

Pauliina Pakaslahti

”WAPAUTTA, VALOA JA SIVISTYSTÄ KANSALLEMME”

– NUORISOSEURAN SIVISTYSTOIMINTA ALA-TEMMEKSELLÄ

AUTONOMIAN VIIMEISINÄ VUOSIKYMMENINÄ

Pro gradu -tutkielma

Syyslukukausi 2002

Kasvatustieteen laitos

Jyväskylän yliopisto

Tiivistelmä

Pakaslahti, Pauliina. ”WAPAUTTA, VALOA JA SIVISTYSTÄ KANSALLEMME” – NUORISOSEURAN SIVISTYSTOIMINTA ALA-TEMMEKSELLÄ AUTONOMIAN VIIMEISINÄ VUOSIKYMMENINÄ

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 2002. 106 sivua. Julkaisematon.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää nuorisoseuran sivistystoimia Ala-Temmeksen kylässä. Haluttiin selvittää, miten nuorisoseuratoimijat ymmärsivät sivistyksen sekä miten toimijat katsoivat onnistuneensa sivistyksen levittämisessä. Tutkimuskohteena oli Ala-Temmeksen nuorisoseuran toiminta sen alkuaikoina, perustamisvuodesta 1893 Suomen itsenäistymiseen saakka. Tutkimus painottui 1890- ja 1900-lukuihin, koska toiminta oli silloin aktiivisempaa kuin seuraavina vuosikymmeninä. Lähdeaineistona käytettiin Ala-Temmeksen nuorisoseuran itse julkaisemaa Oras-lehteä toiminnan alusta asti sekä seuran pöytäkirjoja vuodesta 1902 alkaen. Materiaali löytyi sattumalta, eikä sitä oltu tutkittu aiemmin.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin historian tutkimusmenetelmää. Lähdeaineiston kirjoitukset jaettiin teemoihin ja tutkimuksen kannalta olennaisimmiksi osoittautuivat 1. Työ, isänmaa ja maanviljelys; 2. Sivistys ja kasvatus; 3. Hyvä ihminen ja 4. Raittius. Tutkimukselle asetettuja kysymyksiä argumentoitiin Oras-lehdestä nousseiden kirjoitusten perusteella.

Tutkimuksen tuloksiksi saatiin, että sivistynyt ihminen oli hyväkäytöksinen, ja hänellä oli todellista sydämen viisautta. Hyvyys ja kristillisten hyveiden mukaisesti eläminen oli tärkeä asia, oppineisuus ei riittänyt. Raittius oli tärkeä siveellisyyden mitta. Seuralaiset katsoivat onnistuneensa sivistyksen levittämisessä hyvin, koska kylän nuoret olivat saaneet kouluopetusta sekä osasivat käyttäytyä hyvin. Seuraan kuuluvien nuorten katsottiin käyttävän alkoholia vähemmän kuin muiden. Seurassa toimijat eivät silti missään vaiheessa katsoneet olevansa ”valmiita”, vaan sivistystoimintaa oli edistettävä koko ajan. Alatemmesläiset nuorisoseuratoimijat olivat hyvin sivistyshenkisiä ja toteuttivat toimintaansa Santeri Alkion oppien mukaisesti. Yksi tutkimuksen tärkeitä puolia oli tuoda ainutlaatuinen materiaali luettavampaan muotoon. Kenties tutkimus innostaa nykyisiä nuorisoseuratoimijoita vaalimaan perinteitä ja tutkimaan menneisyyttä.

Avainsanat: nuorisoseura, sivistys, historia, kansansivistystyö

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	7
AIEMPI TUTKIMUS.....	7
TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA LÄHDEAINEISTO	9
TUTKIMUSMENETELMÄ	11
3 YHTEISKUNNALLINEN TILANNE SUOMESSA AUTONOMIAN AIKAAN.....	14
JOUKKOJÄRJESTÄYTYMISEN LÄPIMURTO	16
<i>Fennomaanit</i>	18
<i>Raittiusliike</i>	19
<i>Nuorisoseuraliike</i>	21
1800-LUVUN LOPUN POHJOIS-POHJANMAA	23
SIVISTYSOLOT	26
<i>Mitä on sivistys?</i>	26
<i>Suomen koululaitoksen synnyn taustaa ja tilanne 1900-luvulle tultaessa</i>	27
<i>Itsenäinen koulu Ala-Temmekselle vuonna 1886</i>	29
<i>Ala-Temmeksen kirjasto</i>	32
<i>Vapaa kansansivistystyö</i>	33
4 NUORISOSEURALIIKKEEN SYNTY JA TOIMINTA.....	35
SANTERI ALKIO	37
<i>Alkion kasvatusteoriat</i>	39
<i>Alkio nuorisoseuraliikkeen perustajana</i>	40
YHTEISKUNNALLISET JA AATTEELLISET TEKIJÄT	41
NUORISOSEURALIIKKEEN TULO POHJOIS-POHJANMAALLE	42
NUORISOSEUROJEN PERUSTAJAT JA JÄSENET	43
NUORISOSEURATOIMINTA	45
NUORISOSEURANTALOT	46
NUORISOSEURAN YHTEISTYÖ MUIDEN YHDISTYSTEN JA TOIMIJOIDEN KANSSA	48
5 ALA-TEMMEKSEN KYLÄYHTEISÖ.....	51
SIVISTYSTYÖT ALA-TEMMEKSELLÄ	53
MAANVILJELIJÄ JA VALTIOPÄIVÄMIESTÄ ANTTI PUNTTALA.....	54
VALTIONEUVOS E.Y.PEHKONEN	56
6 ALA-TEMMEKSEN NUORISOSEURA	58
TOIMINTA	60
<i>Raittiosasto</i>	64
<i>Seuralehti</i>	66

<i>Näytteleminen</i>	67
<i>Laulukuoro</i>	68
<i>Kirjasto</i>	68
NUORISOSEURALIIKE MAASEUDUN SIVISTÄJÄNÄ.....	69
TALOUS	76
7 ORAS-LEHTI	77
ORAS-LEHDEN TEEMAT.....	82
ISÄNMAALLISUUS, VAPAAUS JA TYÖ.....	84
SIVISTYS JA KASVATUS.....	86
HYVÄ IHMINEN	88
RUNOT JA VIIHTEELLISET KIRJOITUKSET.....	89
8 POHDINTA	93
LÄHTEET	99
LIITTEET	102

1 JOHDANTO

Gradutyöprosessini alkoi, kun isäni löysi syntymäkotinsa vintiltä ison laatikollisen kylälämme nuorisoseuran vanhoja asiakirjoja marraskuussa 2001. Kukaan ei ollut osannut kaivata tällaista materiaalia, sen olemassaoloa tai -olemattomuutta ei oltu pohdittu. Laatikon sisältämät asiakirjat olivat Ala-Temmeksen nuorisoseuran pöytäkirjoja ja heidän itse julkaisemiaan Oras-lehtiä. Lehdet olivat säilyneet erittäin hyvin, numeroita oli vuodesta 1893 alkaen, 1950-luvulle saakka. Viimeisinä vuosikymmeninä lehden ilmestyminen oli kuitenkin jo varsin satunnaista. Pöytäkirjoja oli tallella vuodesta 1902 alkaen.

Ala-Temmes on pieni Limingan kunnan kylä ja sijaitsee kolmisenkymmentä kilometriä Oulusta etelään. Alue oli sata vuotta sitten maanviljelysalueita. Ala-Temmekseltä on Limingan kuntakeskukseen matkaa noin kymmenen kilometriä. 1800–1900-lukujen vaihteen kulkuneuvot huomioon ottaen välimatka oli varmasti yksi syy siihen, että kylä halusi olla itsenäinen monen toiminnan suhteen.

Pöytäkirjat ja lehdet on kirjoitettu käsin mustekynällä, ja paperi on jo aika haurasta. Maamme itsenäistymiseen johtanut aikakausi on erittäin mielenkiintoinen tapahtumaketju, jossa monella eri toimintamuodolla ja sattumallakin on ollut osansa. Nuorisoseuraliike ja sen toimijat ovat olleet osaltaan edistämässä tätä tärkeää prosessia, Suomen itsenäistymistä. Nuorisoseurojen tehtävänä on ollut sivistyksen ja kansallismielisyyden levittäminen maan joka kolkkaan.

Noudatan työssäni historiantutkimuksissa usein käytettyä rakennetta ja kerron tutkimuksen toteuttamisesta heti johdannon jälkeen. Tapa poikkeaa kasvatustieteessä käytössä olevasta tutkimusraportin rakenteesta, mutta koska vastaan ensimmäiseen tutkimustehtävääni kirjallisuuden perusteella, on tutkimustehtävät esittäminen jo alussa perusteltua. Haluan tutkimuksessani luoda kuvan siitä, millainen suomalainen yhteiskunta oli 1890-luvulla, Ala-Temmeksen nuorisoseuran perustamisen aikaan. Ymmärtääkseen tuota aikaa tulee kuitenkin lähteä vielä kauempaa, 1800-luvun puolivälistä. Yhteiskunnan, joukkojärjestäytymisen sekä sivistysolojen kuvaukset ovat luvussa 3. Luvun tarkoitus on viedä sisälle tuohon aikakauteen, jotta toimintaa kykenee suhteuttamaan ajan luonteen mukaan. Luvussa 4 tarkastelen nuorisoseuraliikettä. Sen jälkeen siirryn Ala-Temmekselle. Viidennessä luvussa kuvaan Ala-Temmeksen kylää ja sen asukkaita. Kuudennessa ja seitsemännessä luvussa kerron Ala-Temmeksen nuoriso

seuran toiminnasta sekä Oras-lehdestä. Luin ja tutkin Oraat ja pöytäkirjat läpi toiminnan ensimmäisiltä vuosikymmeniltä. Lopuksi teen yhteenvedon tutkimuksen tuloksista.

Meille nykyajan ihmisille tutkimukseni aikakausi saa nimensä ”aikana ennen itsenäistymistä” tai ”autonomian viimeisinä vuosikymmeninä”. Täytyy kuitenkin muistaa, että tuona aikana ihmiset eivät tienneet Suomen itsenäistyvän vuonna 1917. He eivät tienneet aikakautensa merkitsevän tuleville sukupolville viimeisiä vuosia Venäjän vallan alla. Tutkijana on mielenkiintoista katsoa taaksepäin ja pohtia, mikä toiminta johti mihinkin, ja olisiko vastaavaa tapahtunut, jos aikalaiset olisivat toimineet toisella tavalla joidenkin asioiden suhteen. Tulee kuitenkin olla varovainen, ettei toimintaa ja tapahtumia arvioi tämän päivän näkökulmasta. Historiaa tutkiessa on helppo olla jälki-viisas. Tutkijan täytyy muistaa velvollisuutensa tehdä oikeutta tutkimuskohteelleen, eli niille ihmisille, joiden toimintaa tutkii. Heillä ei ole ollut tietoa päätöstensä ja toimintansa seuraamuksista, kuten meillä on. Tutkimuskohteen kulttuuri tulee muistaa ottaa huomioon koko ajan. Mitä kauemmas historiassa mennään, sitä helpompaa on huomioida aikakauden erilaisuus. Lähihistoriaa tutkiessa se on vaikeampaa. (Kalela 2000, 83–85.) Tässä tutkimuksessa juuri itsenäistymiskehitys sisältää vaaranpaikan. Tutkimushenkilöni olivat isänmaallisia ihmisiä, mutta he eivät tähänneet toiminnallaan siihen, että Suomi julistautuu itsenäiseksi juuri 6.12.1917. He eivät tienneet sitä kehitystä, jonka me tunnemme historiasta. Toisaalta kulttuurin erilaisuuden huomioiminen ei ole vaikeaa. Suomi on muuttunut 1890-luvulta tähän päivään niin ratkaisevasti, että on helppo ajatella ja muistaa elämän olevan nyt erilaista.

Ala-Temmeksen nuorisoseuraväki tuntuu Oras-lehtien kirjoitusten sekä muun historiankirjoituksen perusteella olleen erittäin aktiivista ja sivistyshenkistä. Tahdonkin selvittää, miten nuorisoseura-aktiivit edistivät pienen kylän väestön sivistystä. Sivistyspyrkimyksiä tarkastelen sen kautta, miten kyläläiset ovat suhtautuneet koulutukseen ja koulunkäyntiin, sekä kuinka tämä tulee ilmi Oras-lehden kirjoitusten kautta.

Työssäni on paljon, osaksi pitkiäkin, suoria lainauksia Oras-lehdestä. Perustelen tätä sillä, että haluan antaa äänen itse näille kirjoittajille ja toimijoille. Haluan heidän ajatustensa välittyvän lukijalle sellaisina kuin he itse ne ilmaisivat. Lisäksi kirjoitusten kieli on niin kuvailevaa ja koristeellista, että sen lyhentäminen suoraan asiamuotoon ei antaisi oikeutusta alkuperäiselle tekstille. Haluan antaa lukijalle mahdollisuuden tarkastella näitä tekstejä samassa muodossa kuin missä olen itse päässyt niitä tutkimaan.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimukselleni ei voi määritellä tarkkaa taustateoriaa tai tutkimusmenetelmää. Tietysti tietyt periaatteet ovat johtaneet tutkimustani, mutta taustalla ovat hieman epämääräisiltä kuulostavat ”historiantutkimuksen menetelmät”. Tutkin lähteitäni menneisyyden jälkinä, tuon esille elämän sellaisena kuin dokumenttieni kirjoittajat asiat kokivat ja ilmaisivat. Päätelmäni perustuvat kirjoitettuun tietoon eikä tarkoitukseni ole lähteä todistelemaan kirjoitusten ”todenperäisyyttä”, minulle ne ovat todellisuutta siinä suhteessa kuin on tarpeellista tutkimukseni kannalta. Jorma Kalelan (2000, 92) mukaan ei ole oleellista miettiä, ovatko lähdetiedot paikkansapitäviä. Lähteiden ero on suhteellinen, ja tärkeintä on että lähde on pätevä vastaamaan tutkijan juuri tälle lähteelle asettamaan kysymykseen.

Historiantutkimukset on perinteisesti kirjoitettu sellaisella kielellä, että sen ymmärtämiseen riittää kirjakielen hallinta. Terminologia ja lauserakenteet on pyritty pitämään sellaisella tasolla, että kaikki voivat sen helposti ymmärtää. Tämä liittyy historian erityisyyteen tieteiden joukossa; sillä on kiinteä yhteys arkielämään. (Kalela 2000, 226.) Historia tutkimuskohteena ei sisällä niin paljon termejä kuin moni muu, esimerkiksi lääketiede tai tekniikan ala. Tutkimusten termit liittyvät lähinnä tutkimiseen ja tutkimusprosessiin. Olen pyrkinyt tutkimuksessani selkeään ja helposti ymmärrettävään kieleen. Ymmärrettävän kirjakielen käytön tarkoituksena on tarjota lukijalle tilaisuus suhteuttaa tutkimuksen tulokset lukijan aiempaan tietämykseen ja kokemukseen asiasta (Mt. 226–227).

Aiempi tutkimus

Nuorisoseurojen historiaa on koottu kirjoihin ja kansiin aika paljon. Monet maakunnat ovat koonneet historiikin, jossa selvitetään, miten nuorisoseura-aate syntyi maakunnassa. Yksittäisten seurojen historiaa on kuvattu enemmän ja vähemmän tieteellisesti, usein aika kevein tieteellisin perustein. Internetissä on jopa 11-vuotiaan tytön käsin kirjoittama nuorisoseuran historiikki.

Miksi ryhtyä työhön, jota on tehty jo runsaasti? Pohdin tätä alkuvaiheessa paljon miettiessäni, olisiko työllä arvoa. Tulin siihen lopputulokseen, että työpanokseni olisi arvokas. Jokainen nuorisoseura tuohon aikaan oli oma yksilönsä, vaikka toiminnessa otettiin mallia muilta ja perustettiin samannimisiä osastoja. Jokaisessa maakunnassa oli kuitenkin erilainen tilanne, sillä maantieteelliset erot sivistyksen ja talou-

den suhteen olivat autonomian lopun ajan Suomessa suuret. Tämän lisäksi jokaisen seuran takaa löytyy mielenkiintoisia puuhamiehiä ja -naisia, todellisia paikkakunnan sivistysvaikuttajia. Yksi ihminen on tuohon aikaan voinut edistää suuresti paikkakuntansa oloja. Tämän vuoksi on tärkeää tuoda esiin aina vain uutta nuorisoseuratutkimusta, varsinkin kun yhä löytyy ”uutta” erittäin vanhaa materiaalia. Teen tämän pro gradun kunniotuksesta näitä yli sata vuotta sitten toimineita henkilöitä kohtaan.

Jaakko Numminen (1961) on koonnut kattavasti nuorisoseurojen historiaa tutkimuksissaan. Hänen teoksensa Suomen nuorisoseuraliikkeen historia I on yksi päälähteistäni nuorisoseurojen osalta. Teoksesta löytyy hyvin yksityiskohtaista tietoa nuorisoseuraliikkeen kehityksestä, sen alullepanijoista sekä yksittäisistä seuroista. Hän kokoaa parhaillaan jatkotutkimusta nuorisoseurojen historiasta. Pohjois-Pohjanmaalla urotyön nuorisoseurojen historian taltioinnissa on tehnyt Pohjois-Pohjanmaan Nuorisoseurojen Liiton historiatoimikunta, johon kuuluivat Eila Mattila, Helmi Junttila, Pekka Kupari, Pentti Kärki, Aino Paasovaara, Kauko Turula, Heikki Saarela (pj.) sekä Timo Nevanperä. Toimikunta aloitti työnsä vuonna 1982, kirjoittajana toimi Rae Murhu. Teos valmistui vuonna 1988. Historian kirjoittaminen vaati vuosien tutkimus- ja kirjoitustyön sekä paljon toimikunnan kokoontumisia. Tietoja kerättiin esimerkiksi pyytämällä paikallisista seuroista historiikit, joita saatiinkin runsaasti. Sen lisäksi toimikunta tietysti luki vanhoja teoksia nuorisoseuran synnystä, paikallisesta historiasta, tutki arkistoja ja haastatteli ihmisiä. (Murhu 1988, 7–10.)

Nuorisoseurojen historian tutkimus on usein vanhojen kirjojen, myös käsin kirjoitettujen, lukemista. Aineistosta saattaa puuttua joidenkin vuosien tiedot, ja näitä pyritään täyttämään sanomalehtien arkistoista löytyvillä tiedoilla. Työ on usein ryhmätyötä, varsinkin jos on tarkoitus koota historiikkiteos. (Määttä 1997, 9.) Pro graduja nuorisoseurojen historiasta on tehty Jyväskylän yliopiston historian laitoksella kaksi 1970-luvulla ja yksi 1980-luvulla. Pro graduissa korostuu usein paikallisuus. Helena Ahonen on tehnyt vuonna 1985 pro gradun aiheesta Lapuan nuorisoseurat 1892–1939. Ahonen tarkasteli seitsemää Lapuan nuorisoseuraa mainitulla ajanjaksolla. Hän tutki nuorisoseura-aatteen ja -liikkeen syntyä alueella, seurojen toimintaa ja organisaatiota, pyrki sijoittamaan toiminnan laajempaan kokonaisuuteen vertailemalla seuroja Etelä-Pohjanmaan muihin nuorisoseuroihin sekä tarkasteli nuorisoseurojen suhdetta politiikkiin järjestöihin. Lähdeaineistona Ahonen käytti nuorisoseuratilaisuuksien pöytäkirjoja. Hän toteaa merkintöjen olleen usein puutteellisia ja pöytäkirjojen tason vaihtelevan runsaasti seuroittain. Osa pöytäkirjoista oli tuhoutunut. (Ahonen 1985, 1–9.) Maire Viitasa-

lo on tehnyt historian pro gradun aiheesta Nuorisoseuraliike Pohjois-Pohjanmaalla. Viisikymmentä vuotta itsenäisen keskusseuran toimintaa 1906–1956. Viitasalo tutki keskusseuran perustamiseen johtanutta kehitystä kuvaamalla paikallisten seurojen alkutaivalta ja yhteistyöhankkeita. Hän selvitti sortotoimien vaikutusta sekä suurlakon ja itsenäistymisen tuomaa yhdistystoiminnan vilkastumista. Hänen lähdeaineistonsa sisälsi arkistolähteitä, joita hänen mukaansa oli niukasti. Saatavilla oli kuitenkin vuosikokousten pöytäkirjoja, kirjeenvaihtoa, paikallisseurojen sääntöjä sekä vuosikertomuksia. Lisäksi hän käytti lähteinä Opastaja- ja Pyrkijä-lehtiä. (Viitasalo 1975, 3–4.)

Tutkimustehtävä ja lähdeaineisto

Kasvatushistoriallisen tutkimuksen lähtökohtana voi olla teema, ongelma tai teoria. Tässä tapauksessa lähtökohtana on teema, nuorisoseuratoiminta. Historian tutkimuksen konkreettisena tavoitteena on ilmiöiden rekonstruointi, ymmärtäminen ja selittäminen. Keskeisintä on menneisyyden tulkitseminen lähdeaineiston perusteella. Pelkän lähdeaineiston kuvaamisen lisäksi tulee pyrkiä todelliseen tulkitsemiseen. Kasvatuksen historiassa ei puhuta tutkimusmenetelmistä, sillä tutkimukseen voi soveltaa monia tiedonhankinta- ja analyysimenetelmiä. Tutkija tekee itse valinnat, jotka hänen tulee pysyä perustelemaan. Historiallisessa tutkimuksessa on erityispiirteitä, jotka tulee ottaa huomioon tutkimusta tehdessä. Historiassa ovat mukana aika, paikka, henkilöt ja tapahtumat. Esimerkiksi otantatutkimuksissa aikaa ei tarvitse erikseen problematisoida, mutta historian tutkimuksessa se on keskeinen tekijä. Tutkijan tehtävä on empiirisen aineiston perusteella argumentoida tutkimuksen tulokset. Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Lähtökohtanani on lähinnä *idiografinen* tutkimussuunta, eli pyrin ymmärtävään selittämiseen toiminnasta. (Kuikka 1991, 120–121; Tähtinen 1993, 6, 15, 18.) Idiografisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistämään tuloksia, vaan ne ovat yhden kohteen toiminnan selittämistä. Paneudun tutkimuksessani Ala-Temmeksen nuorisoseuran toimintaan ja vertaan sitä seuralehden osalta muihin seuroihin niin paljon kuin on mahdollista. Suurempaa yleistystä en pyri tekemään, koska se ei aineistoni perusteella ole mahdollista.

Asetan lähdeaineistolleni seuraavat kysymykset:

Miksi nuorisoseuraliike tuli suosituksi?

Mitä aiheita Oras-lehden kirjoituksissa käsiteltiin?

Miten toimijat itse mielsivät toimintansa ja miten sitä toteutettiin?

Miksi nuorisoseuratoiminta oli tärkeää yksilöille?

Millainen merkitys nuorisoseuralla oli kylän sivistämisessä?

Miten toimijat ymmärsivät sivistyksen? Miten sivistyksen levittämisessä onnistuttiin?

Oliko Ala-Temmeksen nuorisoseuran toiminta kansansivistystyötä?

Ensimmäiseen kysymykseen, miksi nuorisoseuraliike tuli suosituksi, vastaan lähinnä kirjallisuuden perusteella. Muihin kysymyksiin pyrin löytämään vastauksen lähdeaineistostani. Lähdeaineistoni on Oras-lehtiä vuodesta 1893 sekä Ala-Temmeksen nuorisoseuran pöytäkirjoja vuodesta 1902 lähtien. Oras-lehdet ovat aatteenpaloa, hengenstatusta sekä tiedotuslehti kyläläisille. Lehtiin on kirjattu niin kaunokirjallisuutta, kehoituksia lukuharrastuksiin, elämänohjeita kuin ilmoituksia kadonneista ja löydettyistä tavaroistakin. Ensimmäisten kymmenen vuoden lehdet ovat ”irtopainoksia”, paperiarkkeja, jotka on nidottu yhteen yleensä ompelemalla. Yksi lehti on liitetty yhteen neulalla. Osa arkeista oli niin irrallisia, ettei niitä saanut yhdistettyä varmuudella mihinkään lehteen. Onnistumisen elämyksiä lukutyössä toi se, kun kykenin paikantamaan tietyn päivämäärättömän lehden muiden lehtien kautta tiettyyn kuukauteen. Kirjoituksissa on ollut keskustelua sekä jatkokertomuksia, ja viittaukset ”Oraan viime numeroon” auttoivat paikantamaan kirjoituksia. Yleensä ottaen päivämäärämerkinnät olivat kuitenkin hyvin näkyvissä (Liite 1).

Koska jokainen seuran jäsen oli vuorollaan lehden toimittajana, käsiala vaihtelee runsaasti aineistossa. Olen poiminut näytteeksi tähän työhön yhden parhaista käsialoista (Liite 1). Välillä jouduin antamaan periksi ja jättämään lehden lukematta ihan siitä syystä, etten saanut käsialasta selvää. Kansilehdet ovat usein huolellisesti piirrettyjä, mutta joskus kannessa lukee vain yksinkertaisesti kirjoitettuna ”Oras”. Äidinkielliset taidot tulevat lehdissä selvästi esiin. Osa kirjoituksista on lainattu historian arvostetuimmilta kirjailijoilta, ja oikeakielisyys on luonnollisesti eri luokkaa kuin alatemmesläisten omissa kirjoituksessa. Jotkut seuran jäsenet erottuvat joukosta hyvällä äidinkielen taidollaan. Seuralaiset ovat vaalineet lehteään ja kirjoitukset ovat arvokkaita sydämen tuotteita.

Vuodesta 1904 lähtien Oraat on kirjoitettu kirjaan, mikä helpotti huomattavasti niiden lukemista. Ei tarvinnut enää jahdata paperilaadun, käsialan ja kirjoituksen sisällön avulla irronneiden sivujen paikkoja, eikä järjestellä hauraita papereita aikajärjestykseen. 1800-luvun puolella kirjoitetut Oraat ovat tekstimäärältään runsaampia kuin seuraavan vuosisadan. Mielestäni tämä kertoo Oraan suuresta merkityksestä juuri 1890-luvulla. Silloin muuta kirjallista materiaalia, varsinkin suomenkielistä, oli vielä aika rajoitetusti saatavilla. Sanomalehtien yleistyminen vähensi seuralehden merkitystä tiedonjakajana ja lukutaidon harjoittajana.

Ensimmäisten kahdeksan vuoden pöytäkirjat ovat ilmeisesti tuhoutuneet tai hukkuneet vuosien saatossa. Tämä on tutkimukseni kannalta erittäin valitettavaa, koska keskityn juuri toiminnan ensimmäisiin vuosikymmeniin ja siihen, miksi toiminta sai alkunsa. Ensimmäiset pöytäkirjat oli kirjoitettu milloin millekin paperille, koska vuonna 1896 nuorisoseuran kokouksessa nousi esille ehdotus pöytäkirjojen tallettamisesta ja kirjaan kirjoittamisesta. Jo tuolloin todettiin, että osa on varmasti jo kadonnut. Tutkimusaineistoni oli löydettyäessä täysin järjestämätön pahvilaatikollinen vanhoja papereita. Kun tutkimukseni on valmis, aineisto talletetaan Limingan kunnan kotiseutuar-kistoon.

Tutkimusmenetelmä

Ryhtyessäni toden teolla lukemaan Oraita otin ensi alkuun tyhjän paperin, johon aloin kerätä teemoja sitä mukaa, kuin niitä tuli teksteistä esiin. Otin aluksi esiin hyvin yksityiskohtaiset teemat, joita tuli kolmetoista. Nämä teemat kuitenkin sivusivat paljolti toinen toisiaan, ja niistä pystyi yhdistämään yläteemoja, joiden alle yksityiskohtaisemmat aiheet tulivat alateemoiksi. Teemoinani olivat aluksi koti, raittius, maanviljelys & isänmaa & työ, kasvatus, luonto, sivistys, yleissivistävät ja muut aiheet, hyvä ihminen, opetukset ja varoitukset, seuran ja Oraan hoito ja kokoukset, rakkaus, uskonnolliset opetukset ja kuolema sekä novellit ja hupikirjoitukset. Otin aluksi näin paljon teemoja, jotta näkisin miten kirjoitukset niihin jakautuvat.

Menettelytapani oli tavallinen kvalitatiivisen tutkimuksen teemoittelutapa. Teoksessa Tutki ja kirjoita kerrotaan, että laadullisen tutkimuksen tutkimusprosessi etenee yksityisestä yleiseen, induktiivisesti. Tutkija lähtee liikkeelle empiirisistä havainnoista, tulkitsee ja analysoi niitä. Muistiinpanojen avulla tutkija nostaa aineistosta merkittävimmät teemat. Kun koko aineisto on käyty läpi, teemat koodataan ja muotoillaan yleisemmiksi luokittelukategorioiksi. Näistä kategorioista valitaan tutkimustehtävän

kannalta olennaisimmat tarkempaan tarkasteluun. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 253.)

Tarkoitukseni oli alunperinkin yhdistää teemoja myöhemmin, kunhan olisin lukenut lehdet läpi. Erottelin kirjoitukset lisäksi vuosien mukaan, jotta näkisin ajan tuoman kehityskulun. Tarkka erottelu alkuperäisin teemoin ja vuosien mukaan on esitettyä liitteenä (Liite 2). Aika pian huomasin, mitä teemoja voisi liittää suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Sivistys ja kasvatus sopivat hyvin samaan teemaan, ja sisällölliset teemat (yleissivistävät aiheet, luonto, rakkaus jne.) voisin jättää tarkemman tarkastelun ulkopuolelle. Keräsin teemojen alle tukkimiehen kirjanpidolla, kuinka monta tietyn teeman kirjoitusta, runoa tai sananlaskua minäkin vuonna on kirjoitettu. Merkintätapani oli seuraava: I = kirjoitus, 0 = runo, + = sananlasku. Menetelmä oli erittäin havainnollinen, sen avulla kykenin esimerkiksi näkemään suoraan, minä vuonna on ollut erityisen paljon runoja, ja milloin raittiuskirjoitukset ovat tulleet mukaan.

Tutkimukseni kannalta tärkeimmät teemat ovat

1. Työ, isänmaa ja maanviljelys
2. Sivistys ja kasvatus
3. Hyvä ihminen (eli kuvaukset siitä, millainen hyvä ihminen on)
4. Raittius

Historiallista aineistoa voi käyttää lähteenä, eikä vain aineistona. Tekstejä voidaan käyttää menneisyyden jälkinä, joita seuraamalla saadaan esille kehityskulun olennaisimmat piirteet.¹ (Virtanen 2001.) Tarkoitukseni on tässä tutkimuksessa tuoda nuorisoseuralaisten toiminta esille todellisena jälkeenä menneisyydestä, sellaisena kuin tapahtumat tapahtuivat. Lähteiden käyttäminen jälkinä tarkoittaa, että tutkimuksen lähtökohtana on tutkimuskohteen kulttuuri. Jos tutkija lukee lähteitään kulttuurin ilmauksina ja kuvaa niitä oikeudenmukaisesti, voi lähteitä käyttää päätelmien todisteina. Tutkijan omat oletukset ohjaavat tutkimusprosessia ja lähteiden lukua. Ne tuleekin tehdä selviksi sekä itselle että lukijalle. Tutkijan tulee pystyä perustelemaan valintansa ja päätelmänsä, jotta tuloksia voidaan pitää todenmukaisina. (Kalela 2000, 186–187, 197.)

---

¹ Katarina Eskola on käyttänyt lähteenä vanhempiensa nuoruudenaikaisia kirjeitä ja päiväkirjoja ja koonnut niistä teoksia. Katso esimerkiksi *Kahden. Martti Haavion ja Elsa Enäjärven päiväkirjat ja kirjeet 1920-1927*, WSOY 1999.

Oma oletukseni on, että nuorisoseuratyöllä oli suuri merkitys Alatemmeksen sivistyspyrkimyksille ja niiden toteutumiselle. Pysin lähteideni avulla osoittamaan oletukseni oikeaksi. Lähdeaineistoni on mykkä kunnes asetan sille kysymyksen ja etsin vastauksen. Kysymykseni ohjaavat sitä tietoa, mikä lähteistä nousee esiin. Kalela (2000) vertaa historiantutkijaa asianajajaan, joka pyrkii todistusaineiston perusteella vakuuttamaan yleisön omalle kannalleen. Historiantutkijoiden työ on usein osoittautunutkin olevan totta ”kunnes toisin todistetaan” (Kalela 2000, 149). Vertaus on hieman ontuva, koska asianajajat – ainakin elokuvissa – pyrkivät pimentämään sellaista lähdeaineistoa, joka kumoaisi heidän ajamansa näkökannan. Tieteelliseen työhön tällainen ei sovi, vaan tutkijan on otettava huomioon kaikki tutkimuskohdettaan koskeva tieto, vaikka se kumoaisikin hänen alkuperäisen oletuksensa. Tästä muistuttaa myös Kalela. Näyttää siltä, etten ole ainoa, jonka mielestä nuorisoseuratyö on ollut sivistyksellisesti tärkeää. En ole löytänyt kirjallisuutta, jossa sen merkitys osoitettaisiin vähäiseksi tai olemattomaksi.

Lisätietojen saamiseksi ja toimintaa havainnollistaakseni etsin vanhoja valokuvia mummulastani, samasta talosta mistä lähdeaineisto löytyi. Kuvien henkilöiden tunnistamiseksi ja kuvien takana olevien tapahtumien selvittämiseksi keskustelin Elsa Yli-Elsilän kanssa 7.6.2002. Elsan puoliso, Leino Yli-Elsilä, sekä hänen isänsä, Antti Yli-Elsilä, olivat aktiivisesti mukana nuorisoseuratoiminnassa. Kaikkia kuvissa olleita henkilöitä Elsa Yli-Elsilä ei tuntenut, ovathan kuvat vanhempia kuin hän itse. Hän oli sen tiedon varassa, mitä aikanaan puolisoltaan kuuli. Sain häneltä paljon valaisevaa ja mielenkiintoista tietoa ja kuvia nuorisoseuratoimijoista.

Olen viitannut lähdeviittauksin Oraisiin silloin, kun asia on ollut helposti yhdistettävissä tiettyyn lehteen. Näin olen tehnyt esimerkiksi suorien lainausten kohdalla. Osan tulkinnasta olen tehnyt kaiken lukemani tai useiden mainintojen perusteella. Tällöin en ole viitannut lehtiin, vaan kyseessä on oma tulkintani teksteistä.

3 YHTEISKUNNALLINEN TILANNE SUOMESSA AUTONOMIAN AIKAAN

”Valtioksi Suomi muuttui Venäjään yhdistämisen jälkeen ja tämän yhdistämisen nojalla. – Suomen astuma askel on askel maakunnasta valtioksi. Ja maamme astui tämän askelen omin neuvoin.”

J. V. Snellman v. 1861 (Jussila 1987, 5.)

Suomalainen yhteiskunta kävi autonomian viimeisinä vuosikymmeninä läpi suuren murroksen, joka lopulta johti itsenäistymiseen. Tuona aikana yhteiskunnassa tapahtui paljon, ja kaikki tekijät olivat osaltaan vaikuttamassa lopputulokseen. Sivistyksen levittäminen maaseudulle ja tavallisen kansan pariin, kansakoulun kehittyminen, sanomalehtien yleistyminen, Suomen kansallisvaltion kehittyminen, kapitalisoituminen ja kansanliikkeiden perustaminen ovat kaikki vaikuttaneet historian kulkuun. Seuraavassa luon kuvaa kansallisvaltion tilanteesta, maaseudun asukkaiden taloudellisesta ja sivistyksellisestä tilanteesta sekä Suomen poliittisesta tilanteesta, niiltä osin kuin katson niiden olleen yhteydessä sivistyksen ja nuorisoseura-aatteen leviämiseen.

Suomen kansallisvaltion kehitys 1800–1900-lukujen vaihteessa noudatti samaa linjaa kuin muidenkin Itä-Euroopan maiden kehitys, eroten länsieurooppalaisesta kansallisvaltioiden synnystä. Suomi kuului Euroopan kansallisvaltioiden viimeisimpään ryhmään, jotka itsenäistyivät Itä-Euroopan imperiumista maailmansotien seurauksena. Suomi itsenäisenä valtiona syntyi poliittisesta riippuvuudesta vapautumisen myötä. Työläisten ja talonpoikien taistelu parempien elinolojen puolesta valtion pakkovaltaa vastaan aloitti kansalaisten mobilisoitumisen sekä Länsi- että Itä-Euroopassa. Länsi-Euroopassa, itsenäisissä valtioissa, talonpoikien ja työläisten mobilisoituminen oli hidas ja vaivalloista. Järjestäytymistä ja yhteistoimintaa opittiin pikku hiljaa. Vastustaja oli selvillä, ja sen vaatimuksiin vastattaessa opittiin kollektiivista toimintaa. Valtion rajat olivat valmiina ennen kuin kansalaiset tunsivat suurta yhteenkuuluvuutta. (Alapuro & Stenius 1989, 9–11.)

Suomessa ja esimerkiksi Baltiassa toimintakuvio oli erilainen. Paikalliset voimasuhteet riippuivat Venäjästä. Kun I maailmansota ja sota Japanin kanssa lamauttivat emävaltiota, oli otollinen aika toimia. Itä-Euroopassa kansallisuusaate oli vahva, mutta omaa valtiota ei ollut. (Alapuro & Stenius 1989, 11.) Suomessa tapahtunut kan-

sallisuusaatteen kehitys oli ainutlaatuista Venäjän keisarikunnassa. Venäjä antoi muillekin reunamailleen samanlaisen aseman kuin Suomelle, mutta niissä, Puolaa lukuun ottamatta, ei tapahtunut samanlaista kehitystä. Baltian mailla oli samat edellytykset kansallisvaltioaatteen kehittämiseksi, mutta näin ei vain käynyt. (Jussila 1987, 113–116.)

Teollistuminen ja kapitalisoituminen alkoivat Suomessa 1860-luvun jälkeen. Noihin vuosikymmeniin ajoittui myös uusi vaihe taloudellisissa ja sosiaalisissa oloissa, kuten oikeastaan kaikilla muillakin yhteiskunnan osa-alueilla. Agraarinen Suomi alkoi vähitellen ja hitaasti antaa tilaa teollistuvalla yhteiskunnalle. Suomen kansa oli tottunut tiukkaan yhteisöllisyyteen. Jokainen eli elämänsä siinä asemassa, mihin oli syntynyt. Perhe ja muu läheinen yhteisö oli elintärkeä, ja ammatti määräytyi vanhempien säädyn ja ammatin mukaan. Ihmiset olivat hyvin sitoutuneita paikallisesti. Teollistumisen ja kulttuurin murrokset yhdessä mahdollistivat sosiaalisen liikkuvuuden, sivistyksellisen nousun sekä poliittisen järjestäytymisen. (Karisto 1988, 10.)

1850-luvulla Suomen maaseutuväestön tilanne ei ollut kehuttava. Suomen kansan katsottiin olevan ”yhteiskunnallisesti hautaansa laskettu”, takapajuksen maaseudun olojen tähden. Tämä jyrkkä toteamus johtuu yhteiskuntataloudellisista olosuhteista, siitä että vuonna 1865 Suomessa oli 87 400 talollista, ja heidän lisäksi maaseudulla eli yli 110 000 torpparia, mäkitupalaista, muonamiestä ja loista. Tilallisten määrä oli pieni verrattuna köyhälistöön; tilattomiin ja torppareihin. Tultaessa tämän tutkimuksen aikakaudelle, vuoteen 1901, ei tilanne vielääkään ollut hyvä. Maalaiskunnissa oma viljelmä oli 23 prosentilla väestöstä, ja kokonaan ilman omaa kotia oli jopa 18 prosenttia väestöstä. (Tuomari 1971, 11–12, 22–23.)

1900-luvun alussa Suomen yrittäjillä oli puutetta pääomasta. Työntekijöiden asema tehtaissa oli turvaton. Torppareiden oikeusturva suullisissa maanvuokrasopimuksissa oli olematon. Kaltoin kohdellut työläiset ja pientilalliset etsivät vaikutusmahdollisuuksiaan. Työläisten olojen parannuspyrkimysten myötä sosialistiset aatteet alkoivat rantautua Suomeenkin, ja niihin kuului kansan pohjakerrostenkin sivistäminen. Sosialistisen puolueen huolena oli vähävaraisen ja tilattoman väestön tilanteen parantaminen. Maaseudun pienviljelijöiden asiaa ajamaan syntyi Santeri Alkion aloitteesta maalaispuolue. Molemmilla puolueilla tärkeänä keinona olojen parantamiseen oli tiedon ja sivistyksen levittäminen. (Melin 1980, 1–3.) Väkiluku Suomessa kasvoi ja sitä myötä myös yhteiskunnalliset ongelmat lisääntyivät. Kuilu omistavan ja omistamattoman luokan välillä oli syvä, ja lopulta (työväen)ongelma kärjistyi järkyttäväksi kamppailuksi, kansalaissodaksi. (Tuomari 1971, 11–12, 22–23.)

Työväenliike oli alun perin tehtailija Viktor Julius von Wrightin aloittama liike, jonka tarkoituksena oli työnantajien ja työntekijöiden yhteistyö epäkohtien poistamiseksi. Liike lähti porvareiden aloitteesta, eikä sillä ollut kumouksellisia tavoitteita. Työväenyhdistysten ensimmäisessä edustajakokouksessa vuonna 1893 sen päämäärät luonnehdittiin näin: ”Työskentelemme saadaksemme poistetuksi työväkeä rasittavia epäkohtia, kuten tietämättömyyttä, pitkää työaikaa, taloudellista perikatoa sairauden ja tapaturman sattuessa”. (Tuomari 1971, 24–25.)

Santeri Alkio toimi myös työväenliikkeen perustajana. Alkiolaisittain koulutus ja valistus olivat tärkeitä päämääriä, ja ratkaistavan ongelman ytimeksi nähtiin tietämättömyys. Tehtailija von Wrightin mukaan ideologiaa kutsuttiin wrightiläisyydeksi. Porvarillisen työväenliikkeen toiminta loi alkunsa myös työväenlainsäädännölle. Väestön mobilisoituminen ei ollut yksinkertainen prosessi, vaan vaati paljon työtä aktiiveiltaan. Sortovuosien aikana kokoontumisvapautta rajoitettiin ja yhdistysten perustaminen oli vaikeaa. Vihdoin vuonna 1906 vahvistettu laki lausunto-, kokoontumis- ja yhdistymisvapaudesta oli suuri askel kohti kansallisvaltion syntyä. Luokkataistelun voimistuessa wrightiläisyys työväenliikkeen taustaideologiana siirtyi pois sosialismin tullessa tilalle. (Melin 1980, 2; Tuomari 1971, 25.)

Sivistykselliset olot varsinkin maaseudulla olivat alkeelliset ja koko Suomessakin pienen valistuneen piirin varassa 1880-luvun ”heräämiseen” saakka. Tuolloin myös kirjailijat alkoivat arvostella yhteiskuntaa ja vaatia muutosta oloihin. Kansallismielisyyden noustessa alettiin vaatia sivistystä suomenkielisille maaseudun asukkaille, joilta se oli siihen asti puuttunut. (Tuomari 1971, 25–26.)

Joukkojärjestäytymisen läpimurto

Suomessa kollektiivisen toiminnan edellytykset olivat samat kuin Itä-Euroopan maissa. Suomen sijainti toi sille erityispiirteensä. Suomen olemassaolo ei ollut itsestään selvää, vaan naapurimaat – Ruotsi ja Venäjä – pitivät aluetta ikään kuin suojakaitaleena omia tärkeitä kaupunkeja suojellakseen. Suomi sijaitsi idän ja lännen välissä. Suomen poliittinen riippuvuus oli samaa kuin idässä, mutta luokkarakenne samankaltainen kuin Skandinaviassa. Suomen itsenäinen ja vahva talonpoikaisto oli perua Ruotsin vallan ajalta, ja Venäjän suoma poliittinen erillisasema antoi kansakunnalle ominaisia piirteitä. (Alapuro & Stenius 1989, 12.)

Venäjä oli antanut suomalaisille varsin hyvät mahdollisuudet kehittää maataan. Venäjän kansainvälisen tilanteen muuttuessa 1880-luvulla alkoivat venäläisten

ja suomalaisten porvareiden intressit kasvaa vastakkaisiksi. Suomalaiset halusivat korostaa suomalaisuuttaan, mikä ei miellyttänyt venäläisiä. Suomen erityisasema haluttiin poistaa. Suomeen oli kuitenkin jo syntynyt koululaitoksen alkumuoto ja kansallinen sivistyneistö. Saavutettujen asemien puolustaminen nähtiin kansallisen liikkeen tehtäväksi. Puolustautumisen onnistuminen vaati kansallisen tietoisuuden levittämistä entistä laajemmalle. Nuorisoseuroja käytettiin kansallisen mobilisaation välineinä. (Siisiäinen 1979, 157–158.)

Luonnollisesti Venäjän tilanne ja politiikka vaikuttivat myös yhdistystoimintaan. Vuoteen 1898 saakka yhdistysten perustaminen oli suhteellisen vaivatonta, mutta Nikolai Bobrikovin mielestä Suomen vapaudet olivat liian suuret. Sortovuosina yhdistystoiminta vaikeutui. Nuorisoseuroissa tilanteeseen reagoitiin vähentämällä tanssimista ja muutenkin vakavoittamalla toimintaa. (Murhu 1988, 70–71, 73.) Ala-Temmeksen nuorisoseura päätti yhdessä Limingan seuran kanssa lopettaa tanssimisen iltamissaan 28.10.1894 (Oras 7/1894). Tanssi oli kuitenkin tärkeä osa Ala-Temmeksen nuorisoseuran iltamia, vauhdikasta tanssia on harrastettu iltamissa mainintojen perusteella ainakin vuonna 1900. Toiminnan vakavoittamisella pyrittiin olemaan herättämättä liiallista huomiota. Nuorisoseurat olivat kuitenkin Bobrikovin erityishuomion alaisena, koska niissä korostettiin isänmaallisuutta ja ajettiin yhteiskunnallisia muutoksia. (Murhu 1988, 70–71, 73.)

Ennen 1880-lukua Suomi oli vielä hajanainen maa. Maakuntien välinen yhteistyö ja kanssakäyminen oli suhteellisen vähäistä, kulkuyhteyksien puutteellisuuden takia. 1900-luvun alun poliittiseen murrokseen johtanut organisaatioiden verkostoituminen yhdisti maata. Verkostoitumisen aloittivat kansakoulut, kansanopistot, oppikoulut, lehdistö, kirjastot sekä pyhäkoulut. Vasta vapaiden kansanyhdistysten perustaminen nopeutti kehitystä ja verkosto alkoi kattaa koko maan. Tärkeimmät Suomea yhteen liittäneistä yhdistyksistä olivat nuorisoseuraliike, raattiusyhdistykset sekä työväenliike. (Siisiäinen 1988, 27.) Kansalaisjärjestöillä ja -yhdistyksillä oli suuri merkitys itsenäistymiselle ja sivistyksen leviämiselle. Vapaa kansansivistystyö levisi yhdistysten myötä ja oli osana laajaa yhteiskunnallista prosessia, jossa sääty-yhteiskunnasta muodostui kansalaisyhteiskunta. Vapaapalokunnat ja nuorisoseurat olivat ensimmäisiä yhdistyksiä, joissa säätyläiset ja rahvaan jäsenet saattoivat toimia tasavertaisina (Alapuro & Stenius 1989, 33). Kehitysprosessi alamaaisista kansalaisiksi alkoi vapaan yhdistystoiminnan synnystä autonomian ajan alussa sekä kansanliikkeiden myötä ja päättyi kansanedustuslaitoksen syntyyn (Aaltonen 1991, 10).

Kansansivistysliike oli – tärkeydestään huolimatta – vain yksi liike muiden joukossa. Uskonnolliset herätysliikkeet, raittiusliike, naisliike ja työväenliike saivat alkunsa samaan aikaan samassa kansakunnan muodostumisen prosessissa. Eri liikkeiden aktivistit olivat usein samoja henkilöitä, ja liikkeillä oli samanlaisia tavoitteita ja keinoja. Myös toiminnan kohde, rahvas kansa, oli sama. (Aaltonen 1991, 12.)

Kaikista tuon ajan liikkeistä löytyy samoja piirteitä ja niiden kehitys on saanut vaikutteita toinen toisiltaan. Nuorisoseuraliikkeen ihanteissa suomalaisuus ja raittius ovat tärkeitä tekijöitä. Otan tähän joukkojärjestäytymisen esimerkeiksi fennomanian ja raittiusliikkeen, koska ne liittyvät läheisesti nuorisoseuraliikkeen syntyyn, ja fennomania oli ensimmäisiä suuria kansanliikkeitä.

Fennomaanit

Merkittävä alku Suomen kansallisuusaatteen synnyssä oli Suomalaisen kirjallisuuden seuran perustaminen vuonna 1831. Yhdistys ei kuitenkaan ollut vapaa yhdistys, sen jäseneksi pääsivät vain kutsutut ja jäsenistö koostui pääasiassa virkamiehistä ja sivistyneistöstä. Yhdistyksen toiminta oli kytketty yliopiston yhteyteen, ja virkamiehistö valvoi sen toimintaa tarkasti. Kansallisaatteen ihannointi sallittiin, koska sen ei katsottu vaarantavan ruotsinkielisen yläluokan tai venäläisen valtiovallan asemaa. Alun perin kansanvalistustyö oli tärkeässä asemassa yhdistyksen suunnitelmissa, mutta virkamiesten otettua johdon se jäi pois tärkeysjärjestyksestä. Venäläisten pelko vallankumousta kohtaan johti seuran toiminnan rajoittamiseen. Venäläiset pelkäsivät erityisesti sivistyneistön ja rahvaan yhteistyötä ja kansanvalistustyötä, joka nostettiin uudelleen esille 1840-luvulla. Lukutaidon yleistyminen loi tarpeen suomalaisen kirjallisuuden tuottamiselle. Lukutaidon myötä rahvaskin sai tietää ”ajan virtauksista” ja politiikasta enemmän, kuin minkä hallitsijat katsoivat tarpeelliseksi. Lukutaito oli merkittävä kansallisuusaatteen synnyn väline, minkä tiesivät ristiriidan molemmat osapuolet: hallintovalta sekä suomalaishenkinen sivistyneistö. (Liikanen 1995, 88–93.)

Suomen kansallisuusliikkeen syntytaival oli suhteellisen helppo. Liikkeen varsinaisesti syntyessä 1860-luvulla Suomella oli jo autonominen asema sekä Venäjää kehittyneempi teollisuus. Ratkaisevinta suomalaiskansalaisen liikkeen kehityksessä oli, että Suomessa paikallinen eliitti ei ollut emävaltion jatkeena, kuten monissa muissa Itä-Euroopan maissa. Suomessa valta ei ollut venäläisten, vaan ruotsin- ja kaksikielisen yläluokan hallussa. Suomalaisuuden liikkeen vastustaja ei ollut venäläisyys, vaan ruotsalaisuus. (Alapuro & Stenius 1989, 12–14; Siisiäinen 1979, 157.)

Tämän lisäksi erikoista oli se, että fennomaaniaktivisteissa oli 1800-luvun puolivälissä poikkeuksellisen paljon yläluokan jäseniä. Fennomaanien tavoitteina oli vahvistaa kielellistä ja kulttuurista yhtenäisyyttä ruotsinkielistä kulttuuria vastaan sekä vahvistaa maan asemaa Venäjän keisarikunnan osana. Liike edusti eliittiä emävaltiota vastaan, joten yläluokan jäsenet tunsivat sen omakseen. Samaan aikaan liike edusti myös kansaa vieraskielistä yläluokkaa vastaan, ja keskiluokkaiset tunsivat liikkeen ajavan heidän etujaan. Näin ollen oli luonnollista, että aktivisteja tuli sekä keski- että yläluokasta. Tämän seurauksena säätyläistö suomenkielistyi ilman pakkoa, ja jopa omasta tahdostaan edisti suomenkielistymistä. (Alapuro & Stenius 1989, 12–14.) J. V. Snellman kehitti hegeliläisen tradition oppien mukaisen valtio- ja yhteiskuntakäsityksen, joka otettiin fennomanian ”teoriaksi”. (Liikanen 1995, 124.)

Alatemiesläiset olivat suomen kielen käytön puolella. Oraassa 1/1895 muistutetaan, että suomen kieltä tulee rakastaa ja käyttää. Yhteys kielen ja kansan välillä oli ymmärretty, koska kirjoittaja painottaa, että ”kansa, joka unohtaa kielensä, lakkaa pian olemasta”. Suomen puhumista ei saanut kirjoittajan mielestä hävetä. Ruotsin kieltä pidettiin yleisesti hienompana kuin suomen, mutta siitä huolimatta omaa kieltä tuli vaalia, koska vain siten Suomen kansa voisi pysyä kansojen joukossa.

Oraassa 1/1907 kiitetään Agricolaa siitä, että hän loi Suomelle kirjakielen. Kansalaiset pääsivät sen ansiosta hoitamaan asioitansa omalla kielellään. Suomen kieli oli saanut kestää monenlaista taistelussaan olemassaolonsa puolesta. Suomen kansallistunto pääsi syntymään, kun päästiin Ruotsin vallan alta. Kielikysymys kuitenkin jatkoi vielä taistelua. Lönnrotin ja Snellmanin työ suomen kielen hyväksi kantoi hedelmää, ja Kalevalan kokoamisen katsottiin Oraassa olevan tämän taistelun ratkaisu: suomen kieli voitti ruotsin. Suomenkielinen kirjallisuus mahdollisti kansan syvien rivien lukuharrastuksen ja lisäsi sivistystä. Yksi huolenaihe kirjoittajalla silti vielä oli: Suomen yliopistoissa käytettiin opetuskielenä ruotsia, mikä oli ehdottomasti vaihdettava suomen kieleen. (Oraa 1/1907.) Alatemiesläisetkin näkivät ruotsalaisuuden esteenä suomalaisuuden leviämislle, eikä venäläisyyttä pidetty kansallisuuden uhkana.

Raittiusliike

Raittiusliike oli yksi viime vuosisadan voimakkaimpia yhteiskunnallisia liikkeitä. Vuonna 1884 toimintansa aloittanut Raittiuden Ystävät oli suurin 1800-luvulla syntynyt joukkojärjestö yli kymmenen vuoden ajan. 1890-luvulla nuorisoseurajärjestöt ohittivat sen jäsenmäärässä. 1900-luvun alku oli Suomessa raittiusliikkeen kulta-aikaa: raitti-

liikkeen jäsenmäärä nousi viiden ensimmäisen vuoden aikana 40 000:een, ja vakiintui sitten noin 30 000:een. Jäsenmäärän noustessa kasvoi myös maalaisväestön osuus kaupunkiväestöstä suuremmaksi, ja raittiusliikkeen jäsenten sosiaalinen rakenne muuttui. Aluksi kaupungeissa raittiusliikkeen jäsenten ytimen muodostivat käsityöläiset ja muu työväestö. Suurlakon ja valtiopäivä uudistuksen jälkeen alemmat yhteiskuntaluokat vetäytyivät liikkeestä, ja liike alkoi muuttua naisvoittoiseksi. Vuoteen 1906 raittiusliike oli paljolti työväestön liike, mutta sen jälkeen leima ei ollut enää niin vahva. (Ruonavaara 1998, 50–51; Sulkunen & Alapuro 1989, 142–143.)

Raittiusliikkeellä oli paljon jäseniä. Jäsenistö ei kuitenkaan ollut yhtenäistä ja pysyvää, vaan vaihtuvuus oli suurta. Muuttoliike osaltaan lisäsi vaihtuvuutta, mutta jäseniä myös erosi ja erotettiin paljon. Alkoholirikkomus oli yleinen erottamisen syy jo jäsenen ensimmäisenä tai toisena toimintavuonna. Raittiusliikkeeseen todennäköisesti liitettiin paljolti muista syistä, kuin tahdosta olla täysin raitis: nuoret ja liikkuva väestö halusivat sosiaalistua uuteen, yhdenvertaisuuteen perustuvaan jäsenistöön. Tärkeintä oli liikkeen joukkoidentiteetti sekä mahdollisuus mobilisoida ja toimia yhdessä. (Sulkunen & Alapuro 1989, 144.)

Raittiusliikkeestä muodostui poliittinen järjestö. Raittiusliike halusi paitsi vähentää alkoholin nauttimista ja pelastaa ”juoppoutteen vajonneita”, myös muuttaa yhteiskunnallisia oloja, joiden katsottiin ”johdattavan juoppoutteen”. Näin alkoi jäsenten poliittinen ajattelu ja halu vaikuttaa. 70 000 suomalaista aloitti juomalakon vuonna 1898. Lakon tavoitteet olivat poliittiset ja pitkälti yhtenevät työväenliikkeen tavoitteiden kanssa. Juomalakon tavoitteena oli yleinen äänioikeus, jonka seurauksena kieltolain oletettiin menevän läpi. (Sulkunen & Alapuro 1989, 144–148.) Alatemmesläisiäkin kehoitettiin liittymään juomalakkoon. Lakon uskottiin olevan hyvä asia, koska arvossa pidetty Oulun Suomalaisen lyseon rehtori M. Rosendahl suositteli sitä. (Oras 30.5.1898.)

Vuonna 1907 lähes kaikki maalaiskunnat olivat kieltäneet tehdasvalmisteen alkoholin kaupan ja anniskelun. Myös ylioppilaat, jotka vielä 1890-luvulla vastustivat raittiusaatetta, alkoivat taipua juomattomuuteen. Yhteiskunta suorastaan sosiaalisti jäsenensä kieltolakiin, ja sillä oli laaja kannatus. (Peltonen 1992, 63–65.)

Kieltolaki hyväksyttiin eduskunnassa jo vuonna 1907. Sanomalehti Kalevan pääkirjoituksessa 1.11.1907 luotiin ruusuista kuvaa raittiista tulevaisuudesta. Pääkirjoituksessa pyydettiin, ettei kukaan pilaisi riemua sanomalla ”ei se kieltolaki mene Pietarissa lävitse”. Tämä siveellinen ratkaisu ei suinkaan lopettaisi raittiustyön tarvetta, vaan helpottaisi tulevaa raittiustyötä. Kieltolakia tuli juhlistaa sinivalkoisella lipulla ja

sytyttämällä illalla kynttilät jokaiseen ikkunaan. Lisäksi pääkirjoitus kehotti yhtymään 3.11. pidettäviin kansalaisjuhliin ja juhlimaan kieltolain läpimenoa. (Mällinen 1981, 107.)

Kieltolakia ei vahvistettu vielä tuolloin. Raittiusliikkeen ”voimannäytöksi” sanotaan kieltolakia, joka lopulta asetettiin vuosiksi 1919–1932. Moraaliprojekti toimi ja tuotti tulosta. Kieltolakia tuki vahva yleinen alkoholia vastustava mielipide. Suosios-
taan huolimatta kieltolaki ei poistanut alkoholin käyttöä, ei itse asiassa paljon vähen-
tänytkään sitä. Alkoholia käytettiin, salakuljetettiin ja myytiin yleisesti. Lain rikkomis-
sesta tuli yleinen tapa, suorastaan kansanliike. Kansan moraalien pelättiin lopulta nouse-
misen sijasta laskevan edelleen kieltolain seurauksena. (Peltonen 1992, 69; Ruonavaara
1998, 53.)

Alkoholin liiallinen käyttö katsottiin ongelmaksi myös lakeudella. Limin-
gan viljavilta niityiltä sai tarvikkeita viinanpoltoon. Juoppous oli yleinen pahe, mutta
raittiusaatekin sai jalansijaa. Erityisesti Juho Rännäri vaikutti paikkakunnalla tällä saral-
la. Historiankirjoitusten mukaan Suomen ensimmäinen ehdotonta raittiutta vaatinut rait-
tiusseura perustettiin Vaasassa 1877. Limingan naapurikunnassa Kempeleessä perustet-
tiin kuitenkin jo vuonna 1865 ”kristillinen raittiusseura”, jonka sääntöihin kuului ehdo-
ton raittius. Jäsenillä oli painetut jäsenkirjat, ja kokouksissa luettiin ulkomaisia raittius-
seurojen kirjoituksia. Jäseniä yhdistykseen tuli lähikunnista, muun muassa Limingasta.
Seuran toiminta siirtyi jossain vaiheessa Liminkaan, ja nimeksi vaihtui Limingan Rait-
tiusseura. (Vahtola 1977, 266.) Tämä historiankerronnassa usein unohdettu Suomen
ensimmäinen ehdoton raittiusseura jäi lyhytikäiseksi. Jo vuonna 1867 Oulun Wiik-
kosanomissa kirjoitettiin seuraavaa:

”Yksityisten puheitten mukaan on Limingan Raittiusseuran jäsenet juhla-
lisesti viettäneet peijaita seurallensa, jonka elämä tässä vaihteten ja puu-
tosten maailmassa, kiduttuaan 1 vuoden, muutamia kuukausia ja muutamia
päiviä, sammui ja nukkuu nyt levollisesti, vaivaa, tuskaa ja pakotusta kär-
sittyänsä.” (Vahtola 1977, 266.)

Nuorisoseuraliike

Nuorisoseuraliike erosi aiemmista liikkeistä sillä, että sen katsottiin olevan ensimmäi-
nen varsinaisesti kansasta alkunsa saanut liike. Toiminnan laajentuessa sivistyneistö
tosin otti ohjakset käsiinsä tässäkin toiminnassa. Uskonnollisten ja raittiusliikkeiden
tavoin nuorisoseuratkin halusivat puuttua kansan keskuudessa yleisiin tapoihin; juopot-
teluun, tappeluun ja muuhun tapojen turmelukseen, jotka mahdollistuivat osaksi myös
elintason nousun ja vapaa-ajan kasvun myötä. (Aaltonen 1991, 19–20.)

Nuorisoseuraliikkeen tarkoitus oli suojella nuorisoa siveettömiltä ja turmelevilta harrastuksilta. Toiminta sai alkunsa Etelä-Pohjanmaalla, kun Kauhavalla perustettiin vuonna 1881 Suomen ensimmäinen nuorisoseura, Kauhavan nuorisoyhdistys. Seura toimi vain alle kaksi vuotta, mutta kivi oli saatu pyörimään: seuroja perustettiin ympäri Suomea ja myöhemmin uudelleen myös Kauhavalle. Etelä-Pohjanmaan vauras talonpoikaisluokka oli omiaan toimimaan nuorisoseurassa, varsinkin kun toiminta tuli korvaamaan vallinnutta puukkojunnkari-kulttuuria, josta haluttiin vapautua. Nuorisoseuraliike oli epäpoliittinen liike, eli suoraa politikoimista pyrittiin välttämään. Kuitenkin liike pyrki sortovuosina yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ollen voimakkaasti perustuslaillisella kannalla. Lakkotaistelussa, äänioikeudessa, kieltolaissa ja Suomen poliittisessa suhtautumisessa Venäjää kohtaan nuorisoseurat olivat samoilla linjoilla kuin työväenliike. (Hautamäki 1945, 11; Smeds 1989, 154–155.) Suomalaisuus ja kansallismielisyys olivat tärkeitä asioita seuroissa toimineille.

Nuorisoseuroissa luettiin, tanssittiin, näyteltiin, julkaistiin sanomalehtiä, pidettiin puheita ja esitelmiä ja toimittiin monin tavoin paikkakunnan olojen kehittämiseksi. Seurat järjestivät myös käytännön opastustoimintaa, esimerkiksi käsityökursseja. Tarkoituksena oli, että nuorisosta kasvaisi ”kunnon kansalaisia” ja ”hyviä ihmisiä”. Vuoden 1896 Kansanvalistusseuran Kalenterissa kerrotaan, että vasta nuorisoseurat onnistuivat tuomaan sivistyksen maaseudulle. (Smeds 1989, 154–155.)

Alkion alkuperäisten ajatusten mukaan suomalainen, ruumiillista työtä tekevä maalaisnuoriso tarvitsi sivistyneitä harrastuksia. Alkio tarkoitti nimenomaan *suomenkielisiä* nuoria, hänen aatteensa mukaan ”kansallisuus asetettiin sivistysharrastuksen pohjalle”. Toki hän oli sitä mieltä, että kansan syvien rivien nostaminen ihmisarvoon oli tärkeää kieleen katsomatta. (Alkio 1991, 202–203.)

Ennen suurta vapaiden yhdistysten (maamiesseurat, metsästysyhdistykset, purjehdusseurat, voimisteluseurat, isäntä- ja emäntäyhdistykset jne.) perustamiskautta oli Oulun seudulla vain yksi vapaa yhdistys, Oulun talousseura, ”Huoneen hallituksen seura Oulussa”. Seura toimi hyvin virallisesti, eikä moni tiennyt sen toiminnasta. Jäsenet olivat Oulun virka- ja kauppamiehiä, maaseudulta jäseniksi pääsi pappeja ja nimismiehiä. Tavallinen kansa jätettiin seuran ulkopuolelle jo silläkin, että toimikielenä oli ruotsi. (Oras 6/1894.)

Nuorisoseurat syntyivät usein vanhan toiminnan, lukutupien tai laulukuo-
rojen pohjalta. Kerrotaan myös, että seuranäytelmän tai seuralahden perustaminen on joillakin paikkakunnilla johtanut nuorisoseuran perustamiseen. Limingassa nuorisoseura

syntyi Työ- ja iltaseuran toiminnasta, Laihialla raittiusseurasta. Tärkeä seuran perustamiseen innoittanut tekijä oli esimerkki. Vierailuretket ja naapuripitäjään perustetut seurat tulivat yleisiksi kimmokkeiksi oman seuran perustamiseen. (Numminen 1961, 304–306, 308.)

1800-luvun lopun Pohjois-Pohjanmaa

”Maa ponteva Pohjolan äärillä on:
Se on entistaistojen tanner;
Niin rohkea, reima ja horjumaton;
Se on muistojen mainio manner.
Tämä maa minun mieleni innostaa:
Se on Kymmenen, kymmenen virran maa.”

Vuonna 1890 Suomen pinta-alasta 44 prosenttia oli Oulun lääniä. Kaupunkeja Pohjois-Suomessa oli viisi, kyliä 344 (3 prosenttia Suomen kylistä). Kyliä oli vähän, mutta ne olivat sekä maantieteellisesti että väestöllisesti suurempia kuin muualla maassa; kylässä asui keskimäärin 662 henkeä. Muualla maassa kylässä asui keskimäärin 203 asukasta. Pohjois-Suomi oli suurten välimatkojen harvaan asuttua maata. Matkustaminen oli hidasta tapahtuen jalan, hevosella, soutaen tai talvisin reellä. Rautatieyhteys Ouluun valmistui 1886, mikä helpotti huomattavasti Oulun seudun kehitystä. (Murhu 1988, 11.)

Torpparien määrä oli Pohjanmaalla suhteellisen vähäinen. Heillä oli myös paremmat olot kuin muualla maassa, ja he olivat suhteellisen itsenäisiä. Torpparin ja talollisen välillä saattoi olla velvollisuudentuntoon perustuva kohtalonyhteys. Etelä-Suomen suurviljelysalueilla torppareiden kohtelu ”oli useinkin ihmisarvoa loukkaavaa, haluttomuutta ja katkeruutta herättävää”. (Tuomari 1971, 13.) Limingassa oli 1800-luvulla noin 105 maatilaa. Ala-Temmeksellä tiloja oli noin 30. Tilojen määrä pysyi aika lailla samana koko vuosisadan. Torppareiden määrä kasvoi Limingassa merkittävästi 1800-luvulla, vuonna 1890 torppia oli noin 286. Väestönkasvun myötä Limingassa tapahtui alenevaa säätykiertoa, kun talollisen pojat joutuivat muille tiloille torppareiksi viljelysmaan puutteen vuoksi. Säädyssä aleneminen aiheutti luonnollisesti turhautumista. Torppareiden asema oli Limingassa kuitenkin suhteellisen hyvä. Viljeltävää maata torpan yhteydessä oli yleensä 0,5–2 hehtaaria. Torpan rakennukset ja maat olivat torpparin omaisuutta, ja usein hänellä oli myös käyttöoikeus tilan metsiin. Muualla maassa

torppareiden ahdinkoa aiheuttanutta ympärivuotista päivätyövelvollisuutta ei Limingan torppareilla ollut. (Vahtola 1977, 127–131.)

Koko maassa metsätyöt sekä teollisuustyöt kaupungeissa tuntuivat maa-seudun tilattoman väestön pelastukselta. Mutta työväestön kohtelu oli kurjaa ja tapaturmat tehtaissa yleisiä. Tilattomien perheiden lapset eivät olleet päässeet kouluihin. Maa-seudulta kaupunkiin töihin tuleva väestö oli valistumatonta, eikä heillä ollut henkisiä harrastuksia. Kaupungissakin he raskaan työn vastapainoksi juopottelivat, tappelivat ja huvittelivat. (Tuomari 1971, 15–16.)

Etelä-Pohjanmaa on kuuluisa puukkojunkkareistaan ja yöjuoksuistaan, mutta Pohjois-Pohjanmaallakin on ollut omat ”siveettömät” tapansa. Kirjailija ja valtiopäivämies Pietari Päivärinta toimi lukkarina Oulunsalossa ja Ylivieskassa, ja kertoi muistelmissaan Kalajoen seudun yöjuoksuista 1800-luvun puolella välissä. Nuoret kulivat suurissa parvissa talosta toiseen, palkkasivat pelimannin ja hankkivat viinaa. Yöjuoksut saattoivat kestää jopa viikkoja, ja niihin osallistui myös naimisissa olevia miehiä. Kun uskonnollinen herännäisyyskin oli kadonnut, myös herännäispojat ryyppäsivät ja harrastivat yöjuoksua. Aviottomien lasten määrä oli kaksinkertaistunut 1800-luvun lopulla. Näitäkin epäkohtia korjaamaan syntyivät raittius- ja nuorisoseurat. (Murhu 1988, 12.)

Pohjanmaalta lähdettiin 1900-luvun alussa sankoin joukoin Amerikkaan siirtolaisiksi. Maastamuuton katsottiin vaikeuttavan kotimaassa työvoiman saantia, muuttavan yhteiskunnallisia oloja sekä heikentävän kotiopetuksen tasoa. Naiset saattoivat jäädä yksin vastaamaan tilasta ja lapsista, kun mies lähti paremman elämän perään. Ei jäänyt aikaa opettaa lapsia, kun kaikkien panosta tarvittiin työntekoon. Paluumuuttajat toivat joskus mukanaan varallisuutta, mutta sitäkin useammin uusia aatteita, myös poliittisia. Siirtolaisuus oli yleistä Pohjois-Pohjanmaalla, mutta varsinaiseksi ongelmaksi se nousi Etelä-Pohjanmaalla. (Melin 1980, 5.)

Siirtolaisuus puhutti alatemmesläisiä. Oraassa pohdittiin syitä, jotka ajoivat lähtemään kotimaasta. Kirjoittajat eivät uskoneet lähdön olleen isänmaanrakkauden puutetta. Virkavallan rajoittama vapaus ja säätyrajoitus katsottiin lähdön syiksi Oraassa 1/1896. Korkeasäätyiset henkilöt eivät arvostaneet talonpoikia, mutta eivät talonpojakaan arvostaneet palkollisia. Amerikkaan lähtijät olivat useimmiten juuri palkollisia, jotka lähtivät paremman elämän perään. Uskottiin, että Amerikassa arvostettaisiin työtä ja työn tekijää, eikä kyseltäisi syntyperää. Oraassa 2/1896 käsiteltiin myös siirtolaisuutta. Kirjoittaja kertoo käyneensä Snellmanin haudalla muutama päivä ennen Amerikkaan

lähtöään, haikein mielin, koska oli isänmaallinen ihminen. Yllätyksekseen hän oli myöhemmin löytänyt Amerikasta suomalaisen kansanvalistusseuran, ja mennyt raittiusseuran kokoukseen. Isänmaalliset aatteet olivat mielissä suomalaisilla, vaikka he asuivatkin meren takana. Suomen laulu soi myös vieraalla maalla. Kirjoituksen todenperäisyydestä ei ole tietoa, eikä alla ollut kirjoittajan nimeä.

KUVIO 1. Toivo Yli-Elsilä, Ala-Temmeksen nuorisoseuran esimies vuonna 1902.

Ala-Temmeksen nuorisoseuran esimiehenä, eli puheenjohtajana, toiminut Toivo Yli-Elsilä (kuvio 1) lähti siirtolaiseksi Amerikkaan vuonna 1902. Vuoden 1902 lokakuun Oras kertoo, että samalla kertaa kylältä lähti myös muita nuoria miehiä, ja he pitivät yhteisen lähtiäisillanvieton. Antti Punttala piti tunteellisessa illanvietossa puheen lähtijöille. Suvun perimätiedon mukaan yksi Toivo Yli-Elsilän lähdön syistä oli Venäjän kolmivuotinen sota. Hänellä oli Amerikassa suomalainen kihlattu, mutta koti-ikävä vaivasi. Suvun oli määrä lähettää hänelle paluurahat, mutta hän kuoli äkilliseen sairauteen 1.12.1904 ehtimättä palata Suomeen. (Yli-Elsilä Elsa, henkilökohtainen tiedonanto 7.6.2002.) Suruviestin saapuminen kesti ilmeisesti aika kauan, koska E. Y. Pehkonen kirjoitti hänelle pitkän muistokirjoituksen Oras-lehteen vasta 10.11.1905.

Sivistysolot

Tutkimukseni aikakausi, autonomian ajan viimeiset vuosikymmenet, olivat poliittisen myllerryksen aikaa Suomessa. Valtiopäivätoiminta ja koulu-uudistukset pääsivät hyvään vauhtiin 1800-luvun lopulla, mutta 1900-luvun poliittiset lainsäädännölliset vaikeudet hidastivat kehitystä. Johtavat väestöryhmät olivat ymmärtäneet koulutuksen tarpeen jo aiemmin, mutta pikku hiljaa ja sosialistisen ideologian myötä myös työväestö alkoi luottaa sivistyksen johtavan maan taloudelliseen kasvuun. (Melin 1980, 1.)

Nuorisoseurat pyrkivät sivistysolojen parantamiseen. Mitä olivat sivistysolot? Sivistysolot -käsite on laaja. Ensinnäkin se sisältää yleisen mielipiteen koulunkäyntiä ja lukutaitoa kohtaan. Toiseksi se sisältää ne mahdollisuudet, joita sivistyshaluisilla henkilöillä oli käytettävissään, eli koulut, kirjastot, sanomalehdet, lukupiirit sekä tilaisuudet keskustella tärkeistä asioista. Tämän määritelmän pitäisi kattaa se, mitä parantamaan nuorisoseurat pyrkivät.

Mitä on sivistys?

Sivistystä voi määritellä monesta näkökulmasta. Saksalaisen Georg Wilhelm Friedrich Hegelin filosofia oli 1800-luvulla Suomessa johtava aatesuuntaus, jota varsinkin J. V. Snellman edusti ja levitti. Hegeliläisyyden mukaan sivistyminen on laaja prosessi, jossa ihminen oppii tuntemaan rationaalista perusolemustaan. Ihmisen järjellinen olemus pääsee toteutumaan ja ihmisluonnon henkisyys vapautuu. Aristoteleen tavoin Hegel pitää sivistystä hyvin abstraktina ilmiönä. Järki ja Jumala ovat sama asia. Snellmanille sivistys merkitsi kansojen ja ihmiskunnan eettistä kehitystä. Lapset tuli opettaa käyttäytymään siveellisesti, koska vain siten saavutettaisiin siveellinen mielenlaatu. Siveellinen tahto oli järjellistä käyttäytymistä, sillä hegeliläisyyden mukaan järjellinen ihminen on automaattisesti myös siveellinen. Siveellisen ihmisen järjellinen tahto on sama kuin Jumalan tahto. (Launonen 2000, 80–85, 119.)

Tässä tutkimuksessa pyrin tuomaan esille sen sivistyksen, johon nuorisoseurojen toimijat pyrkivät. Se oli ”sydämen sivistystä”, hyvän ihmisen ajatusmaailman omaksumista. Sivistys oli laaja käsite lähtien lukutaidosta ja koululaitoksen hyväksymisestä todelliseen hengen sivistykseen ja laajaan maailmankuvaan, toimimiseen muiden ihmisten ja varsinkin oman isänmaan hyväksi.

Ala-Temmeksen nuorisoseuralaiset ovat määritelleet Oras-lehden kirjoituksissa sivistystä monin tavoin. Sivistynyt ihminen on hyväkäytöksinen ja taistelee paheita vastaan. Sivistystä määritellään usein myös sen kautta, mitä sivistys *ei* ole. Si-

vistys on ”panettelun” vastakohta. Sivistynyt ihminen ei puhu toisista pahaa selän takana eikä levitä perättömiä juoruja. Jos kouluja käynyt ihminen tulee ”fiiniksi”, korottaa itsensä toisten yläpuolelle, ei häntä voi kutsua sivistyneeksi. Kirjojen tiedot eivät tee ihmistä sivistyneeksi, todellisessa sivistyksessä on sydän mukana. Alatemmesläisten sivistysmäärittelyt ovat huomattavasti konkreettisempia kuin aikansa filosofien. Nuorisoseuran tarkoitus olikin ohjata nuoria hyvään käytökseen, ja tähän tavoitteeseen sopi hyvin yksiselitteiset käytösohjeet.

Suomen koululaitoksen synnyn taustaa ja tilanne 1900-luvulle tultaessa

Koululaitoksen kehitys 1800-luvulla oli myös riippuvainen emävaltio Venäjän asemasta. 1800-luvun alussa tavoitteena oli monipuolinen kansan valistaminen Pestalozzin ajatusten mukaan. Yhteiskunnan vähäosaisillakin tuli olla oikeus korkeaan henkiseen tasoon ja sivistykseen. Kansan koulun tuli edistää ihmisyyden löytymistä. Vuosisadan puolivälin tienoilla ajatusmaailma kuitenkin muuttui. Tsaari Nikolai, muiden eurooppalaisten hallitsijoiden tavoin, pelkäsi vallankumousta. Alamaisille olisi parasta opettaa vain kaikkein välttämättömin, jotta he pysyisivät kuuliaisina. Suomeen asetettiin sensuuriasetus: vain uskonnollista ja talouselämää hyödyttävää kirjallisuutta sai julkaista suomeksi. (Iisalo 1988, 112–113.)

Sensuuria myös Ala-Temmeksellä? Seuraavan sortokauden² aikana, 10.8.1902 ilmestyneessä Oraassa toimitus valittelee lehden myöhästymistä sensoreiden syyksi. Lehti oli kuitenkin päässyt pelkällä varoituksella ja saanut ilmestyä. Seuraava toimitus ei ole oikein uskonut selitystä, vaan pyytää selvitystä, kuinka sensorit ovat toimintaa häirinneet, koska he eivät ole kohdanneet samaa.

”...sillä olen tässä joutunut ihan kuten sanotaan ’ymmälle’ tuon teidän kirjoituksen johdosta, jossa sanoitte, että ’sensorit’ ovat estäneet lehden ilmestymisen aikanaan. Onkohan sitten todellakin meidän pieneen nuorisoseuravaltioommeakin jo ehtinyt sensori nokkaansa pistää ja tuollainen vapautta ehkäisevä henki, jonka tulos tuo virkamies aina on – ja mitä vielä – oikein useampia yhtä lehteä varten. Epäillen kuitenkin tässä olevan jonkun silmukan jota en ymmärrä oikaista, pyytäisin teitä tuossa auttamaan mi-

---

² Helmikuun manifestista 1899 alkanutta aikakautta kutsutaan sortokaudeksi. Suomen perustuslaki kuoliin. Myös nuorisoseuratoimintaa rajoitettiin monin tavoin, mutta jäsenmäärä ja Pyrkijä-lehden tilausmäärä vain kasvoivat. (Alanen 1976, 201.)

nua, sillä ei ainakaan tätä numeroa ole ollut yksikään 'sensori' tutkimassa ja ilmestymästä estämässä.”

Keisari-suuriruhtinas Aleksanteri II oli hallitsijana paljon edeltäjiänsä suvaitsevaisempi. Hän suorastaan määräsi suomalaiset järjestämään koulutusta myös maalaiskuntiin. Suomessa saatiin myös palata vuosisadan alun monipuolisen kansanopetuksen ajatukseen. Hänen aikanaan ajatus kansakoulusta sai alkunsa. Hänen määräyksensä mukaisesti lukutaito nostettiin suureen arvoon, pitäjiin tuli rakentaa kiinteitä kansakouluja, valtion tuli perustaa kansakoulunopettajaseminaari ja kansakoululle sekä seminaarille tuli suunnitella opetusohjelma. Suunnittelutehtävään valittiin Uno Cygnaeus. Cygnaeus oli vahva ja määrätietoinen johtaja, ja hänen periaatteensa elivät kansakoululaitoksessa kauan. Ennen kansakouluasetusta, vuonna 1858, annettiin julistus kansakoulun järjestämisen perusteista. Sen mukaan alkuopetus annettaisiin edelleen kodeissa ja pyhäkouluissa, mutta varsinainen opetus tuli saada kunnan järjestämissä kansakouluissa. Varsinainen kansakouluasetus valmistui vuonna 1866. Silloin kansakoulun perustaminen tuli pakolliseksi kaupunkikuntiin, vuonna 1898 myös maalaiskuntiin. (Iisalo 1988, 114–116; Numminen 1961, 26.)

Ne lapset, jotka 1900-luvun alussa pääsivät kansakouluun, suorittivat yleensä ensin muutaman kuukauden mittaisen kiertokoulun sekä samanpituisen pientenlastenkoulun. Tämän jälkeen suoritettiin nelivuotinen kansakoulu. Kansakouluun pääsivät lähinnä varakkaiden lapset, joiden vanhemmat kykenivät kustantamaan pitkät koulumatkat tai asumisen koulun läheisyydessä. Koulumatkat eivät olleet ainoa syy maaseudun lasten kouluttamattomuuteen. Ennen oppivelvollisuuden asettamista monet vanhemmat pitivät lapsensa mieluummin kotona työvoimana. (Melin 1980, 9.)

1800–1900-lukujen vaihteessa kansakoulu ei ollut vielä koko kansan koulu. Koulutilanteen parantamiseksi annettiin piirijakoasetus vuonna 1898 ja kunnat veloitettiin jakamaan alueensa koulupiireihin. Jokaiseen koulupiiriin tuli perustaa kansakoulu, eivätkä koulumatkat saaneet ylittää viittä kilometriä. Uudistusta vanhaan oli lakisääteisyys ja koulujen perustaminen myös kuntakeskusten ulkopuolelle. 1900-luvun alussa yli puolet kansakouluikäisistä, 9–12-vuotiaista, lapsista jäi vielä kouluopetuksen ulkopuolelle. Maaseudulla tilanne oli koko maan tilastoa huonompi; 9–14-vuotiaista lapsista alle 32 prosenttia kävi kansakoulua vuonna 1906. Koulumääräyksistä tärkein, oppivelvollisuus, määrättiin vuonna 1921. Eduskunta oli kyllä hyväksynyt oppivelvolli-

suuslain jo 1910, mutta keisari ei vahvistanut sitä. Lopulta se saatiin voimaan vasta yksitoista vuotta myöhemmin. (Iisalo 1988, 178–180; Melin 1980, 8; Nurmi 1981, 39–41.)

Opetus ennen kansakoululaitosta oli kinkereiden, rippikoulujen ja kiertokoulujen varassa. Vuonna 1870 Oulun läänin seurakunnista kerättiin tietoja kansalaisten sivistyksellisistä oloista, ja tiedot julkaistiin Suomenmaan Virallisessa Lehdessä (Murhu 1988, 15, mukaan). Tilastoon laskettiin 12 vuotta täyttäneet, ja lukutaitoprosentti oli jopa 95,9. Lukutaidon edelläkävijä oli Limingan pitäjä, jossa käsitteillä selvästi, tyydyttävästi, välttävästi ja vaillinaisesti mitattuna selvästi tai tyydyttävästi lukevia oli yli kolme neljäsosaa. Myös kirjoitustaidossa Liminka oli edelläkävijä, 12 vuotta täyttäneistä 19 prosenttia oli kirjoitustaitoisia. Esimerkiksi Oulaisissa kirjoitustaitoisia on ollut vain 0,36 prosenttia väestöstä. Muistitiedon mukaan Oulaisissa on tuolloin ollut vain yksi kirjoitustaitoinen, maanviljelijä Antti Törmälä, jota on käytetty koko kylän kirjuriina. Lukutaidossa ei yleisesti ottaen ollut eroja miesten ja naisten välillä, mutta kirjoitustaito oli yleisempi naisilla. (Murhu 1988, 15–16.)

Pohjois-Pohjanmaan sivistysolot olivat edistyneimpiin alueisiin verrattuna alkeelliset sata vuotta sitten. Sijainti, huonot kulkuyhteydet, maanviljelyksen arkuus hallalle ja katovuodet hidastivat sivistyksen tuloa, kuten myös oppineisuuden vieroksunta. Katsottiin, ettei talonpoikaissäestö tarvitse kuin uskonnollista tietoa, liiallinen oppineisuus tekisi vain ”herroja” ja työt jäisivät tekemättä. Kansakoulun vastustus oli itse asiassa tästä näkökulmasta katsottuna ymmärrettävää. Vanhemmilla oli huoli tilan jatkajasta, jos lapsista tulisi liian hienoja maatöihin. Ahkeran ”käännytystyön” seurauksena mielipiteitä saatiin muutettua sivistykselle myönteisemmiksi, ja olosuhteiden parantua kehitys tapahtui suhteellisen nopeasti. (Hautamäki 1945, 6–7.)

Itsenäinen koulu Ala-Temmekselle vuonna 1886

Maaseudulla opiskeltiin jo ennen varsinaisia kouluja. Kiertokoulussa, rippikoulussa, kinkereillä ja muuten hankittua lukutaitoa pidettiin yllä yhteisesti. Maaseudun yhdistyksistä vanhimpia ovat olleet lukuyhdistykset. Ala-Temmekselle sellainen perustettiin jo vuonna 1875, jäseniä siinä oli 30. He kokoontuivat sunnuntaisin lukemaan sanomalehtiä ja kirjoja sekä keskustelemaan. Samana vuonna lukuyhdistys perustettiin myös Kuusamoon. Nämä olivat maakunnan ensimmäiset lukutuvat. (Murhu 1988, 26, 239.) Lukutuvan toimiminen noin varhain kertoo innokkaasta ja lukuhaluisesta kylästä. Santeri Alkio oli nimittäin puuhaamassa lukutupaa edistyksellisenä paikkakuntana pidetylle Laihialle

vuonna 1893. Laihian lukutupa lopetti toimintansa jo seuraavana vuonna, koska halukkaita lukijoita ei löytynyt! (Alanen 1976, 174.)

Liminkaan päätettiin perustaa kansakoulu vuonna 1864, jo ennen kansakouluasetusta. Limingan kansakoulu olikin Pohjois-Pohjanmaan ensimmäinen (Hautamäki 1945, 6). Koulurakennus saatiin valmiiksi vuonna 1869 ja opettajakeskustelu alkoi. Limingan rovasti oli ehdottomasti naisopettajan kannalla, mutta koska kirkonkoko-us usean käsittelyn ja äänestyksen jälkeen yhä oli miesopettajan puolella, rovasti erosi kansakoululautakunnan esimiehen tehtävistä. Opettajaksi valittiin Jyväskylän seminaarin käynyt Kaarlo Kokko. (Vahtola 1977, 253–254.)

Ensimmäinen kirkonkylän ulkopuolinen koulu Limingassa oli Ala-Temmeksen koulu, joka aloitti toimintansa vuonna 1886. Kouluhankkeen erikoisuus oli se, että kyläläiset rakensivat ja ylläpitivät koulunsa täysin itsenäisesti. Ala-Temmes muodosti oman, kunnasta itsenäisen koulupiirinsä. Alatemmesläiset saivat toimintansa myötä muuta kuntaa halvemman veroäyrin. Oppivelvollisuuslain ja sen myötä asetetun Limingan kansakoulujen ohjesäännön johdosta koulupiiri yhdistettiin Limingan kuntaan vuonna 1926, vaikka alatemmesläiset valittivat asiasta korkeimpaan hallinto-oikeuteen saakka. Toinen kirkonkylän ulkopuolinen koulu Limingassa oli Rantakylän koulu, joka perustettiin vuonna 1895. (Vahtola 1977, 255.)

Koulun perustaminen oli taistelun ja suuren työn takana. Nimimerkki ”Nuorukainen” kertoo koulun kymmenvuotisjuhlan alla, Oraassa 7/1895, sen syntyvaiheista. Alatemmesläiset olivat olleet mukana Limingan ensimmäisen kansakoulun perustamisessa ja rakentamisessa. Vuonna 1880 alkoi keskustelu toisen koulun perustamisesta. Koulu perustettaisiin Aleksanteri II:n 25:n hallintovuoden riemujuhlan muistoksi. Kirkonkyläläiset kannattivat erillisen tyttökoulun perustamista vanhan kansakoulun viereen, ja vanhasta tulisi poikakoulu. Alatemmesläiset yrittivät moneen otteeseen kylän suuren lapsiluvun perusteella saada koulua perustetuksi kylälleen. Liminkalaisille tämä ei sopinut, vaan koulu päätettiin perustaa kirkonkylälle. Liminkalaiset tulivat vastaan siinä, että koulun yhteyteen perustettaisiin kortteeri kauempaa tuleville lapsille. Kun syrjäkylien lapset majoittautuivat syksyllä kortteeriin, heiltä perittiinkin hyöryä eli vuokraa. Tästä loukkaantuneina alatemmesläiset alkoivat ajaa oman koulun perustamista. Sekään ei käynyt liminkalaisille, eivätkä he suostuneet vapauttamaan Ala-Temmestä Limingan koulujen avustamisesta vaikka heillä olisikin oma koulu. Kunta ei myöskään antaisi heille osuutta kouluvaroista. Lukuisten pettymysten jälkeenkään alatemmesläiset eivät lannistuneet, vaan löysivät avun kansakouluasetuksesta. Siinä mahdollistettiin

koulupiiristä eroaminen. Kun kuvernööri vahvisti eron, eivät liminkalaiset enää mahtaneet mitään.

Koulupiiristä eroamisesta päätettiin kokouksissa 17.1.1886 Marttilassa sekä 24.1.1886 Pääköllä. Oma koulu aloitti toimintansa jo seuraavana syksynä Kokon talossa. Kiitos koulun perustamisesta kuuluu kirjoittajan mukaan kyläläisille, jotka avustivat kouluhanketta kykyjensä mukaan (taulukko 1).

TAULUKKO 1. Ala-Temmeksen kansakoulun merkittävimmät tukijat

Maanviljelijä I. W. Pentzin	200 mk/vuosi, yht. 2000mk
Maanvilj. A. Ylielsilä	300 mk
Maanvilj. H. Kokko	Koulutilat vuodeksi ilman hyöryä
Maanvilj. J. Salmela	Yksi pulpettipöytä
Maanvilj. J. Pehkonen	10 pulpettia ja kateetteri
Kylän lauluseura	Urkuharmooni
Maanvilj. A. Punttala	Tontti koulurakennusta varten
P. Arola	Höyläsi kattopäreet
Kivimies Frans Hyväri	Hakattu porraskivi

Annettujen avustusten lisäksi kylällä pidettiin koulutoiminnan rahoittamiseksi näytelmähuvit 3. ja 11. heinäkuuta 1886. Myöhemmin koulun hyväksi on pidetty useita tilaisuuksia, ja kirjoittaja ehdottaa, että nuorisoseura pitää juhlat koulun kymmenvuotisen taipaleen kunniaksi.

Ala-Temmeksellä nuorisoseura helpotti kylän lasten koulunkäyntiä monenlaisten avustusten myötä. Oraassa 3/1896 todettiin monen vähävaraisen lapsen koulunkäynnin olevan seuran avustuksen varassa. Lapset tulivat kouluun pakkasella vähissä vaatteissa, kohmeisina, useiden kilometrien päästä. Kirjoittaja kehottaa seuraa perustamaan rahaston, josta apua tarvitsevia lapsia voitaisiin auttaa välittömästi, eikä apua tarvitsisi odottaa ja koulunkäyntiä sillä aikaa lopettaa. Seuraavassa Oraassa (4/1896) käsiteltiin myös kouluapua. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi, jotta kaikki lapset saisivat kansakoulun käytyä, tuli köyhille lapsille saada lisää vaateapua. Köyhimpien tuli kirjoittajan mielestä myös saada kaikki kirjat ilmaiseksi, jottei koulunkäynti olisi kiinni varallisuudesta.

Nuorisoseuralaisille kylän oma koulukaan ei riittänyt, vaan seuran jäsenet pitivät lisäksi sunnuntaikouluja. Ehdotuksen toiminnan aloittamisesta ovat allekirjoittaneet toimikunnan puolesta 11.11.1894 Antti Punttala, H. Salmela ja J. Pehkonen. Toi-

minta käynnistyi varsin pian, koska ensimmäinen koulukerta on ollut jo 2.12.1894. Silloin opettajina toimivat H. ja J. Salmela, oppilaita oli saapunut paikalle kolmetoista. Seuraavalla viikolla tieto koulusta oli saatu varmaankin paremmin perille, koska paikalla oli jo 28 koululasta. Joillakin lapsilla koulussa käynti oli jäänyt lukuvuoden aikana vain kahteen kertaan, mutta olipa joukossa sellaisiakin, jotka kävivät koulussa peräti viisitoista kertaa. Joulun aatonaattona oppilaita oli yhdellä kertaa eniten, 29. Loppukeväästä, peltotöiden aikaan, kouluun oli tullut vain yksi tai kaksi lasta kerrallaan.

Sunnuntaikoulun (eli pyhäkoulun) toiminta oli määrätty ehdotuksessa tarkasti. Koulupiirijako oli kinkerikuntien mukainen yhden talon poikkeuksella. Opetusvelvollisuus oli neljä sunnuntaita peräkkäin ja opettajia tuli olla paikalla aina kaksi kerrallaan. Sama pari työskenteli yhdessä kaksi viikkoa, jonka jälkeen kokenut opettaja opasti uuden tehtävään.

”Opetusvelvollisuus olisi neljä sunnuntaita, vaan vuorot olisi niin sovitettavat että samat opettajat olisi vaan kaksi kertaa koulun pidossa ja toinen sitten eroaisi mutta toinen jäisi vielä kahdeksi kerraksi vereksen opettajan kumppaniksi, jonka jälkeen hän vuorollaan pääsisi pois... Opetusajaksi ehdotetaan vähintään kello 10stä 12sta päivällä. Opetuspaikat tulee opettajien määrätä asianhaaran mukaan. Oppiaineina koulussa olisi varsinaisesti sisä- ja ulkoluku, vaan jos opettajilla olisi kykyä toivottaisiin myös veisuun opetusta sekä ohjausta luetun ymmärtämiseen. Koulu alkasi ja loppu si rukouksella.”

Syksyllä 1895 Oraassa (7/1895) kerrotaan rovastin kiitelleen kinkereillä seuraa pyhäkoulun pidosta. Kirjoittaja ihmettelee, miksei koulu ole sinä syksynä vielä aloittanut toimintaansa. Sunnuntaikoulun toiminnasta on maininta vuoden 1897 Oraslehdessä, joten tämä koulu toimi kuitenkin useita vuosia. Alatemmesläisten kouluinnostus kuulostaa samalta kuin suuren suomalaisen, kansakoulun puolustajan, Mikael Soinisen. He taistelivat samojen päämäärien puolesta kuin Soininen, mutta vain pienemmässä mittakaavassa.

Ala-Temmeksen kirjasto

Juho Rännäri oli 1850–1860-luvuilla Limingassa asuessaan varsin aktiivinen valistuksen levittäjä. Hän oli itseoppinut kansanmies, joka seurasi tiiviisti sanomalehdistä ja kirjallisuudesta aikakauden asioita, niin kotimaassa kuin ulkomaillakin tapahtuvia. Hän oli aikaansa edellä oleva yhteiskunnallinen uudistaja, ja monet hänen ehdotuksensa tyrmättiinkin liian radikaaleina. Hän kirjoitteli useisiin sanomalehtiin ja perustikin lehden,

Pohjan Tähden. Lehti jäi kovan kilpailun ja radikaaliutensa vuoksi lyhytikäiseksi. (Vahtola 1977, 263–264.)

Rännärin tiedetään myös panneen alulle Limingan lainakirjaston perustamisen. Kirjasto oli aluksi täysin yksityisten ylläpitämä, eikä sen tarkkaa perustamisajankohtaa ole saatu selville. Rännärin kirjoituksessa Kuopion Sanomissa tammi-kuussa 1857 kerrotaan, että Liminkaan on perustettu lainakirjasto. Ilmeisesti kirjasto avattiin syksyllä 1856. aloittaessaan sillä oli 118 kirjaa. Kirjaston paikka ja hoitajat vaihtuivat usein, ja toiminta oli välillä rappiolla. Kirjasto vastasi hyvin liminkalaisten lukutarpeisiin, mutta palvelu oli syrjäkylille liian kaukana. Alatemmesläiset uhkasivat perustaa oman kirjaston jo vuonna 1861, mutta hanke ei onnistunut vielä silloin. Limingan ensimmäinen sivukirjasto perustettiin Ala-Temmekselle vuonna 1894. (Vahtola 1977, 265–266.)

Vapaa kansansivistystyö

J. V. Snellman aloitti jo 1840-luvulla kansanopetusta koskevan aatteellisen pohjustustyön. Kansanopetuksen tehtävänä oli yleisen kansalaissivistyksen antaminen sekä kansan siveellisen ja aineellisen tilan parantaminen. (Launonen 2000, 85.) Valistusaikana herännyt aate järjen ja tiedon suuresta vaikutusvallasta aloitti puheet yleisestä kansanopetuksesta. Lasten opetukseen pyrittiin koululaitosten perustamisella, mutta aikuiset jäivät niiden ulkopuolelle. Aikuisten sivistämiseen pyrittiin vapaalla kansansivistystyöllä. (Harva 1955, 7.) Edellisissä luvuissa olen kuvannut kansakoulun alkuvaiheita ja muita sivistysoloja. Tässä työssä ei ole tarkoituksena tarkastella koululaitosta sen tarkemmin, vaan keskityn vapaan kansansivistystyön tarkasteluun.

Professori Urpo Harva (1948) jakaa kansansivistystyön kahteen osaan: ylhäältä ja alhaalta päin syntyneeseen. Tässä jaossa oletuksena on yhteiskunnan jakaminen kahtia, esimerkiksi sivistyneistöön ja rahvaaseen. Ylhäältä lähtevässä kansansivistystyössä alullepanijana on sivistyneistön jäsen, ja hänestä tulee siten *kansansivistäjä*. Alhaalta päin syntyvä sivistystyö tarkoittaa sellaista toimintaa, joka syntyy kansan syvien rivien keskuudessa ilman, että kukaan sivistyneistön jäsen on toimintaa ohjaamassa, kuten tapahtui esimerkiksi maaseudun lukupiireissä. Kuitenkin tässäkin toiminnassa on usein joku toimija, joka on erittäin aktiivinen ja valitaan esimerkiksi puheenjohtajaksi. Näin hänestäkin on tullut kansansivistäjä. Kansansivistäjiä on siis kaikkialla, missä on kansansivistystyötä. (Harva 1948, 7–9.) Alun perin vapaa kansansivistystyö pyrki opas-

tamaan ihmisiä teknisissä ja ammatillisissa kysymyksissä. Vähitellen ”toimiala” laajentui käsittämään koko ihmisen kehittämisen. (Harva 1942, 30.)

Aluksi vapaa kansansivistystyö oli usein luennointia, tietojen välittämistä tietämättömille. Pian huomattiin kuitenkin keskustelun tärkeys, kuulijoiden tuli saada asettaa kysymyksiä luennoitsijalle. Kansansivistystyön kehittyessä kansansivistäjän oli laadittava opintosuunnitelmia, organisoitava sivistystyötä, hankittava varoja sekä tutustuttava sivistettävien elämään perinpohjaisesti. (Harva 1948, 9.) Kansansivistystyön lähtökohtana on sivistettävän elämäntodellisuus. Kirjan antaminen sivistymättömän käteen ei voinut olla kansansivistystyön toimintamuoto, koska heikko lukutaito tai luetun ymmärtäminen voisivat aiheuttaa monenlaisia väärinymmärryksiä. Ihmisille tuli opettaa, miten oikeat ajatukset erotetaan vääristä ja kuinka oikeita ajatuksia muodostetaan. Kyse oli Sokrateen opeista, oppimisen opettamisesta. Vapaa kansansivistystyö oli kasvatusta, tavoitteenaan aikuisten itsekasvatus. (Harva 1942, 22–23, 27.)

Vapaan kansansivistystyön kohteena on aina ollut kansa. Kansa on kuitenkin niin monimerkityksinen käsite, että on syytä tarkentaa kohderyhmän määritelmää. Kansansivistystyö on tarkoitettu kaikille aikuisille. Vaikka *kansalla* on usein tarkoitettu sivistyneistön vastakohtaa, ei termi kansansivistystyö voi rajata mitään kansanryhmää ulkopuolelle. Vapaan kansansivistystyön vapaus tarkoittaa juuri sitä, että se on valmis tukemaan kenen tahansa aikuisen sivistyspyrkimyksiä. Kukaan ei voi saavuttaa täydellistä sivistystä, aina on olemassa uusia näkökulmia tai täysin uusia ajatuksia. Esimerkiksi professoreille voitaisiin järjestää luentoja, joissa kuvattaisiin työväestön merkitystä yhteiskunnalle. Eli vapaan sivistystyön kohteena voi olla kuka tahansa aikuinen ihminen. Käytännössä kuitenkin sivistyneistöllä ei ole ollut mitään tekemistä kansansivistystyön kanssa, vaan sen tehtävänä on ollut antaa sivistystä sivistymättömille. (Harva 1942, 40–45.)

Käytännön kansanvalistustyötä toteutettiin kansansivistysjärjestöissä, kuten Kansanvalistusseurassa, joka perustettiin vuonna 1874. Kansanvalistusseura oli ensimmäinen joka nimettiin suoranaisesti sivistämään kansaa. Samaan päämäärään oli pyritty kuitenkin jo raittiusliikkeessä sekä myöhemmin nuorisoseuraliikkeessä. (Harva 1955, 77–81.) Vapaa kansansivistystyö merkitsi kansalle yhteiskunnallisten raja-aitojen kaatumista tai ainakin madaltumista. Yksittäisillä toimijoilla on ollut suuri merkitys sivistystyön levittämisessä. Sivistyksen voidaan katsoa lähtevän aina yksilöstä, hänen kyvystään katsoa oman ahtaan näköpiirinsä ulkopuolelle. (Harva 1948, 52.)

4 NUORISOSEURALIIKKEEN SYNTY JA TOIMINTA

”Käännyimme isänmaan ystävien puoleen vallas-säädyissä ja kehoitamme heitä luopumaan tuosta ihmisellisyyttä loukkaavasta säätyrajoituksesta ja ottamaan tehokkaasti osaa nuorisoyhdistyksiin. Sittekin voi ylioppilailta ja muilta oppineilta toivoa johtavaa kannatusta tällaisten pyrintöjen toteuttamisessa. Ja ehkäpä naispuoliset vallas-säätyläisetkin rohkenevat esiytyä kehoittajina ja edistäjinä kansan naisille, lahjoittaen oman itsensä isänmaan edistykselle.” (Numminen 1961, 95.)

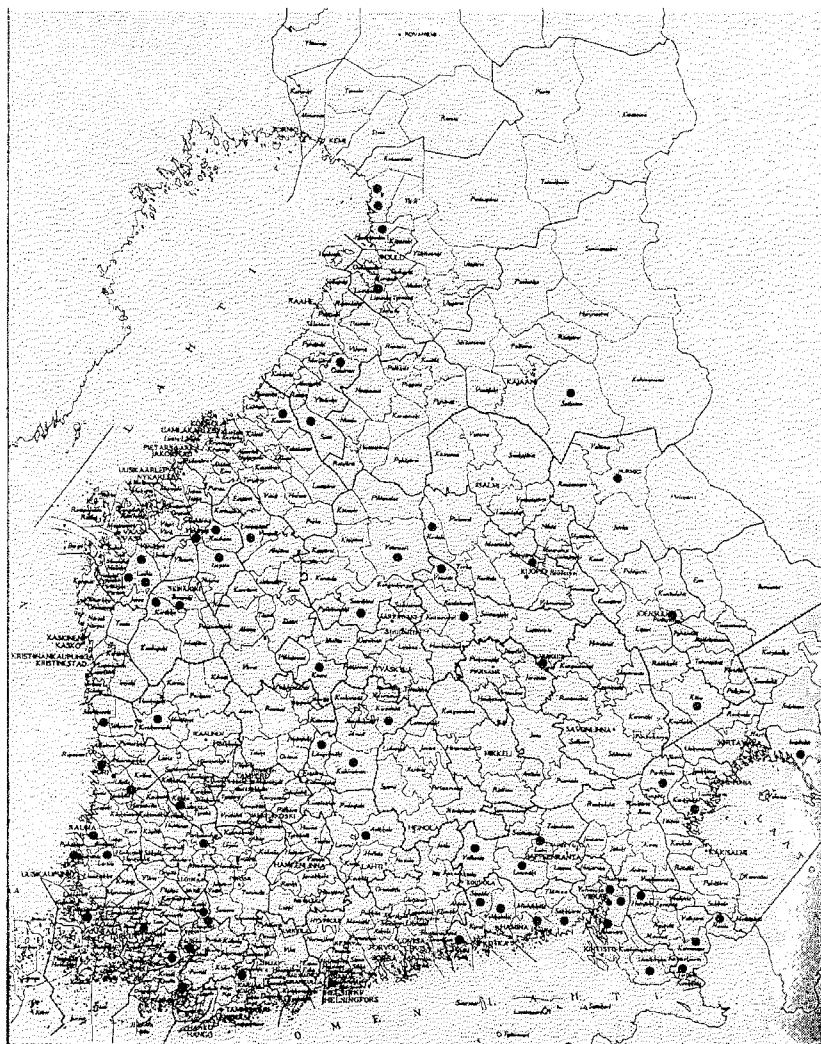
Näitä sanoja pidetään nuorisoseurojen aloitussanoina. Ne kirjoitti laihialainen Vaasan lyseon ylioppilas Juho Hietanen, jota pidetään siis nuorisoseuraliikkeen alullepanijana. Hietanen julkaisi kirjoitussarjan nuorisoyhdistysten perustamisesta Vaasan Lehdessä vuonna 1881. Hietasen innoittamana perustettiin Kauhavan Nuorisoyhtiö samana vuonna. Kauhavan esimerkin mukaan nuorisoseuroja perustettiin ympäri Pohjanmaata. (Tuomari 1971, 40; Aaltonen 1991, 20; Numminen 1961, 95–96.) Säätyrajoituksen poistaminen oli yksi nuorisoseurojen liikkeellepaneva voima. Ala-Temmeksen nuorisoseurassakin tutustuttiin säätyrajoituksista periytyviin ennakkoluuloihin. Oraassa 1/1896 kirjoittaja vaatii ylemmän säädyn jäseniltä suvaitsevaisuutta ja ylpeytensä poistamista alempisäätyisiin jäseniin nähden. Kaikkien tulisi kirjoittajan mielestä arvostaa niitä, jotka eivät tyydy säätyynsä vaan haluavat nousta ylempään säätyyn. Edellisenä vuonna Oraaseen kirjoitti asiasta toista mieltä oleva. Hänen mielestään ihmisen tulisi tyytyä onneensa, elää siinä säädyssä mihin oli syntynyt, ja asettaa kaikki toivonsa tuonpuoleiselle elämälle. (Oras 1/1895.)

Nuorisoseuraliikkeen leviämistä edistivät kansakoulujen perustaminen, kansanopistojen syntyminen, liikenneyhteyksien parantuminen ja lisäksi nuorison koontumista helpottanut polkupyörien yleistyminen. Isoonkyröön vuonna 1898 pidettyyn kesäjuhlaan kerrotaan tulleen ”toistasataisen pyörästelijäretkikunnan”. (Numminen 1961, 288–289.)

TAULUKKO 2. Nuorisoseurojen määrä sekä jäsenmäärä vuosina 1891–1919. (Smeds 1989, 156.)

vuosi	seuroja	jäseniä
1891	39	..
1895	121	9 191
1900	338	22 322
1905	651	48 700
1912	1 002	49 098
1919	1 276	71 000

Nuorisoseurojen määrää tai jäsenmäärää on vaikea määrittää tarkasti, koska tiedot perustuvat ilmoitettuihin tietoihin, ja todennäköisesti toimintaa on ollut paljon ilmoitettua enemmän. Santeri Alkion keräämät tiedot paikallisseurojen määrästä ovat huomattavasti pienemmät kuin taulukossa (taulukko 2) mainitaan. Alkio keräsi tiedot ilmoitusten perusteella, mutta esimerkiksi vuonna 1893 toiminnastaan on ilmoittanut 34 seuraa, joiden lisäksi Alkio tiesi 33 toimivaa seuraa. (Numminen 1961, 290.) Virheetöntä listaa tuskin pystyy kukaan tekemään, ja listat paremminkin antavat suuntaa toiminnan kasvusta kuin kertovat seurojen ja toimijoiden absoluuttisesta määrästä. Alkion vuoden 1893 kartasta (Numminen 1961, 292) puuttuu esimerkiksi Ala-Temmeksen seura, joka perustettiin kyseisenä vuonna (kuvio 2).

KUVIO 2. Nuorisoseurat vuonna 1893. Alkion tiedossa olevat 67 seuraa. (Numminen 1961, 292.)

Santeri Alkio

(17.6.1862 – 24.7.1930)

Santeri Alkio syntyi Etelä-Pohjanmaalla, Laihialla. Hän varttui ilmapiirissä, jossa alettiin herätä kansallisuusaatteeseen sekä kansan sivistyksen tarpeeseen. Sanomalehtiä alkoi ilmestyä ja kouluja perustettiin. Laihia oli Etelä-Pohjanmaalla virikkeellinen paikkakunta, jonne perustettiin kansakoulukin jo vuonna 1870. Koulua käymällä ja myöhemmin kotonaan valistusharrastusta jatkamalla hän 15-vuotiaana antoi alkunsa uralleen kirjailijana ja toimittajana kirjoittaen Vaasan sanomalehteen paikkakunnan kuulumisia. Alkio oli lukuhuvinen ja epäilemättä olisi menestynyt opinnoissa, mutta jäi oppikoulujen ulkopuolelle varattomuuden ja ruotsin kielen taidon puutteen takia. (Tuomari 1971, 28–30.) Hän oli kansanvalistaja, mitä hän jatkoi vielä politiikassa mukana ollessaan

kansanedustajana. Hän oli myös mukana toteuttamassa Suomen itsenäisyshanketta. (Esim. Alanen 1976.) Alun perin Alkio halusi pysyä politiikan ulkopuolella. Hän koki olevansa liian tietämätön ”maaseudun yksinäisyydessä asuessaan”. Helmikuun manifesti vuonna 1899 kuitenkin oli niin voimakkaasti hänen oikeustajuaan vastaan, että hänen oli pakko puuttua asiaan ja alkaa kirjoittaa poliittisia kirjoituksia lehtiin. (Alanen 1976, 342.)

Alkio piti itseään ennen kaikkea aatteenmiehenä, joka seisoi sanojensa takana eikä missään tilanteessa osoittanut minkäänlaista oman edun tavoittelua tai pyrkyryyttä. Kun häntä tasavallan kannattajana syytettiin halukkuudesta päästä itse presidentiksi, hän vastasi: ”... Minun tehtäväni on vain ’maalaisliittolainen asevelvollisuustehtävä’, joka loppuu rintamasoturin vaatimattomaan uraan. Minä en ikänä uhraa itseäni minkäänlaiseksi virkamieheksi, koska silloin olen lakannut olemasta aatteenmies ja – se on ajamalleni aatteelle isku siksi, että se osoittaisi minun olevan tavallinen nousukas.” (Tuomari 1971, 129–130.)

Alkion aatesuunnan voi ilmaista käsitteellä *maaseutuhenkinen elämäntähtämys*. Siihen kuuluu päivänpolitiikka, mutta se oli paljon muutakin. Se oli ”kauas tähtäävää yhteiskunnallista ja sivistyksellistä uudistustyötä”. Alkio vaati maaseudun elämänolojen kohottamista, mutta ei luokkanäkökohdista lähtevänä etuvaatimuksena, vaan syvällisemmin. Alkion kehittämä kulttuuriliikkeen aatesuunta asetti kyseenalaiseksi materialistiseen elämäntähtämykseen pohjautuvat opit; sekä kapitalismin että materialistisen sosialismin ääripäät. (Tuomari 1971, 116.)

Alkio oli kirjailija, kansansivistäjä, poliitikko, valtiomies ja aatteenmies. Näistä korostunein on ehkä poliitikon rooli, mikä kuitenkin on vain pieni osa hänen elämäntyötään. (Esim. Alanen 1976.) Hänen yhteiskunnallisen julistuksensa ydin tiivistyy sanoihin: ”Älkää unohtako köyhän asiaa” (Tuomari 1971, 131). Artturi Leinosen muistokirjoitus Alkiolle: (Alanen 1976, 692.)

”Kaatui valtahonka Pohjan mailla.

Yhtä suurintaan taas Suomi vailla.

– Hiljaa painuu päät.”

Alkion kasvatusideologia

Alkio tähdensi aikuisen itsekasvatusta, muttei suinkaan pitänyt lapsen kasvatusta ja sivistämistä vähäpätöisenä. Alkion mukaan kasvatuksen päävaiheet ovat lapsikasvatus, toverikasvatus ja itsekasvatus. Ihminen itsessään on hyvä, ja tahto ohjaa ihmisen itsekasvatukseen. Siveellisen perustan luominen on kodin tehtävä. Koulu täydentää tätä ohjaamalla yksilön lahjakkuutta ja laajentamalla tietoja. Aikuiseksi voidaan nimittää henkilöä, joka on saavuttanut vakaumuksen, joka luodaan nuorisoseurassa. Itsekasvatuksesta muodostui Alkion kasvatusideologian pääpylväs. Itsekasvatus oli pääasiassa luonteen kasvamista, tietojen kartuttaminen oli osa sitä, muttei niin korostunut. Tahdonvoiman kasvattaminen oli hänen mielestään yhtä yksinkertaista kuin ruumiinvoimankin kasvattaminen. (Alanen 1976, 185–186; Kuisma & Niemelä 1983, 103; Numminen 1961, 208.)

Kasvatuksella Alkio ei tarkoita samanlaiseen muottiin opettamista, vaan ”kasvatuksen on sopeuduttava kasvatin sielunlaatuun”. Koulussakaan tietoja ei tule opettaa ulkoluvulla, vaan tekemällä oppii parhaiten. Itsekasvatuksella hän tarkoitti, että nuoriso yhdistyselämäänsä osallistumalla huolehtii henkisestä kasvustaan, ilman varsinaista opetusta. Vaikka Alkio oli sekä kansansivistäjä että poliitikko, hän halusi pitää nämä erossa toisistaan. Valtion tehtävä olisi toteuttaa käytännössä valistustyön, koulutyön, tuomat ajatukset ja mallit. (Kuisma & Niemelä 1983, 104, 207; Numminen 1961, 210.)

Alkio näki sivistyksen väylänä maaseudun parempaan elämään. Koulunkäynti olisi talonpojan lapsille väline saavuttaa elämässään onnea ja henkistä sivistystä. Alkio koki ongelmana sen, etteivät nuoret olleet luku- eivätkä oppimishaluisia. Tämä ei kuitenkaan ollut nuorten vika, koska he eivät tieneet, mitä oppi ja sivistys voisivat heille tarjota. He olivat vanhemmiltaan oppineet, että siveetön elämä on jännittävää ja nuoruudessa sallittua. Niin kauan kuin vanhemmat opettaisivat näin lapsilleen, olisi nuorilta turha odottaa aloitteellisuutta siveellisyyden suhteen. Heitä tuli siis houkutella mukaan sivistyneeseen toimintaan, koska sisimmässään jokainen ihminen oli hyvä ja halusi toimia isänmaansa hyväksi. Kun nuoressa herätettiin halu oppia ja kasvattaa itseään, tehtiin suuri palvelus sekä kyseiselle ihmiselle että yhteiskunnalle. Opettivathan sivistyneet vanhemmat lapsensakin ihannoimaan sivistystä, ja näin päästiin eroon jo monia sukupolvia vaivanneista siveettömistä tavoista, kuten yöjuoksuista ja yökosinnoista. (Alkio 1897.)

Alkio oli itseoppinut, minkä voi hyvin päätelläkin hänen joistakin ajatuksistaan. Kenties tarkempi perehtyminen sosiologiseen tai kasvatukselliseen kirjallisuuteen olisi tuonut useampia näkökantoja hänen teksteihinsä. On vaikea kuvitella, että nuoret vain lukisivat ja olisivat siveellisiä ja kaikenlainen ”turhuus” jäisi pois.

Alkio nuorisoseuraliikkeen perustajana

Alkio kirjoitti hyvin konkreettista tekstiä. Hän sitoi nuorisoseurojen tärkeyden hyvin arkisiin yhteyksiin ja sanoi asiat suoraan. Nuorisoseurakirjassaan Alkio (1905) kokoaa ajatuksensa huomautuksiin ”siksi tulee perustaa nuorisoseuroja, koska...” Tällä tavoin hän kehottaa seurojen perustamiseen muun muassa seuraavin perusteluin: nuorten itsetietoisuus herää, nuoriso tutustuu suuriin ajanvirtauksiin sekä oppii suunnittelemaan itselleen arvokkaita elämänohjelmia. Alkio oli myös sitä mieltä, että ympäröivän yhteiskunnan oli tunnettava syyllisyyttä siitä, jos nuoret tytöt eivät saaneet tarpeeksi sivistystä. Heillä oli suuri tehtävä – puolison ja äidin rooli – täyttävänä ja yhteiskunnan tuli pitää huoli siitä, että he saisivat riittävät eväät tehtävänsä täyttämiseen. (Alkio 1905, 3–10.) Nuorisoseurakirjassa kerrotaan myös hyvin seikkaperäisesti seuran perustamisen vaiheet. Kirja onkin tarkoitettu käytännön oppaaksi nuorisoseuran perustajille.

Alkiolla oli mielessään selvä kuva siitä toiminnasta, jota nuorisoseuroissa tulisi toteuttaa. Hän oli tarvittaessa hyvin jyrkkä johtaja, jotta sai tavoitteet ja toimintamuodot pysymään sellaisina kuin halusi. Alkiolla oli myös kuva ideaaliyhteiskunnasta, johon hän halusi päästä nuorisoseuratyön avulla. Hänen ajatuksensa olivat joskus hyvin radikaaleja ja aiheuttivat vastustusta. Hän ohjasi nuorisoseuraliikettä määrätietoisesti kohti päämääräänsä, sivistynyttä yhteiskuntaa, jossa jokainen yhteiskunnan jäsen tekee työtä yhteisen hyvän eteen. Vastapainoksi tästä työstä yhteiskunta pitää jäsenistään huolta. Jotta näihin päämääriin päästäisiin, tuli seuroissa 1) järjestää luentokursseja, joissa pohditaan ja valaistaan yhteiskunnallisia kysymyksiä monelta eri kannalta, 2) levittää yhteiskunnallista kirjallisuutta ja rohkaista sen lukemiseen, 3) keskustella yhteiskunnallisista kysymyksistä ja soveltaa aiheita paikallisesti. Näillä toimilla Alkio halusi luotsata nuorisoseuraliikkeen yhteiskunnallisena sivistysliikkeenä läpi yhteiskunnan murroksen. (Tuomari 1971, 54–55.)

Alkio ymmärsi, että köyhä ja valistumaton kansa tuli saada innostumaan tietojen ja sivistyksen hankkimisesta. Heitä ei voinut pakottaa. Kansa oli tottunut mu-rehtimaan vain leivän saamisesta. Kaikkein kurjimmissa oloissa elävät eivät uskoneet elämänsä muuttuvan parempaan suuntaan, eivätkä siksi olleet kiinnostuneita yhteiskun-

nallisten olojen parantamisesta. Nuorisoseurojen tuli houkutella toimintaansa myös kaikkein köyhimvät talonpojat, torpparit, loiset, rengit ja muut kovia kokeneet kansalaiset. (Alanen 1976, 178–179.) Vuonna 1891, kymmenen vuotta ensimmäisen nuorisoseuran perustamisesta, Alkio otti ohjaket käsiinsä ja siihen asti yksittäin toimineet seurat alkoivat muodostaa yhtenäisen liikkeen. Hänen laatimansa ohjelma oli liikkeen aatteellisena ytimenä vielä 1910-luvulla. (Smeds 1989, 154.)

Yhteiskunnalliset ja aatteelliset tekijät

Yhteiskunnallisia nuorisoseuraliikkeen syntyyn vaikuttaneita tekijöitä olivat jo aiemmin mainitut järjestäytymisen mahdollistuminen ja elintason nousun myötä lisääntynyt vapaa-aika. Kansakoululaitoksen leviäminen maaseudulle sekä liikenneyhteyksien paraneminen, muun muassa rautateiden rakentaminen, edistivät nuorisoseuraliikkeen leviämistä. (Esim. Numminen 1961, 14.)

Kansallistajunnan herääminen oli yksi nuorisoseuroja liikkeelle sysännyt tekijä. Oppi ja tieto eivät olleetkaan vain itseä varten, vaan niiden avulla voisi toimia oman kansallisuutensa eteen. ”Kansalais-sydän oli alkanut sykkiä”, mutta Alkion harmoniksi vain harvojen rinnassa: nuoriso piti kansanjuhlia ja arpajaisia vain huvittelutilaisuuksina, eivätkä piitaneet puheista. Kansalaisaateen kasvu lisäsi ihmisten halua toimia yhteiskunnallisesti. (Alkio 1991, 207.) Nuorisoseurojen, kuten valistusseurojen yleensäkin, perustamisajatus on lähtenyt nuorison siveettömien tapojen puhdistamisen tarpeesta. Samasta tarpeesta on perustettu kansakouluja, lukuyhdistyksiä, raittiusyhdistyksiä ja nuorisoseuroja. (Esim. Numminen 1961, 113.)

Alkion aate nuorisoseurojen perustamiseen oli tiivistettynä itsekasvatukseen johdattaminen. Nuorisoseuroissa nuoret oppisivat yhdistyksissä tarvittavia taitoja kokoustenpidosta rahastonhoitoon sekä yleensä yhteistoimintaa. Toiminta myös johdattaisi hankkimaan sivistystä ja oppia muualtakin. Nuorisoseurat olisivat maaseudulla ”pienoisysteiskuntia”, joissa nuoriso oppisi yhteiskuntavaikuttamisen tapoja. Tärkeintä olisi kuitenkin varttua hyvän vaikutuksen alaisena, pysyä poissa turmion tieltä. Toiminta tuli järjestää paikkakunnan luonteen mukaan. Maaseudulla, missä ihmiset tunsivat toisensa, voitiin lähteä liikkeelle eri tavalla kuin pääkaupunkiseudulla, jossa oli paljon muuttoliikettä. (Numminen 1961, 214–219.)

Etelä-Pohjanmaan Nuorisoseuran vuonna 1885 vahvistettujen sääntöjen ensimmäinen pykälä kuvaa nuorisoseuraliikkeen tarkoitusta ja päämäärää juuri siinä muodossa, kuin Juho Hietanen tarkoitti liikkeen toimivan (Hautamäki 1945, 12):

”Etelä-Pohjanmaan Nuorisoseuran tarkoituksena on herättää ja vireilläpitää kansassa ja erittäin sen nuorisossa kristillisyyden ja isänmaanrakkautta elähyttämää valistuksen harrastusta.

Maamme lakeja tarkoin noudattaen koettaa seura tätä tarkoitustaan saavuttaa: hankkimalla tilaisuutta tietojen kartuttamiseen, yhteisiin jalostaviin keskusteluihin ja juhliin, julkaisemalla seuran tarkoituksena edistäviä kirjallisia tuotteita; laulu- ja soittoyhdistyksiä kannattamalla y.m. sopivilla keinoilla. Tärkeänä keinona tarkoituksensa saavuttamiseen pitää seura paikallishaaraosastojen perustamista, joilla olkoon valta omintakeisesti järjestää toimintansa seuran tarkoitusten ja yhteisten sääntöjen mukaisesti, johon jatkuvan valvonnan alla.”

Nuorisoseuraliikkeen tulo Pohjois-Pohjanmaalle

Ennen nuorisoseuroja Pohjois-Pohjanmaalla toimi iltaseuroja, lukuyhdistyksiä ja raittiusseuroja. Niiden antaman esimerkin pohjalta on perustettu nuorisoseuroja tai niiden toiminta on suoraan muutettu nuorisoseuratoiminnaksi. Ala-Temmeksellä toimi lukuyhdistys jo vuonna 1875. Liminkaan vuonna 1883 perustettu Työ- eli iltaseura oli merkittävä ennen nuorisoseuroja toiminut edistysseura. Limingan kestikievarin poika Juho Jukola oli huolestunut nuorten vetelehtimisestä ja huonoista tavoista, samaan tapaan kuin kaimansa Hietanen Kauhavalla. Yhdessä kansakoulunopettaja Katri Foudilan (myöhemmin Tuori) kanssa he perustivat kuoron, josta myöhemmin muodostettiin iltaseura. Limingan nuorisoseuran toiminta oli iltaseuran työn jatkamista. (Murhu 1988, 26–27, 58.)

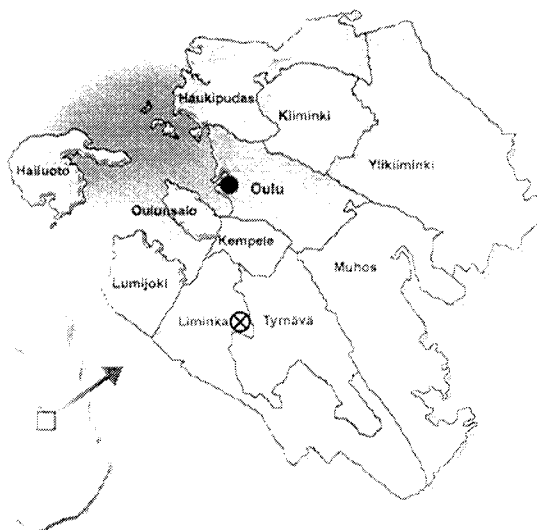
Tyrnävän nuorisoseura oli Pohjois-Pohjanmaan ensimmäinen. Sen perusti opettaja I. F. Lantto, ja seura toimi innokkaasti. Lantto kuitenkin luopui johtajuudesta, eikä hänelle löytynyt tarmokasta seuraajaa. Seura lopetti toimintansa vajaan vuoden jälkeen. Seuraava Oulun läänin seura perustettiin Haukiputaan Kelloon vuonna 1890 muuttamalla raittiusseura nuorisoseuraksi. (Hautamäki 1945, 14.)

TAULUKKO 3. Limingan ja naapurikuntien nuorisoseurojen perustamisvuosia

Tyrnävä	1888
Liminka	1891
Ala-Temmes	1893
Temmes	1895
Lumijoki	1896

Lakeuden nuorisoseuroista (taulukko 3) muut olivat itsenäisten kuntien seuroja, Ala-Temmes on ainoa sivukylän seura. Kartassa (kuvio 3) Ala-Temmes on merkitty merkillä ⊗. Kartta kuvaa nykyistä tilannetta, kun Temmes on liittynyt Tyrnävään. Entinen Temmes näkyy Tyrnävän alueena, joka on ikään kuin Limingan sisällä.

Kylän oma seura, ja vieläpä noin varhain kuin Ala-Temmeksellä, oli harvinaisuus. Alun perin nuorisoseuraorganisaatio lähti siitä periaatteesta, että pitäjässä toimii yksi seura, jonka toimintaan osallistutaan myös syrjäkyliltä. Tietysti tämä tuotti vaikeuksia, kun polkupyöräkin oli vielä harvinainen ja arvokas kappine. Etelä-Pohjanmaalla suurehkot kylät alkoivat perustaa omia seuroja, mutta muualla maassa toimi yleensä yksi seura pitäjässään. (Numminen 1961, 410.)

KUVIO 3. Oulun seudun kartta.

Nuorisoseurojen perustajat ja jäsenet

Vuonna 1905 koko maassa oli 526 nuorisoseuraa. Niiden perustajiksi Numminen (1961, 294) laskee 474 henkilöä. Perustajien ammatit on koottu sanomalehdistä, nuorisoseura-kirjallisuudesta sekä paikallishistoriikeista. Kaikista seuroista ei ole perustajien tietoja, mutta otos on kuitenkin tarpeeksi kattava johtopäätösten tekemiseen. Näistä lasketuista perustajista 131 (28 prosenttia) oli kansakoulunopettajia, joten kansakoulun ja nuorisoseurojen yhteys on suuri. Kirjallisuutta harrastaneet talonpojat ovat myös perustaneet ahkerasti nuorisoseuroja, heitä perustajien joukossa oli 96 (20 prosenttia). Kansakoulunopettajat olivat usein kyläyhteisön ainoita koulutettuja sivistystyöntekijöitä, joten on

luonnollista, että perustaminen oli heidän tehtävänsä. Opettajien suurta merkitystä paikkakunnalle kuvaa vanha nimitys ”kansankynttilä”. (Numminen 1961, 294–295.)

Nuorisoseuratoiminta oli yhteiskunnan keski- ja niitä ylempien luokkien harrastusta. Kaikkein ylimmät ja alimmat luokat jäivät yleensä toiminnan ulkopuolelle. Vuoteen 1905 mennessä vain yksi torppari oli perustanut nuorisoseuran. (Smeds 1989, 156.) Pohjois-Pohjanmaallakin nuorisoseurojen alkuaikoina opettajat ovat ilmeisesti olleet innokkaimpia perustajia, mutta maatalousväestön koulutustason nousun myötä he ovat nousseet ahkerimmiksi perustajiksi (vuoteen 1979 mennessä, taulukko 4). Ylioppilaiden osuus perustajista on huomattavasti pienempi kuin koko maassa, mikä ei tarkoita etteivätkö he olisi olleet aktiivisia yhdistysten perustajia tai jäseniä. Opiskelijat ovat olleet mukana monenlaisessa toiminnassa, kuten kotiseutuasioiden hoidossa ja politiikassa. (Murhu 1988, 56–57.)

TAULUKKO 4. Pohjois-Pohjanmaan nuorisoseurojen perustajat ammattikuntien mukaan vuosina 1888–1979 (Murhu 1988, 56 mukaillen)

Maatalouden harjoittajia	yli 40
Opettajia	28
Ylioppilaita ja lyseolaisia	7
Virkamiehiä	15
Kauppiaita ja liikemiehiä	12
Seurakuntien työntekijöitä	9
Käsityöläisiä	3
Muita	2
	noin 120

Alueen ensimmäiset nuorisoseurat ovat toimineet esimerkkeinä muille, ja usein sama henkilö on ollut perustamassa useita nuorisoseuroja. Näin oli esimerkiksi Ala-Temmeksellä, kun Liminkaan perustettiin seura vuonna 1891, Ala-Temmekselle vuonna 1893 ja naapurikuntaan Temmekselle vuonna 1895. Kaikkia näitä seuroja on ollut perustamassa alatemmesläinen maanviljelijä Antti Punttala. Pohjois-Pohjanmaalla vastaavaa yhteistoimintaa ja mallin ottamista on tapahtunut muuallakin. Pohjois-Pohjanmaan ensimmäinen nuorisoseura oli Tyrnävän nuorisoseura, joka perustettiin vuonna 1888 Limingan ja Temmeksen naapurikuntaan. (Murhu 1988, 57–58.) Alue oli vahvaa nuorisoseura-aluetta heti liikkeen alkua ajoista lähtien.

Nuorisoseuratoiminta oli tarkoitettu sekä miehille että naisille. Vain muutama alkuaikojen seura rajoitti osallistujansa miehiin, mutta nekin poistivat rajoituksen. 1890-luvulla perustetuista seuroista yksikään ei enää kieltänyt naisten osallistumista toimintaan. Ikäraja ei ollut yhtenäinen, alkuaikoina alaikärajoiksi asetettiin 14–17 vuoden ikää, ja ehtona saattoi olla rippikoulun käynti, kuten Temmeksellä. Yläikärajaa ei ole määrätty missään. (Numminen 1961, 400–401.)

Ikärakenne vaihteli suuresti, mutta Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalla seuratoimijat olivat nuorempia kuin muualla maassa. Tämä johtuu toimijoiden yhteiskunnallisesta taustasta: Pohjanmaalla nuorisoseurojen johdossa olivat talollisten tyttäret ja pojat, muualla johto oli ylempien piirien hallussa. Vuonna 1902 Alkio onkin todennut, että ”kansanvaltaisinkin lienee liike Pohjanmaalla ja Savossa, säätyrajoitus tuntuu Länsi-Suomessa ja Hämeessä”. Seuroihin liitettiin yleensä 17–18 vuoden iässä, kautta maan. Vanhempi väki saattoi olla seuran jäsenenä, mutta aktiivinen toiminta loppui usein naimisiin mentäessä. Koko maassa vuoteen 1905 mennessä seurojen jäsenten keski-ikä oli 20–22 vuotta. (Numminen 1961, 401–404.)

Suomen nuorisoseurat olivat alkuaikoina hyvin pieniä, keskijäsenmäärä oli 69–75. (Numminen 1961, 411–412.) Ala-Temmeksen nuorisoseuran jäsenmäärää ei ole kirjattu ylös, he ovat merkinneet kirjanpitoon vain jäsenmaksun maksaneet. Koska jäsenmaksun pystyi maksamaan joko kerralla tai vuosittaisena maksuna, ei maksuista voi päätellä jäsenmäärää. Ensimmäisenä kokonaisena toimintavuonna, vuonna 1894, jäsenmaksua perittiin kuitenkin vain vuosimaksuna. Kirjanpidon mukaan jäsenrahoja oli maksettu tuona vuonna 23 markkaa. Koska jäsenmaksu oli 50 penniä, voi tästä päätellä jäseniä olleen 46. Oraan toimittajina ja avustajina toimi 29 henkilöä vuonna 1894 (Liite 3). Seura aloitti siis hyvin pienenä seurana, mutta on muistettava sen olleen Limingan nuorisoseuran haaraosasto ja toimineen pienellä kylällä.

Nuorisoseuratoiminta

Koska seurat olivat pieniä, niiden sisälle syntyi voimakas yhtenäisyys, ja kaikki olivat mukana lähes kaikessa toiminnassa. Kesän työaikaa lukuun ottamatta kokoonnuttiin yleensä joka kuukausi pidettäviin kuukausikokouksiin. Kokoukset muodostivat pienten seurojen toiminnan rungon. Kokouksen alussa toimitettiin virallinen kokous; vaalit, ilmoitusasiat, seuralehden luku sekä keskustelukysymys. Tämän lisäksi juotiin kahvia, esitettiin puheita, lausuntaa ja musiikkinumeroita. Kokouksista pidettiin pöytäkirjaa. Kokousten lisäksi pidettiin illanviettoja, iltamia. Niihin osallistui runsaasti myös seuran

ulkopuolista nuorisoa. Varsinaiset erikoistuneet toimintamuodot olivat vielä 1800-luvun puolella harvinaisia. (Numminen 1961, 411–412.)

Kun osastoja alettiin perustaa, niistä ensimmäisiä olivat *raittiusosastot*. Näiden lisäksi perustettiin *keskusteluseuroja*, joista usein muodostui todellisia seuran henkisiä keskittymiä sekä *urheiluosastoja*, joista myöhemmin muodostui itsenäisiä urheiluseuroja. Monissa seuroissa perustettiin myös *laulukuntia* sekä *soittokuntia*, jotka tosin olivat harvinaisia soitinten kalliin hinnan vuoksi. *Ompeluseurojen* toiminta oli varsin aktiivista. Aluksi, kun seuroissa oli vain vähän jäseniä, erillisten osastojen toiminta oli tosiasiassa kytkeytynyt koko seuran toimintaan. Sortovuosina haaraosastojen perustaminen kiellettiin asetuksella. Seurojen jäsenmäärän noustessa Alkio huolestui kasvatustehtävän jäämisestä taka-alalle, koska iltamien esityksissä esiintyivät vain parhaat ja kokeneimmat esiintyjät, eikä uutta rintamaa heidän jälkeensä ollut tulossa. Hän kehotti perustamaan toimintapiirejä, joissa nuoretkin uskaltavat harjoittamaan kykyjään kokeneempien ohjauksessa. (Numminen 1961, 412–419.)

Toimintamuodot olivat usein uusia, eivätkä kaikki uudistukset menneet maaseudun asukkaisiin sellaisenaan läpi. Seuroilla oli myös vastuunsa kasvatuksellisissa kysymyksissä, eikä mitä tahansa katsottu sopivaksi toiminnaksi seuran tapahtumissa. Pohjois-Pohjanmaalla tanssi on ollut asia, josta on keskusteltu pitkään ja paljon nuorisoseuroissa. Tanssin pelättiin villitsevän nuorisoa ja johtavan juopotteluun ja muuhun huvitteluun. Näin usein kävikin. Monet nuorisoseurat tyytyivät vain rajoittamaan tanssia, mutta kolmen muun seuran ohella Limingassa tanssi kiellettiin kokonaan. Sen tilalle kehoitettiin järjestämään piirileikkejä. (Murhu 1988, 64.)

Nuorisoseurantat

Maaseudun valistusseuroista nuorisoseurat olivat ensimmäisiä, eikä niille alussa ollut kokoontumistiloja. Kirkonkokoukset oli pidetty kirkoissa, mutta kansakoulujen rakentamisen myötä yhteisiä kokouksia voitiin pitää myös kouluilla. Koska monet seurat perustettiin opettajan aloitteesta, oli koulu luonnollinen kokoontumispaikka myös nuorisoseuralaisille. Ajatuksia oman talon rakentamisesta oli jo varhain, mutta varojen puutteessa rakentaminen siirtyi. Ensimmäinen nuorisoseurantalo rakennettiin Kauhavalle vuonna 1891. Oman talon rakentaminen oli seuralle arvostuskysymys, ja varsinkin Pohjanmaalla taloille annettiin suuri arvo. Rakentamista halvemmaksi tuli vanhan rakennuksen ostaminen, kuten tehtiin esimerkiksi Limingassa vuonna 1895. Seura osti Jukolan talon ja maksoi siitä 1700 markkaa. (Numminen 1961, 419–428.)

Talo hankittiin usein talkootyönä, ja työssä autoivat myös seuran ulkopuoliset paikkakuntalaiset. Vastavuoroisesti seura lainasi taloaan yleiseksi kokoontumispaikaksi ja taloista tuli kyläkunnan yhteisiä harrastuspaikkoja. Taloja lainattiin myös yhdistyksille, kuten maataloudellisille yhdistyksille, mutta työväenyhdistyksen katsottiin usein olevan sellainen, jolle taloa ei voitu vuokrata. Limingassa, kuten monessa muussakin pitäjässä, seuratalo toimi myös kunnanhuoneena. (Numminen 1961, 437.)

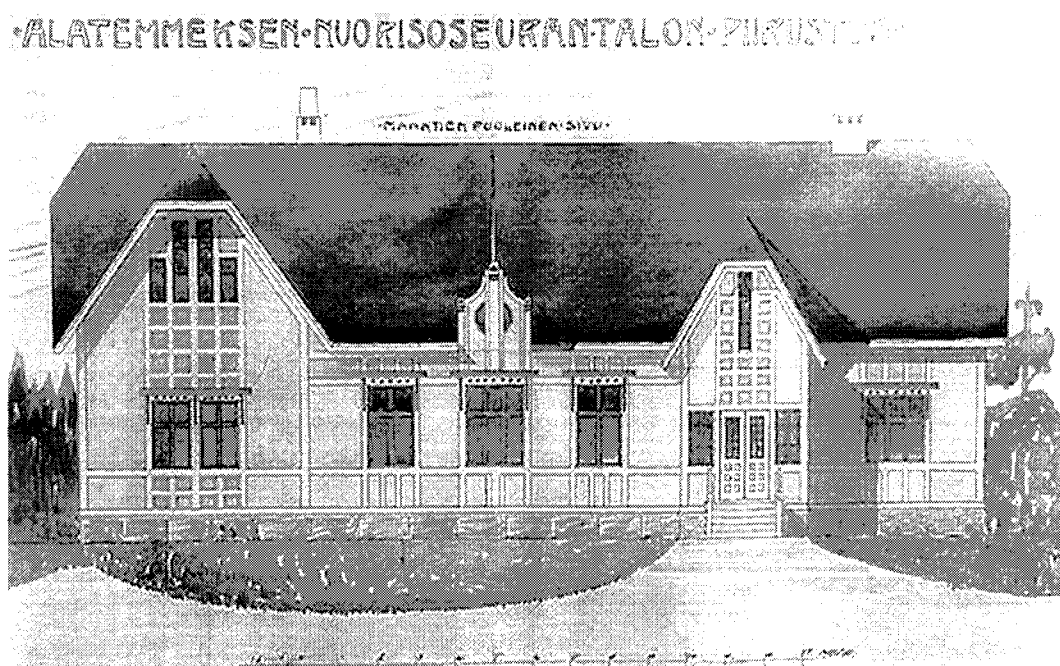
Ala-Temmeksellä kokoonnuttiin vuorotellen taloissa. Vuonna 1902 kokouksia pidettiin Ala-Elsilässä 3 kertaa, Kokossa, Ollilassa ja Pääköllä kahdesti sekä kerran Punttalassa, Tepossa, Pietilässä, Mikkolassa, kansakoululla, Marttilassa, Kettusella, Pehkosella ja Yli-Elsilässä. Olen liittänyt työhöni (liite 4) kartan Ala-Temmeksen keskeisimmistä kyläraitista. Kartassa ei näy kaikkia tässä mainittuja taloja ja se voi sisältää muitakin puutteita. Olen kerännyt kartan tiedot Oulun maanmittaustoimiston arkistosta (käytän arkistosta lyhennettä MMTA) löytyneistä vanhoista kartoista ja taloluettelosta. Tarkkaa karttaa tuolta ajalta ei löytynyt.

Yhteiskunnallisen tilanteen vaikeudet hankaloittivat myös nuorisoseurojen elämää. Ala-Temmeksen nuorisoseura olisi halunnut hankkia oman talon jo vuonna 1901, mutta kokoontumisvapautta rajoittava sääntö ei sallinut seuran sääntöjen vahvistamista. Säännötön seura taas ei uskaltanut anoa virkamiehiltä varoja talonrakennukseen. (Pöytäkirja Punttalassa pidetystä kokouksesta 24.11.1901.)

Tammikuussa 1903 seura aloitti jälleen keskustelun oman talon rakentamisesta. Seura oli jo aiemmin asettanut ”rakennus asian alkuun pania” -toimikunnan, jonka toimista Juho Teppo teki kokouksessa selkoa. Maanviljelijä Antti Punttala lupasi talonpaikaksi puolet tontista, ja maanviljelijä H. Kokolta aiottiin varmistaa hänen aiempi lupauksensa tontin toisesta puolesta. Ehdotettiin myös, että tonttia hankittaisiin niin laajasti, että siihen saataisiin urheilukenttä, koska ehdottaja ”luuli urheilun tuonnanpana siirtyvän seuran ohjelmaan”. Tontista maksettaisiin maanomistajille viiden tai kuuden markan vuosittainen arenti. Kokouksessa 1.2.1903 päätettiin alkaa tuoda hirsiä tontille, milloin se itse kenellekin sopisi. Seuran jäsenten kesken päätettiin pitää hirsikinkeritilat, joissa hirren tuoja saisi vehnäskahvit. Juhlatilaisuudessa 31.10.1903 otettiin sitten käyttöön ensimmäinen oma ”koti”, talon nimeksi annettiin Nurmela. Muut kyläläiset, seuraan kuulumattomat, olivat apuna talon rakentamisessa. Monesta talosta annettiin talkoisiin mies ja hevonen ja lähitalot lainasivat keittiötarvikkeita, kun niitä ei vielä seuralla ollut. Seuralaiset totesivat olevansa suuressa kiitollisuudenvelassa kylälle,

ja seura tahtoi maksaa velkansa tuottamalla kylälle hupia ja hyötyä. (Tiedot nuorisoseuran pöytäkirjoista.)

Yhdessä pystytetty nuorisoseurantalo paloi 9.4.1911, Hautamäen (1945, 120) mukaan ”erään poikasen sytyttämänä”. Uuden talon saaminen oli tärkeää ja työ aloitettiin pian. Uusi talo vihittiin käyttöön lokakuussa 1912. Tämäkään talo ei saanut kovin kauaa toimia seuralaisten suojana, sillä toinenkin talo paloi yhdeksän vuoden kulluttua. Seuralaiset rakensivat jälleen samalle kivijalalle ja samoilla piirustuksilla (kuvio 4) uuden talon joka vihittiin käyttöön 26.10.1924. Nimeksi annettiin ”Ala-Temmeksen valistustalo”. Tämä kolmas talo on säilynyt tähän päivään asti.

KUVIO 4. Julkisivupiirustus jonka mukaan Ala-Temmeksen nuorisoseurantalo on rakennettu.

Nuorisoseuran yhteistyö muiden yhdistysten ja toimijoiden kanssa

Monia yhdistyksiä perustettiin samaan aikaan kuin nuorisoseuratoiminta levisi. Samat toimijat ovat puuhailleet paikkakunnalle useita eri yhdistyksiä, ja yhteistyö on siltä osin ollut luonnollista. Ala-Temmeksellä nuorisoseuran pöytäkirjan mukaan seura lupasi 1.2.1903 järjestää kokoustilat Limingan Maamiesseuralle, joka oli tulossa perustamaan maamiesseuraa myös Ala-Temmekselle. ”Katsottiin kohteliaisuuden vaativan että N.S. on laitettava huoneet tietoon mainitulle kokoukselle. Maanvilj. Kokko lupasi ruveta siihen vaivaan että lämmittää kylmillä olevan huoneuston kokousta varten, jos ei muual-

ta saaha huoneita sopivammasti.” Nuorisoseura veisi myös virvokkeita myytäväksi kyseiseen kokoukseen.

Maamiesseuran toiminta oli lähellä nuorisoseuran aatemaailmaa, olivathan seuran aktiivit suurelta osin talollisia, maanviljelijöitä. Poliittisesta toiminnasta nuorisoseurat halusivat kuitenkin pitäytyä erossa. Ala-Temmeksen nuorisoseurassa tätä päätöstä peruttiin suurlakon jälkeen. Oraassa 1/1906 todetaan, ettei nuorisoseura voi enää pysyä poissa politiikasta. Yhteiskunnalliset ja valtiolliset asiat oli otettava käsittelyyn. Seura asetti kuitenkin puolueettomuuden tavoitteen. Seuran tarve poliittisiin kannanottoihin syntyi kansanedustuslaitoksen perustamisen myötä. Seuran tavoitteeksi asetettiin jäsenten auttaminen oman kansanedustajan löytämiseksi. Ehdokkaat saisivat myös käyttää nuorisoseurantaloa ”akiteerauspaikkana”, ja tilan vuokrauksessa tuli olla tasapuolinen jokaiselle puolueelle. Äänestäminen oli kansalaisvelvollisuus, joten nuorisoseuran tuli opastaa ja auttaa jäseniään ja kyläläisiä tässä tehtävässä. Santeri Alkio koki politiikkaan liittymisen välttämättömäksi jo aiemmin, helmikuun manifestin jälkeen vuonna 1899 (Alanen 1976, 324).

Yhteistyö työväenliikkeen kanssa katsottiin Ala-Temmeksellä järkeväksi, koska yhdistyksillä oli sama päämäärä, alimpien kansankerrosten aseman parantaminen ja sivistäminen. Voimien yhdistäminen tuottaisi tuloksia ja veisi paremmin yhteiseen päämäärään kuin riitely ja voimien kuluttaminen toissijaiseen erotteluun. Naisasian ajaminen ja naisten aseman parantaminen olivat myös nuorisoseuran tavoitteissa, samoin uskonvapauden ajaminen. (Tiedot kerätty Oraista.)

Kirkko oli maaseudun vahva toimija ja vaikuttaja autonomian aikaan. Nuorisoseuraliike oli kirkosta erillinen, muttei silti kirkon vastainen liike. Suomen Nuorison Liitto perustettiin Tampereella vuonna 1897, ja sen säännöissä nuorisoseurojen toiminnan vaadittiin lähtevän kristillissiveelliseltä pohjalta. Monet nuorisoseurojen puuhamiehet ovat olleet kirkon palveluksessa. Suoraa yhteistyötäkin on järjestetty ja nuorisoseurat ovat lainanneet seurakuntien tiloja. (Murhu 1988, 66.)

Täysin kitkatta yhteiselo ei ole aina sujunut, vaan seurakunnat ovat olleet närkästyneitä nuorisoseurojen tanssiharrastuksesta, iltamien vietosta ja alkoholin käytöstä niiden tilaisuuksissa. Lisäksi nuorisoseurojen tapa kokoontua sunnuntaisin iltamiin ja kokouksiin oli seurakunnan mielestä sopimatonta, koska sunnuntai oli lepopäivä. Nuorisoseuralaiset tulivat kirkkoa vastaan merkitsemällä sunnuntaisiin menoihinsa jumalanpalveluksen yhdeksi ohjelmanumeroksi ja osallistumalla siihen. Varhaisnuorisoa ohjattiin kunnioittamaan hengellisiä asioita myös nuorisoseuratoiminnassa. (Murhu

1988, 66–67.) Ala-Temmeksen nuorisoseurassa kristillisiä hyveitä on korostettu ihmisen päämääränä.

Kirkon suhtautuminen nuorisoseuraan on ilmeisesti vaihdellut toiminnan ja toimijoiden mukaan, koska esimerkiksi Lumijoella nuorisoseuran alkuvaiheita vaikeutti papin isännille antama varoitus, ettei ”Pirulaa”, eli nuorisoseurantaloa, varten sopinut antaa maata. Kuitenkin myöhemmin Lumijoen vanhoillislestadiolaiset ovat käyttäneet nuorisoseurantaloa seurapaikkanaan. Limingassa 1920-luvulla nuorisoseuran toiminta oli kiellettyä papeilta ja opettajilta. (Murhu 1988, 67.)

5 ALA-TEMMEKSEN KYLÄYHTEISÖ

Limingan pitäjä oli 1800-luvulla sivistys- ja valistusasioissa Pohjois-Suomen edelläkävijä, kuten edellä on kerrottu. Valistuksellisuudesta kertoo sekin, että liminkalaiset nuoret olivat asukasluvuun suhteutettuna Pohjois-Suomen pitäjistä parhaiten edustettuna Jyväskylän kansakoulunopettajaseminaarissa. Koko maan maaseutupitäjistä Liminka oli neljäntenä. (Vahtola 1977, 268.)

Valistuksesta ja sivistyksestä oltiin ylpeitä ja Limingassa haluttiin erottua muista. Limingan ja Muhoksen pitäjien välillä oli Vahtolan (1991, 507) mukaan 1800-luvun puolivälissä oikein kiista Oulun Wiikkosanomien sivuilla siitä, kumpi pitäjä on valistuneempi. Muhos loppujen lopuksi tunnusti olevansa Liminkaa jäljessä. Alatemmesläiset eivät tietenkään sallineet vain emäpitäjän nauttivan kunnioitusta, vaan halusivat korostaa omaa olemassaoloaan. Oulun Wiikkosanomat 8.3.1861 (Vahtola 1991, 507–508):

”Tämä kylä on seurakuntamme jalompia kyliä sekä maanviljelyksen että sivistyksenkin puolesta. Kirjallisuutta ja nykyisen ajan vaatimuksia rakastavat täällä maanmiehet enemmän kuin muissa kylissä. Opin ja tiedon harrastaminen on saanut tämän kylän nousevassa nuorisossa kiitollisen sian-sa, josta on suloinen toivo tulevaisuudelle. Siveys ja tapain puhtaus loistavat täällä voimallisemmasti kuin voisi toivoakaan. Mutta etten ylenmääräisesti kehuisi tätä kylää muitten kyläin rinnalla, niin täytyy minun sanoa täällä löytyvän pahojakin puolia. Täällä on nimittäin osa kaikesta pahuudesta ja siivottomuudesta, jota on muissakin kylissä, joitten joukossa kummimmat ovat nuo turhat epäluulot ja siitä seuraavat hankalat riidat, joita muutamat emännät isännistään pitävät, että ne muka elävät luvottomassa rakkaudessa. Tämmöisiä luulioita on kuitenkin sangen harvassa eikä Alatemmeksen omia, vaan muualta tuotuja tapoja.”

Ala-Temmes oli mitä ilmeisimmin ylpeä toiminnastaan ja itsenäisyydestään. Tällaista kirjoitusta ei voi pitää todellisena kuvauksena kylän oloista, mutta erinomaisena esimerkkinä kyläläisten itsetunnosta ja identiteetistä. Jos huonoja tapoja tunnustetaan olevankin, niin hyvin vähän ja muualta opittuja.

Valistuksen vastustus oli yleinen ilmiö maaseudulla 1800-luvun puolivälin tienoilla. Nimimerkki Torpanpoika Wirkkulan kylästä kirjoitti vuonna 1857 Oulun Wiikkosanomiin oman kylänsä valistuksen vastustuksesta. Wirkkula oli myös Limingan kylä, sieltä matkaa kuntakeskukseen oli vähemmän kuin Ala-Temmekseltä, reilu viisi

kilometriä. Hän kertoi opetelleensa heikosti kirjoittamaan, vastoin vanhempiensa tahtoa sekin. Virkkulassa ei luettu sanomalehtiä, koska körttiläisyys vaikutti vahvasti, eikä noita ”paholaisesta lähtöisin olevia kirjoituksia” ollut hyvä lukea. Kirjoittaja oli kuullut isäntien vastustavan sekä sanomalehtiä että lasten kouluopetusta sen perusteella, että ennenkin on pärjätty ilman niitä. Kirjoittaja koki vanhemman väestön vastustavan kaikkea sivistystä, mutta nuorista löytyi hänen lisäkseen muitakin valistushenkisiä. Sanomalehtien vastustajat tahtoivat hänen mielestään kasvattaa lapsensa pimeyden luolassa. Tähän tulisi kuitenkin ajan myötä muutos. ”Eihän kylämme nuoret miehet siihen tyydy; ei, mutta me alamme kynsin hampain, vaikka vasten vanhempaimme tahtoakin, seuraamaan nykyisen ajan vaatimuksia”. Vanhempien vastustuksesta välittämättä hankitut lukutaito ja lukumateriaali olivat yleisiä tapoja tietojen ja taitojen kartuttamiseen. Nuoret näkivät uuden asian eri näkökulmasta kuin vanhempansa, eivätkä halunneet jäädä tietämättömiksi muun maailman tapahtumista. (Vahtola 1977, 263.)

Ala-Temmeksen sivistyshenkisyys oli tämän perusteella edistyksellistä joihinkin naapurikyliin verrattuna. Torpanpojan kirjoitus julkaistiin vain neljä vuotta aiemmin kuin yllä kerrottu kuvaus Ala-Temmekseltä. Kirjoittajien kokemuksissa oman kylän sivistystasosta oli huima ero. Alatemmesläiset nuoret (kuvio 5) ovat päässeet vähemmällä kuin monen muun kylän nuoret, koska heillä on ollut vanhempaa väkeä tukemassa lukuharrastusta. Tällaisia lähteitä ei voi käyttää objektiivisina todisteina vallinneista olosuhteista, vaan aikalaisten käsityksinä tilanteestaan. Kirjoitukset todistavat, että alatemmesläinen *koki* kylänsä tilanteen hyväksi, kun taas virkkulalainen *koki* oman kylänsä tilanteen sietämättömäksi.

Kunnan ensimmäinen kirkonkylän ulkopuolinen kansakoulu, vieläpä yksityinen, sekä kirjastohanke jo vuonna 1861 kertovat myös itsenäisyyden, miksei itsepäisyydenkin, puolesta. Lisäksi alatemmesläiset ovat perustaneet oman maalaisseuran 1903 – Liminkaan seura oli perustettu vuonna 1902 – ja samoihin aikoihin Ala-Temmes sai oman työväenyhdistyksensäkin (Vahtola 1977, 274).

KUVIO 5. Alatemmesläisiä nuoria miehiä ylpeinä polkupyörineen. Kuvassa Pauli Pietilä ja Leino Yli-Elsilä.

Sivistystyöt Ala-Temmeksellä

"Elämän tehtävät kutsuvat meitä viljelys työhön, jossa kansallisuontemme tutkiminen, sen virheiden poistaminen itsekasvatuksen kautta on tärkeä tehtävä." (Oras 1/1914.)

Sivistystöillä tarkoitan tässä tutkimuksessa hankkeita, ehdotuksia sekä toimintaa yleisen tietämyksen ja sivistyksen levittämiseksi kylässä. Myös toteutumattomat ehdotukset voi laskea mukaan sivistystöihin, koska ne todistavat pyrkimyksiä. Ehdotuksistakin jää usein jotain kytemään, ja ajatus voi toteutua myöhemmin. Kaikkein merkittävin sivistystyö Ala-Temmeksellä on ollut oman kansakoulun perustaminen ja ylläpitäminen. Kansakoulun lisäksi muitakin koulumuotoja pidettiin tärkeänä, koska kaikki eivät päässeet kansakoulun penkille.

Oraassa 2/1894 nimimerkki Piste on huolissaan palvelusväestä, joka ei ole saanut kouluopetusta. Köyhistä oloista tulevat nuoret eivät ole saaneet käydä koulua, eivätkä osaa välttämättä kirjoittaa edes omaa nimeään. Nimimerkki ehdottaakin, että

paikkakunnan taitavat miehet ja naiset pitäisivät palvelusväelle koulua sunnuntai-iltaisina. Muulloin palvelusväellä ei olisi aikaa. Opetettavia asioita hän ei ehdota, vaan jättää ne niiden harkittavaksi, jotka puuhaan ryhtyisivät. Perustelut hankkeelle, joka kulkee otsikon ”Ei oppi ojaan kaada” alla, ovat hyvät:

”Tämmöisistä kouluista olis luullakseni monipuolinen hyöty. Ensiksi, ja paras, että oppimattomat saisivat opetusta. Sillä tiedänpä monen kohtaloa kärsivän rinnasta lähtevän huokauksen: En ole saanut niinpaljon oppia että nimeni taitaisin kirjoittaa. Toinen hyöty olis se että monta turhaa juoksua jäisi tekemättä, ehkempä monta viettelystä estetyksi tulisi.”

Ehdotuksen takana on siis myös kylän rauhallisuus ja nuorten siveys; kun palvelijanuoret olisivat koulussa vapaina hetkinään, ei heillä olisi aikaa ”viettelyksiin”. Ehdotuksen täytäntöönpanosta ei ole tietoa. 1.5.1905 seuran kuukausikokouksessa keskusteltiin Etelä-Pohjanmaan nuorisoseuralta tulleesta ehdotuksesta, että seurat rupeaisivat pitämään kursseja sellaisille, jotka eivät ole saaneet käydä koulua 12 ikävuoteen saakka. Ehdotuksen mukaan paikkakunnan kansakoulun opettaja johtaisi tätä koulua ja opetusta olisi neljänä päivänä viikossa. Alatemmesläiset olivat ehdotuksen kannalla, mutta kaksi päivää viikossa riittäisi, ettei koulunpidosta tulisi liiallista rasitetta opettajille eikä oppilaille. Asia päätettiin nostaa esiin myös maalaisseuran kokouksessa. Seuraavassa kokouksessa, 21.5.1905, päätettiin pyytää omaa kirjastoa kuntakokoukselta.

Sivistyshenkinen Oraaseen kirjoittaja oli myös nimimerkki Ville (tai Wille), joka kirjoitti vuonna 1909 pitkiä kirjoituksia itsekasvatuksen tärkeydestä, historiallisista tapahtumista, hyvästä ihmisestä sekä suomen kielen tärkeydestä. Oraassa 1/1911 hän tulkitsee Kalevalaa ja Lemminkäisen äidin äidinrakkautta. Kirjallisuutta harrastava sai Oraan kautta tuoda oppineisuutensa muiden tietoon, ja muu nuoriso sai tietää tärkeästä kirjallisuudesta. Kenties tällaiset kirjoitukset innoittivat muitakin lukemaan itse teoksia.

Maanviljelijä ja valtiopäivämies Antti Punttala

(1846 – 1930)

Maanviljelijä Heikki Punttalan almanakasta on löytynyt seuraava merkintä vuodelta 1846: ”20.8. tuli meille vieras mailta kaukaisilta, miehen puoli, jonka nimeä ei tietä eikä puhetta ymmärretä”. Merkintä tarkoitti hänen poikansa, Antti Punttalan syntymää. Hän ei päässyt käymään kouluja, mutta opiskeli itsenäisesti. Erään ylioppilaan avulla hän opetteli ruotsin kielen, jotta pystyi seuraamaan yhteiskunnallisia tapahtumia sanomaleh-

distä. Hän sai kansallisen herätyksen J. V. Snellmanin innoittamana ja toimi ahkerasti aatteensa puolesta. Hän edusti Oulun Tuomiokuntaa talonpoikaissäädystä vuosien 1891 ja 1900 Valtiopäivillä. Hän toimi myös lukuisissa luottamustehtävissä Limingan pitäjässä. Punttialle ja hänen puolisolleen Briitalle syntyi 12 lasta, joista vain viisi saavutti aikuisiän. Punttalan hoitaessa yhteiskunnallisia asioita puoliso sai hoitaa talon ja perheen yksin. (Punttala & Punttala, Pehkonen.)

Antti Punttala oli merkittävä henkilö Ala-Temmeksen sivistyspyrkimyksissä. Kuten edellä olen jo kertonut, hän oli mukana perustamassa useita nuorisoseuroja, niin Ala-Temmekselle kuin naapurikuntiinkin. Hän lahjoitti tontin kylän kansakoulua varten ja oli muutenkin mukana sen perustamisessa. Kulttuuriharrastustensa myötä hän perusti Ala-Temmekselle lauluseuran sekä näytelmäkerhoja. (Murhu 1988, 27.) Hän oli innokas raittiuden puolustaja ja toimi nuorisoseurassa ahkerasti hyvien aatteiden puolesta.

Punttala oli mukana järjestämässä Pohjois-Pohjanmaan merkittävintä kansanjuhlaa vuonna 1885, Kalevalan 50-vuotisjuhlaa. Oululaisessa Kaiku-sanomalehdessä juhlasta ilmoitettiin seuraavalla ilmoituksella:

”Limingassa on päätetty viettää Kalevalan 50-vuotisjuhlaa kesäkuun 27 päivänä Ala-Temmeksen kylässä Punttalan höyrymyllyn luona olevalla kedolla. Juhlaan on aikomus saada 3 lauluseuraa, Limingan, Ala-Temmeksen ja Tyrnävän lauluköörin, joten laulun suhteen on toivottavaa tulla hyvin tämä tilaisuus edustetuksi. Koetetaan saada myös torvisoittokuntaa samaan juhlaan. Näiden lisäksi pidetään esitelmää, runonlausuntoa, leikkiä, kilpailuja y.m.. Juhlaohjelma vast’edes tarkemmin julkaistaan.” (Pehkonen.)

Juhla toteutui, ja sen paikkana oli Punttalan rantaketo Ala-Temmeksellä. Juhlayleisöä tuli runsaasti ympäri maakuntaa. Myös parikymppinen ylioppilas K. J. Ståhlberg oli paikalla ja piti puheen. Musiikkiesityksissä Punttialla oli tärkeä rooli: hän johti juhlassa esiintynyttä Ala-Temmeksen, Limingan ja Tyrnävän yhteistä kuoroa sekä esitti Kalevalaa laulamalla ystävänsä Antti Yli-Elsilän kanssa. Punttala ja Yli-Elsilää kutsuttiin kylällä ”Laulu-Anteiksi”. (Murhu 1988, 27.) Juhlasta kirjoitettiin Kaiku-lehdessä myös jälkikäteen:

”Kalevala-juhlaa vietettiin Limingassa Punttalan talon kedolla viime lauantaina illalla. Ilma oli erittäin suotuista ja väkeä oli kokoontunut varsin paljon, paitsi lähiseuduilta myös Oulun kaupungista. Kansakoulunopettaja Kunnari piti innokkaan tervehdyspuheen Kalevalan runoista, jotka selvästi ilmaisevat Suomen kansan luontoa, sen tapoja ja katsantotapaa. Puheen jälkeen lauloi kolme mies- ja naislaulukuntaa raikkaasti isänmaallisia lauluja. Oulun palosammutuskunnan soittoniekat soittivat sen

ohessa vähä väliä. Opettaja Lantto lausui erään Kalevalan runon, ylioppilas Matinlauri piti esitelmän Lemminkäisestä. Sen ohessa kaksi talonpoikaakin lauloi Kalevalan runoja yhdessä vuorottaisin sillä samalla omituisella nuotilla, jolla esi-isämme lauloi ennen muinoin. Nuoria naisia oli iso joukko puettuina kansallispukuihin. Nuoriso huvittelihe piiritansseilla ja muilla iloisilla leikeillä. Vaikka väkeviä juomia ei ollut tarjolla ensinkään, olivat kaikki juhlaan osaaottavaiset iloisia ja tyytyväisiä.” (Pehkonen.)

Juhla oli merkittävä tapahtuma ja osoitus hyvästä talkoohengestä. On muistettava, että Ouluun on Ala-Temmekseltä matkaa 30 kilometriä. Hevoskyydillä matka on kestänyt kauan, mutta juhla oli niin tärkeä, että väkeä tuli matkojenkin päästä. Juhlan vierasmäärästä ei ole tietoa, mutta suureen määrään oli varauduttu: pääsylippuja painatettiin 600 kappaletta. Tarjottavaa hankittiin Oulusta ja lähikunnista, ja ”Puhvetin”, virvokkeiden ja muun tarjottavan myynnillä juhlassa päästiin voitolle. Säilyneestä tilinpäätöksestä nähdään, että tuloja on ollut 376, 13 mk ja menoja 229,85 mk. (Pehkonen.)

Valtioneuvos E.Y.Pehkonen

(1882 – 1949)

Eero Yrjö Pehkonen oli tärkeä henkilö niin Ala-Temmeksen kuin koko Suomenkin historiassa. Hän oli isänmaallinen ihminen henkeen ja vereen ja vaati kaikkia muitakin toimimaan isänmaan hyväksi kaikilla mahdollisilla tavoilla. Hän oli kansansivistäjä, joka innoitti kylänsä asukkaita monipuoliseen itsensä kehittämiseen. Professori Urpo Harva pitääkin yksittäisiä toimijoita tärkeinä koko kansansivistystyön historian kannalta (Harva 1948).

Pehkonen katsoi sivistyksen levittämisen ainoaksi keinoksi parantaa Suomen oloja. Kirjojen lukeminen oli kansalaisvelvollisuus. Hän oli erittäin innokas raittiuuden puolustaja, ja pyrki vaikuttamaan seurassa raittiutta edistävästi. Hän piti kokouksissa paljon puheita raittiuuden puolesta, ja kirjoitti Oraaseen alkoholin turmelevasta vaikutuksesta ja raittiuuden hyveestä. E. Y. Pehkonen kirjoitukset Oraaseen alkavat vuodesta 1902. Hän oli taitava kirjoittaja, kirjoitukset erottuvat muista hyvän kielipöydän vuoksi. Pehkonen kirjoitti Oraaseen omalla nimellään, vaikka nimimerkin käyttö oli yleisempää kuin oman nimen käyttö. Hän kirjoitti paljon myös runoja (ks. luku Raittiusosasto).

Eräässä lehdessä, jossa ei ole vuosilukua, on ainoastaan hänen kirjoituksiinsa. Tässä lehdessään hän kirjoittaa lasisilmistä. Kirjoituksen mukaan meillä kaikilla on kolmenväriset lasisilmät, joiden läpi katsomme maailmaa. On valkoiset, jotka näyttävät vain iloa. Ajan myötä näihin laseihin kyllästyy, koska elämä ei voi olla pelkkää iloa.

Toiset lasit ovat mustat, joiden läpi näkee pelkkää surua. Ne ovat tärkeit siksi, että erottaisi ilon surusta ja osaisi nauttia siitä. Kaikkein parhaimmat lasisilmät olisivat kuitenkin siniset, toivon silmät. Nämä lasit veisivät katsojan toivon kukkuloille ja mieli olisi innoittunut ja virkeä. Kirjoittajana hän sanoi heittävänsä mielellään mustat ja valkeat lasit menemään, jos Luoja soisi hänen katsella maailmaa sinilasien läpi. Näin hän tuntui tekevänkin, koska hänen kirjoituksissaan oli aina toivo paremmasta ja usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Hän ei ilmaissut toivottomuutta eikä ”luovutusmielialaa”.

Hän sai aiheen kuin aiheen koskemaan sivistystä ja kansallismieltä. Eräässä kirjoituksessa hän pohti soitinten merkitystä Suomen kansalle. Kanteleen sointi sopi suomalaisille ja suomalaisten tunteiden tulkiksi. Viulussa sen sijaan oli ”jotakin tuskastuttavaa kitinää”, eikä kansamme siksi ottanut sitä omakseen. Huilu ei saanut suurta suosiota, koska sitä oli niin vaikea soittaa. Hanuri oli hänen mielestään sopiva ”markkinapaikkoihin räyhääville juopuneille”, eikä missään nimessä syvimpien tuntojen tulkiksi ajattelevalle ihmiselle. Soitinten valinnassakin tuli olla tarkka, mikä sopi suomalaisuuteen ja hyviin, herrasmiesmäisiin tapoihin. Hanuri kuului taannuttaviin soittimiin, ja se sopisi palauttaa itään, mistä oli tullutkin. Sen sijaan kantele, huilu ja viulu olivat soitto-koneita, joiden soitto sopi myös nuorisoseurassa. Seuran kokouksessa olisikin hänen mielestään otettava keskusteltavaksi kysymys, mitä soittimia kansan olisi käytettävä.

Keveämpien aiheiden lisäksi hän kirjoitti hyvin vahvasti sivistyksen ja koulunkäynnin puolesta. Hän kunnioitti myös esteettisiä arvoja ja kannusti nuoria kaunistamaan kyläänsä, istuttamaan puita ja kukkia sekä raivaamaan jokirantaa. Pehkonen toimi Ala-Temmeksen nuorisoseurassa nuoruusvuosinaan, parikymppisenä. Sen jälkeen valtakunnalliset tehtävät veivät hänet mukanaan. Hän oli yksi Suomen itsenäisyysjulistuksen allekirjoittajista, ja sai ansioistaan itsenäistymisen hyväksi nimityksen valtioneuvokseksi. Tällä hetkelläkään Suomessa ei ole nimitetty kuin seitsemän valtioneuvosta. Hänen uransa valtionpolitiikassa oli suhteellisen lyhyt, mutta ajoittui tärkeään vaiheeseen. Pehkosen meriittilista on komea: kansanedustaja, ministeri, Oulun läänin maaherra sekä valtioneuvos. (<http://haku.kansallisbiografia.fi>.)

6 ALA-TEMMEKSEN NUORISOSEURA

KUVIO 6. Ala-Temmeksen nuorisoseura (noin vuonna 1920).

Kylän oman seuran puuhamiehinä toimivat maanviljelijät Antti Punttala ja Antti Yli-Elsilä (Hautamäki 1945, 120). Seura aloitti toimintansa vuonna 1893, silloin vielä Limingan nuorisoseuran Ala-Temmeksen piirinä. Kymmenen vuoden kuluttua rakennettiin ensimmäinen oma ”koti”, nuorisoseurantalon nimeksi tuli pitkän kädenväännön jälkeen Nurmela (kuvio 6). Itsenäiseksi seuraksi Ala-Temmeksen nuorisoseura tuli 23.1.1910 ja se hyväksyttiin piiriliittoon samana vuonna. Itsenäisen seuran perustaminen ei onnistunut aiemmin Venäjän sortotoimien vuoksi. Vuonna 1904 Santeri Alkio kirjoitti Ala-Temmeksen nuorisoseuralle valitellen, ettei voi vahvistaa sen sääntöjä, koska uusien haaraosastojen perustamiseen ei ollut lupaa. Toiminnan jatkamiseksi hän kehotti liittymään osastona Limingan nuorisoseuraan. Sääntöjen vahvistamattomuus aiheutti toimijoille monenlaista harmia. Oman seuran nimissä ei voitu toimia virallisesti, ei saatu järjestää arpajaisia eikä anoa raha-avustuksia. Toimintaa toteutettiin muiden yhdistysten nimissä, joko Limingan nuorisoseuran tai maamiesseuran nimissä. Keskusseura, johon Pohjois-Pohjanmaan nuorisoseurat tuolloin kuuluivat, oli Alatornion nuorisoseura (Hautamäki 1945, 12).

Nuorisoseuran säännöt

Marraskuun 11. päivä vuonna 1893 Ala-Temmeksen nuorisoseuralle on hyväksytty seuraavat säännöt:

I § Seuran jäsen on jokainen kunniallinen kansalainen, joka suorittaa jäsenmaksun, viisikymmentä /50/ penniä vuodelta. (Lyijykynällä lisätty: Kunniajäseniä kutsutaan seuraan.)

II § Seura kokoontuu kaksi kertaa kuukaudesfa, ja alkavat kokoukset täsmälleen klo 5 i.p. ja ovat lopetettavat klo 11 samana iltana.

III § Seuran iltamisfa tulee pidettäväksi: esitelmiä, runonlausuntaa, kertomuksen lukua, laulua, keskustelua ja kaikenlaisia leikkejä. (Tämä sääntökohta on rastittu lyijykynällä yli.)

IV § Joka laiminlyö seuran kokouksen määräämät velvollisuudet, hän maksaa siitä sakkoa 25 penniä kerralta, ja tulee hänen siitä huolimatta seuraavalla kerralla suorittaa hänelle edellisellä kerralla määrätty tehtävät.

V § Seuran kokouksisfa on saatavana kahvia tai teetä. Tupakanpoltto kielletään ainoastaan kokoushuoneesfa.

VI § Seura valitsee keskuudestaan esimiehen ja varaesimiehen, kirjurin ja varakirjurin, kaikki edellä mainitut puoleksi vuodeksi, sekä kasfanhoitajan koko vuodeksi.

VII § Seuran jäsen saa tuoda vieraita mukanaan.

VIII § Näihin sääntöihin ei voi tehdä muutoksia jollei 2/3 seuran jäsenistöstä ole koolla.

Kokous hyväksynyt säännöt Alatemmeksellä marraskuun 11p. 1893.

Kokouksen puolesta:

Appo Pehkonen.

Puheenjohtaja.

Kirjoittanut

Emmy Åström.

Seuran ensimmäiset säännöt eivät vielä velvoittaneet jäseniä kuin pysymään lupauksissaan toiminnan suhteen, sakkorangaistuksen uhalla. Myöhemmät säännöt ovat huomattavasti tarkempia, selittäen tarkasti seuran tarkoituksen ja periaatteet. Seuran jäseniltä vaadittiin arvokasta ja moitteetonta käyttäytymistä niin seuran kokouksissa kuin sen ulkopuolellakin. Seuraa johtamaan valittiin yhdeksänhenkinen johtokunta, jossa oli puheenjohtajien, kirjureiden ja taloudenhoitajien lisäksi emännöitsijä sekä kaksi seuran sanomalehdentoimittajaa.

Vuoden 1910 säännöt olivat erittäin perusteelliset. Perusteellisuus johtui todennäköisesti siitä, että niillä säännöillä seura hyväksyttiin Oulun seudun Nuorisoseurojen Liiton haaraosastoksi 28.2.1910. Säännöissä oli kirjattuna myös, mitä tulee tehdä, jos seura lopettaa toimintansa tai lakkautetaan: ”Jos seuran toiminta ulkonaisesta pakosta tai jostakin muusta syystä joskus lakkaa, on sen omaisuus luovutettava Pohjois-Pohjalaiselle Ylioppilasosakunnalle käytettäväksi Pohjois-Pohjanmaan ja etupäässä

Seuran kotiseutu tienoon kansan nuorison sivistämiseksi.” Seuran sivistyspyrkimykset näkyvät selvästi tässä, nuorison sivistystoimien jatkuminen paikkakunnalla haluttiin turvata jatkossakin, vaikka seuran toiminta lakkaisi.

Toiminta

Ala-Temmeksen nuorisoseuran vuosikertomuksessa vuodelta 1901 kerrotaan jäsenenä olleen naisia ja miehiä. Lukumäärälle on jätetty aukot tekstiin, mutta ne ovat jääneet merkitsemättä. Toiminta on ollut vilkasta: ”Kokouksia on pidetty: 20 tavallista kuukausi-iltamaa, 2 rusetti-iltamaa, vuosijuhla ja vapaa-iltama palvelusväelle vapaa-viikolla³ sekä useita laulunharjoitus kokouksia”. Seuralla ei ollut vielä omaa taloa, ja toiminta olisi kirjoittajan mukaan ollut vielä vilkkaampaa, ellei oman kotilieden puute olisi sitä huomattavasti haitannut. Vuoden aikana on lisäksi pidetty 21 puhetta, 3 esitelmää ja otettu esiin vähintään yksi keskustelukysymys joka kokouksessa. Joka kokouksessa on myös lausuttu runoja, luettu kertomuksia ja laulettu ahkerasti. Toisinaan on kuultu myös kanteleen soittoa. Seuran lehti, Oras, ilmestyi vain neljä kertaa vuonna 1901. Seura on tilannut Pyrkijä- ja Lukutupa -lehtiä ja ”koettanut toteuttaa edistuksen ja veljeyden aatteita toiminnassaan”. Vuosikertomuksen on kirjoittanut Iikka Pehkonen.

Alatemesläiset pitivät puheita ja esitelmiä enemmän kuin lapualaiset samoihin aikoihin. Helena Ahonen (1985, 85) on pro gradussaan esittänyt Lapuan alueen neljän nuorisoseuran esitelmä- ja puhemäärät vuodelta 1900: Lapuan nuorisoseurassa pidettiin 14 puhetta ja esitelmää, Tiistenjoen seurassa 22, Hellanmaan seurassa 12 ja Haapakosken nuorisoseurassa kymmenen. Vuonna 1901 Ala-Temmeksen nuorisoseurassa pidettiin 24 puhetta ja esitelmää. Puheet ja esitelmät olivat keskustelukysymysten ohella kokousten runko ja aatteellinen ydin.

Vuonna 1902 vuosimaksua maksavia jäseniä on ollut 29 naista ja 15 miestä. Heidän lisäksi jäsenenä on ollut kunniajäsenet ja kokonaan maksaneet jäsenet, joiden lukumäärää ei mainita. Vuonna 1902 seuran jäsenet jaettiin ryhmiin ohjelman suorittamista varten. Näin ei enää tarvinnut erikseen miettiä ohjelman esittäjiä tai lehden tekijöitä, vaan ryhmät vuorotellen määrättiin tehtäviin. Tämän tavan on todettu olevan suureksi avuksi toiminnalle.

---

³ Syksyn työajan jälkeen palvelusväellä oli yleinen lomaviikko, jota kutsuttiin myös vapaaviikoksi ja römppäviikoksi.

Kokouksen kuvaus

Oraassa 3/1894 nimimerkki Akseli kuvaa erään seuran kokouksen tarkasti alusta loppuun. Yksityiskohtaisesta kuvauksesta on noussut kylällä keskustelua ja mietintää, kuka kirjoituksen takana on. Seuraavassa Oraassa kokouksen isäntä Jaakko Moukka vakuuttaa, ettei ole, huhuista huolimatta, nimimerkin takana. Hän vakuuttaa, ettei ole kuin toimittajan vastuussa tuosta kirjoituksesta ja että hänellä on Akselin alkuperäinen teksti, josta asian voi tulla tarkastamaan kuka haluaa. Lieneekö harhautusyritys, mutta kirjoituksessa on käytetty välillä Etelä-Pohjanmaan murretta, minkä pitäisi todistaa kyseessä olleen todellisen vierailijan. Kuvaus on niin elävä ja mahdollistaa kokoukseen eläytymisen, että toistan sen tässä kokonaan, pituudestaan huolimatta:

”Käyntini Ala-Temmeksen Nuorisoseuran kokouksessa.

Kuulin nuorisoseuralla tänään olevan kokouksen, haurukylän Moukalla. Niinpä minäkin päätin käydä siellä, koska aikani myönli [myönsi?] ja matkani hyvin sopi. Saavuttuaani äsken mainitun talon pihalle, näkyi pirstistä kirkkaita tulia, josta voi päättää että siellä kaiketi sitä kokousta pidetään. Niin mitäs muuta kun astun sisälle huoneeseen, täällä pisti heti silmiini valkialla liinalla ja kahdella kynttilällä varustettu pöytä, ja joltinakin joukko nuorta väkeä. Vaan kaikki oli niin hiljaasta ja juhlallista sekä vaikuttavaa kuin olisi taide kokoelmaa katsellut missä on haamuja, ilman henkeä ja elämää. Mutta jo alkaa kuulua kokoushuoneen perältä ääniä, että, 'eikö ne tytöt laula' – ei kuulu mitään, 'niin no, laulakaa nyt tytöt vähänkään, että tässä päästäisiin taasenki siunattuun alkuun'. – Jo alkaa kuulua laulu se on, Arvon mekin ansait j.n.e. ensin niin hiljaa ja ujosti, ikään kuin kaikki toisiltaan varkain, mutta piampa ne saavat laulajat luottamusta itseensä, ja alkaa laulu kuulua paremmin loppu olikin jo hyvänlainen. Ensimmäistä laulua seuraa esitelmä mikä aineensa puolesta onkin aivan välttävä, vaan esitelmän pitäjä itse, näytti olevan väsynyt päivän vaivoista, kuin ei sitä aikaa voinut seisoa vaan istultaan sanoi sanottavansa, muistelen hänen sanoneen olevansa kotonaan, sekö lienee pelastanut seisomasta, hetki sen kuluttua tulee runon lausuminen.

Vaan ei kaiketi lausuja muista numero järjestystä, koska ei tahdo kirjasta löytyä luettavaa kappaletta mutta viimein kuitenkin löytää sen, ja niin tulee runo lausutuksi, se on Isänmaallinen ja siis jotenki hyvin valittu kappale. Lauletaan taaskin laulu, ja nyt luetaan kertomus, sekin istultaan, luettava kappale ei ole paljon mikään, ompahan vaan niitä jokapäiväisiä jossa puhutaan kahvepannusta kaikkine sen seuralaisineen. Nyt pidetään vähäinen loma aika jolloin käydään kafvella, jota tuo vierasvarainen isännöitsiä ja seuran kassööri näyttävät pitävän paraana puolena illan ohjelmasta.

Tullaan kahvelta, nyt astuu mies poudän [pöydän] taakse hyvin uljaasti, ainakin ryhdistä päättäen. Paperin levittää hän eteensä – seuraa hetkisen äänettömyys, – mutta nyt kuuluu 'Oras' se paukahtaa kuin 'suntion' keppi nukkuvan kirkkomiehen korvanvieressä 'Oras' saadaan noin puoliväliin luetuksi, tai oikeammin sanoen tankatuksi, monen vaikeuden ja vastuksen

perästä, niinko lieene keho ulostuonti vaan kuuliatko haitannee lukiaa, moni kappale jäi ainakin minulta ymmärtämättä sekavan luvun tähden. Loppupuolen 'Oraasta' lukee, sen naispuolinen toimittaja, tällä kertaa luis-taakin luku, juuri sillä tavalla kuin sen luistaa pitääkin: sillä silloinhan lu-ettavaa ymmärtää kuuliatki ja ehkä lukia itsekin. Taasenki vaihtuu henki-löt pöydän luokse, taka istuu seuran esimies sivulle seuran kirjuri, kirjuri lukee viimekokouksen pöytäkirjan, puheenjohtaja kysyy, onko mitään muistuttamista pöytäkirjassa?

Sattuu olemaan tällä kerralla, ja nyt ei olekaan kirjurilla juuri hauska olla, sillä nuttuun annetaan että seinät paukkuu, hänestä revitään 'itsekkäisyys pois', ku aina kiireestä kantapäähän saakka, kuten kuulin eräänkin muistu-tuksen tekiän sanovan, vaan monen hikoilimisen perästä tulee pöytäkirjas-ta puhdas ja hyväksytään. Nyt seuraa keskustelut, ensimmäinen kysymys on 'Oraas, lehden tallentamisesta' toinen 'Miten laulu saataisiin paremmal-le kannalle kuin millä se nykyään on?' Keskusteluista tahdon vain sanoa, että ne olivat jotenki maltillisia, ja paikoin asiallisiakin, eikä tällä kerralla ainakaan mitään riidan kaltaista minä kuulut.

Keskustelut ovat loppuneet, ja tulee virkamiesten vaali seuraavaan koko-ukseen, mutta ei näytä seuran jäsenet miltään virkahimoisilta, koska pitää oikeen äänestää kiinteimmissä kohdissa, vain siihen sitä kumminkin sulau-taan yhteen ja niin päästään tästäkin pulasta, ja lopetetaan kokous oikeen 'Maamme' laululla, johon näytti kaikki voimainsa mukaan osaa ottavan. Nyt seuraa kokouksen se ruumiillinen osa, nimittäin tuo leikkein puoli, tä-hämpä otetaan osaa kaikin, nekin jotka eivät vielä ole muissa aineissa ilmauneet, ollenkaan, ovat nyt yhtyneet muiden mukaan ja äänestämättä.

Tuolla näen äskeisen puhujankin joka piti esitelmän istultaan, paaraassa touhussa, kait hän nyt jaksaa olla jalkainsa päällä kuin on keskusteluin ajan levähtänyt penkissä kiini, ynnä monta muuta jotka näyttävät oikeen innolla leikkeihin osaa ottavan, no hyvähän se on niinkin! Niin kuin äsken jo mainitsin, oli kokous hyvin rauhallinen, jos ei ota lukuun kahta kolmea pientä kahakkaa tuolla naismaailmassa, ja mitäpä tuosta, eikö nuot liene jo riitansa sopineet tytötki, vähän aikaa leikittyä lopetettiin sekä ja lahdettiin pois."

- Akseli

Ei ole ihme, jos kylällä on mietitty, kuka kirjoittaja on. Kirjoitustyyli on pilkallinen, jopa henkilökohtaisuuksiin menevä. Saimme kuitenkin tarkan kuvauksen seuran alkuaian kokouksesta, vaikka pöytäkirjat eivät olekaan säilyneet. Emme kuiten-kaan voi tietää, miten totuuden mukainen selostus tämä on, mutta ainakaan Jaakko Moukka ei kyseenalaista kirjoituksen sisältöä vakuuttaessaan, ettei ole sen takana. Hän oli ilmeisesti se istuva esityksenpitäjä, jota kirjoituksessa eniten moititaan. Mielenkiin-toista onkin, että eniten moitittua epäillään kirjoittajaksi.

Kokoukset ovat usein olleet riitaisia siinä vaiheessa, kun keskustelukysy-mykset on otettu esille. Oraassa 5/1894 kirjoittaja, joka ei mainitse nimeä eikä nimi-merkkiä, kiittelee Helluntaimaanantaina Yli-Elsilässä pidettyä kokousta rauhalliseksi.

Hän myös toivoo, että jatkossakin kokoukset muuttuisivat siihen suuntaan. Kokouksessa on ollut vierailijoita, joista kirjoittaja sanoo olleen ”hupia ja hyötyä”.

28.10.1894 pidettiin Ala-Temmeksellä Kokon talossa suuri nuorisoseurakokous. Alatemmesläisten aloitteesta pidettiin yhteinen kokous Limingan nuorisoseuran kanssa. Kokkoon saapui väkeä kuudesta eri seurakunnasta. Yhteislaulujen ja puheenjohtajavaalin jälkeen otettiin esille kolme keskustelukysymystä (Oras 7/1894):

1. ”Olisiko suotavaa että Nuorisoseurat yhtyisivät jollain keinon aineellisesti kannattaman Pohjois-Pohjanmaan kansan opistoa.” Ajatusta pidettiin yleisesti hyvänä, mutta paikalla olleet entiset kansanopiston oppilaat arvostelivat opetusta sen lyhyen ajan vuoksi. Alkuaika menee opetuksessa ihan hukkaan, ja kunnollisen opiskelun alettua aika loppuu. Nuorisoseurat päättivät kerätä varoja jos kansanopisto pidetään Limingassa. Jos opisto siirretään, varat käytetään muuhun tarkoitukseen.
2. ”Millä keinoin saataisiin enemmän yhteisvaikutusta Nuorisoseurojen kesken?” Jatkossa pyrittäisiin pitämään yhteisiä kokouksia muutaman kerran vuodessa.
3. ”Minkälaiset leikit olisi sopivat Nuorisoseurain kuukausi iltamissa?” Kuten edellä on kerrottu, oli tanssi mielipiteitä jakava iltamaleikki. Ala-Temmeskin päätyi tiukalle linjalle tanssin suhteen, sillä molemmat seurat päätyivät lopettamaan tanssin iltamissaan, koska sen katsottiin olevan ristiriidassa seuran tarkoituksen kanssa.

Kokouksessa käsiteltiin tärkeitä asioita. Yksittäisinä asioina päätökset eivät olleet suuria, mutta niistä muodostui historiallisesti tärkeitä kysymyksiä. Päätös tanssin kieltämisestä sai julkisuutta halki Suomen ja on kirjattu historiankirjoihin. Limingan kansanopisto oli Pohjois-Pohjanmaan ensimmäinen ja on edelleen vireä ja suuri opisto. Nuorisoseurojen rahallinen tuki oli sille tärkeä avustus. Nuorisoseurojen päätöksillä oli kauaskantoisiakin vaikutuksia, vaikkei kaikissa kokouksissa käsiteltykään suuria kysymyksiä.

Raittiusosasto

”Miksikä kärsit?

Yks’ aate on ammoin jo kansassa noussut
Jo vankkana varmana virtaillut;
Mutt’ varma se vielä ei täysin liene
Kun vaan ei kaikkia mukaansa niele.

Se aate on kallis ja tärkeä raittiuden,
Mi vastahan seisovi juoppouden,
Joka vielä on hallinnut ihmiskuntaa,
Waikk’ Jumala sille soi vapauttaan.

Siis miksikä kärsit sa orjuutta vaan,
Ja itseesi nielet kurjuutta maan.
Oi ihminen! Eikö jo aikasi oisi,
Koittaahan sullekin onnela voisi.”
E.Y.P.

Raittiusseuran perustaminen

Ollilassa 2.2.1902 pidetyssä kokouksessa keskusteltiin raittiudesta seuran keskuudessa. Mietittiin, miten jäsenet voisivat edistää raittiutta seurassa ja sen ulkopuolella. Jotkut olivat jopa niin jyrkkiä, että vaativat ehdotonta raittiutta kaikilta seuran jäseniltä. ”Miten sellainen jäsen voi toiseen jäseneeseen tai seuran ulkopuolella olevaan henkilöön vaikuttaa, jollei hän itse ole ehdoton raitis.” Täyttä raittiutta pidettiin kuitenkin kohtuuttomana vaatimuksena, koska silloin kohtuudella alkoholia käyttävät joutuisivat seuran ulkopuolelle. Joukosta tulikin ehdotus raittiusosaston perustamisesta. Perustamisesta päätettiin puhua seuraavassa iltamassa lisää, koska katsottiin aiheelliseksi vielä pohtia osaston perustamista.

Mietintäaikaa kertyi useita kuukausia, vaikka kokouksia pidettiin säännöllisesti. Kukaan ei nostanut osaston perustamista keskustelukysymykseksi. Alatemmeksen nuorisoseura päätti vihdoinkin kokouksessaan Ala-Elsilässä 19.5.1902 perustaa raittiusosaston. Osaston perustamista sekä kannatettiin että vastustettiin. Vastustaja pelkäsi osaston perustamisen vahingoittavan nuorisoseuran toimintaa, jos kykyjä jaetaan useaan toimintamuotoon.

”Vihdoinkin pitkän jaarittelun perästä suuri osa seuran jäsenistä katsoi tarpeelliseksi ryhtyä perustamaan mainittua osastoa. Vielä keskusteltiin siitä, miten sille säännöt saadaan. Joku joukosta arveli olevan parasta valita pieni sääntökomitea, mutta ei määräämällä, vaan kuka tahansa saa ruveta sääntöjä laatimaan. Päätökseksi tuli, että kaikki ne, jotka liittyvät raittiusosastoon, laativat sille säännöt. Aluksi ei kukaan sanonut liittyvänsä rait-

tiuosastoon ennenkö sille säännöt saadaan. Vihdoin ilmottautui 12 henkilöä toimikuntaan, joista suurin osa naisia.”

Raittiusosasto tuli Ala-Temmekselle juuri raittiusaatteen suuren leviämisen aikaan, viime vuosisadan alussa. Tässä noudatettiin tyypillistä kehitystä, kun maaseudulla taisteltiin raittiuden puolesta. Raittiusosaston säännöt hyväksyttiin lopullisesti kokouksessa Punttalassa 14.9.1902. Säännöt olisi hyväksytty jo edellisessä kokouksessa, mutta silloin ei ollut tarpeeksi jäseniä paikalla eikä kokous ollut päätösvaltainen. Vuonna 1902 raittiusosasto oli 15 prosentilla nuorisoseuroista (Numminen 1961, 412).

Ala-Temmeksen N.S. raittiusosaston säännöt.

I § Nuorisoseuran yhteyteen perustetun Raittiusosaston tarkoitus on edistää ehdotonta raittiutta yhä suuremmassa määrässä kuin seura kokonaisuudessaan.

II § Raittiusosastoon on jokainen nuorisoseuran jäsen, joka tahtoo olla ehdoton, vapaa liittymään, vaan joka ei ennen ole nuorisoseuran jäsenenä, on velvollinen samalla rupeamaan senkin jäseneksi.

III § Jos raittiusosaston jäsen rikkoo ehdotonta raittiutta joko vähemmässä tai enemmässä määrässä, muutoin kuin lääkärin määräyksestä, maksakoon hän ensikerralta 1mk. sakkoa ja seuraavalta 2mk., ja erotettakoon pois raittiusosastosta jo kolmannella kerralla.

IV § Sakkorahat muodostavat erityisen rahaston, joka on käytettävä ainoastaan raittiuden edistykseen, ja jonka hoitajana on nuorisoseuran rahastonhoitaja, joka tekee niistä erityisen tilin. Rahastoa voidaan kartuttaa myöskin muilla keinoilla.

V § Nuorisoseuran kirjuri on velvollinen hoitamaan raittiusosaston jäsenlistaa.

VI § Jokainen raittiusosaston jäsen on velvollinen pitämään silmällä toisten jäsenten käytöstä ja ilmoittamaan seuran puheenjohtajalle, huomattuaan, jonkun jäsenen rikkovan ehdotonta raittiutta vastaan. Puheenjohtaja on puolestaan velvollinen ottamaan asian silloin esille johtokunnan kesken, kun on kysymys rahoista, koko seuran kesken, jos on puhe eroittamisesta.

Raittiusosaston jäseniltä vaadittiin ehdotonta raittiutta, mutta kaksi erehdystä kuitenkin sallittiin. Lääkärin määräyksestä alkoholia sai nauttia myös ehdottoman raittis. Seuraavissa nuorisoseuran kokouksissa raittius oli vahvasti esillä; 28.9.1902 A. Punttala piti esitelmän raittiudesta ja 24.10.1902 käytiin ohjelmanumerona vuorokeskustelu raittiudesta. Yli-Elsilässä 21.11.1902 pidetyssä kokouksessa kertomusten, runojen, keskustelun, leikin ja laulun jälkeen keskusteltiin J. Mattilan ehdotuksesta kysymyksestä ”Mitkä syyt estävät seuramme jäseniä liittymästä raittiusosastoon?” Keskustelun kerrotaan olleen alussa hidasta, mutta lämmenneen vähitellen.

”Maanviljelijä A. Punttala puhui siitä, kuinka kylässämme juoppous on kasvanut viime kesänä niin suuresti, että pienet pahaset pojatkin jo hoiperrellen kulkevat. Lämpimin liikuttavin sanoin kehoitti hän lopuksi kaikkia yhtymään raittiusosastoon ja varsinkin seuran johtomiehiä, sillä esimerkin voima on suuri.”

Kun vastapuolta pyydettiin kertomaan syitä sille, ettei liity osastoon, uskalsi H. Salmela tunnustaa rehellisesti, miksei ole liittynyt. ”Hän pelkäsi menettävänsä vapauden ja velvollisuuksia tulevan liiaksi.” Sen lisäksi seuran esimies huomautti raittiusosastoa toimettomuudesta. Raittiusosaston toiminta ei siis ole ollut täysin mutkatonta ja ahkeraa ja seuran johtokin on suhtautunut siihen epäillen. Toimintaa pidettiin kyllä sopivana ja tärkeänä, mutta itse pysyttiin mieluummin kohtuukäyttäjinä kuin asetuttiin esimerkeiksi, joita muu yhteisö tarkkailee retkahtamisen huomaamiseksi.

Seuralehti

Nuorisoseurat julkaisivat käsin kirjoitettuja lehtiä heti perustamisestaan saakka. Niiden esimerkkeinä ovat olleet ylioppilasosakuntien ja koulujen konventtien lehdet, joita on julkaistu jopa vuodesta 1834 alkaen. Nuorisoseurojen lehdissä käsiteltiin kansallisisänmaallisia asioita ilman sensuurin pelkoa. Alusta asti seurat katsoivat lehden julkaisun velvollisuudekseen. Alkio patisti seuroja lehden tekemiseen, koska lehti opetti seuralaisia ilmaisemaan itseään kirjallisesti sekä kiinnittämään huomiota oikeinkirjoitukseen. Tärkeää oli myös luoda ”henkisen voimistelun kilpakenttä nuorille kynäsankareille”. (Numminen 1961, 459–460.)

Pohjois-Pohjanmaan 1890-luvulla perustetuista seuroista useat alkoivat heti valmistaa käsinkirjoitettua lehteä. Suomen itsenäistymiseen saakka lehtitoiminta oli tärkeä osa nuorisoseuran toimintaa, ja yli puolella maakunnan nuorisoseuroista on ollut oma lehti. Usein ensimmäiset numerot eivät ole säilyneet. Vanhin Pohjois-Pohjanmaalla ilmestyneistä seuralehdistä on Limingan nuorisoseuran Taimi-lehti, joka alkoi ilmestyä jo vuonna 1883, Työ- ja iltaseuran lehtenä. Limingan Taimi ja Ala-Temmeksen Oras edustivat tyypillisimpiä seuralehtien nimiä, sillä samannimisiä lehtiä on julkaistu useissa seuroissa. (Murhu 1988, 244, 248–249.)

Lehden toimittajiksi valittiin yleensä usean hengen toimittajakunta, jonka jäsenet vuorottelivat päätoimittajina. Lapualla vuonna 1893 päätoimittajan tehtävä oli muun muassa sensuroida lehti. Toimittajakunta saattoi olla sama koko toimintakauden tai se valittiin joka lehdelle erikseen. (Numminen 1961, 465.) Ala-Temmeksellä valittiin aluksi joka lehdelle erikseen toimittajat ja avustajat, myöhemmin seuran jäsenet jaettiin

ohjelmaryhmiin, joista kaksi aina kerrallaan oli lehdentekovelvollisia. Vuodesta 1904 lähtien valittiin kaksi vakituista toimittajaa vuodeksi kerrallaan. Ala-Temmeksen Oras-lehdestä enemmän omassa luvussaan 7.

Näytteleminen

Seuranäytelmät olivat saaneet jalansijaa maaseudulla jo ennen nuorisoseurojen perustamista. Näytelmät tulivat näin luonnollisesti osaksi nuorisoseurojen toimintaa alusta asti. Alkion mukaan ”Näytelmät pakottivat henkiseen voimisteluun juuri sellaisen nuorison, jonka ei opiskellessa tarvinnut henkisesti ponnistella”. Näytelmien ei tarvinnut olla aina opettavaisia, myös huvittavien näytelmien esittämisestä koettiin olevan hyötyä. Uskonnolliset piirit halusivat joskus poistaa näytelmät seurojen ohjelmasta, mutta Alkio puolusti näytelmien kasvattavaa luonnetta voimakkaasti. (Numminen 1961, 475–476.)

KUVIO 7. Nuorisoseuran näytelmäosasto 1900-luvun alussa näytelmävaatteissaan.

Suomenkielinen näytelmäkirjallisuus oli tuolloin vähäistä, varsinkin vuonna 1850 asetetun painokiellon vuoksi. Aleksis Kiven näytelmät, etenkin Kihlaus, olivat suosittuja esityksiä. Minna Canthin näytelmät saavuttivat myös laajan suosion. Näytelmiä myös käännettiin suomeksi, ja 1800-luvun lopulla alkoi ilmestyä enemmän

kirjallisuutta. Vuonna 1894 alle kolmasosa seuroista esitti näytelmiä, vuonna 1905 jo yli 90 prosenttia. (Numminen 1961, 477–479.)

Myös Ala-Temmeksen nuorisoseuralla oli näytelmäosasto. Seuran näytelmäosasto jatkoi harrastusta, joka kylällä toimi jo ennen seuran perustamista. Näytelmäosasto toimi heti seuran perustamisen alusta asti (kuvio 7). Näytelmähuveja pidettiin rahankeruun vuoksi, esimerkiksi vuonna 1899. Vuonna 1904 seuran näyttelijät tekivät suuren työn ja saivat esityskuntoon Aleksis Kiven Nummisuutarit.

Laulukuoro

Laulukuntien perustaminen oli varsin yleistä seuroissa. Vuonna 1893 vain 34 seuraa oli ilmoittanut toiminnastaan ja näistä neljällätoista oli laulukunta. Todellinen seurojen määrä oli siis suurempi, mutta niiden toiminnasta ei ole tietoja. Kymmenen vuotta myöhemmin lähes puolet seuroista ilmoittivat laulutoiminnasta. (Numminen 1961, 415.)

Ala-Temmekselle kuoron perusti Antti Punttala 1880-luvun alussa. Kun kylän oma seura perustettiin, kuorosta tuli seuran kuoro. (Murhu 1988, 265–266.) Seuran kokouksessa 18.12.1901 seuran jäsen Emil Pentzin ehdotti seuraavassa kokouksessa keskusteltavaksi seuran oman kuoron perustamista. Seuraavassa kokouksessa ei kuitenkaan keskusteltu asiasta, ilmeisesti Punttalan johtama kylän kuoro katsottiin riittäväksi.

Kirjasto

Melkein kaikissa maaseudun pitäjissä oli kirjasto jo ennen nuorisoseuran tuloa. Kuitenkin tämä palvelu nähtiin niin tarpeelliseksi, että Alkio lähes vuosittain esitti kehotuksen, että jokainen seura perustaisi oman kirjaston. Sen perustaminen katsottiin erääksi seuran tärkeimmistä toimista. Kirjastojen määrä nousi vuodesta 1893, jolloin kirjastoja oli alle puolella seuroista, vuoteen 1905, jolloin yli kaksi kolmasosaa seuroista oli perustanut oman kirjaston. Kirjastot olivat hyvin pieniä, reilun sadan teoksen kokoisia. (Numminen 1961, 439.)

18.12.1901 Ala-Elsilässä pidetyssä kokouksessa nousi keskustelu seuran oman kirjaston perustamisesta. Todettiin, että kylällä on oma kirjasto, joka on osa Liimingan lainakirjastoa. Kirjastoa uudistettiin vaihtamalla kirjoja pääkirjastosta. Kirjastonhoitaja oli kokouksessa paikalla ja valitteli, että ”kirjastoa käytetään perin vähän ja ettei pää-kirjastosta ole annettu tänne haluttuja kirjoja”. Tämän johdosta seuralle päätettiin perustaa oma kirjasto, ja kysymys nostettaisiin esiin jossain tulevassa kokouksessa.

Pohjois-Pohjanmaalla lähes puolella seuroista oli kirjasto vuonna 1910. Kirjastot olivat todella pieniä, mutta Ala-Temmeksen nuorisoseuran kirjasto kuului niiden kuuden seuran joukkoon, joilla oli yli sadan kirjan valikoima. Lopuilla kolmella toista kirjastolla oli vain muutama kymmenen kirjaa. (Hautamäki 1945, 33.)

Nuorisoseuraliike maaseudun sivistäjänä

Nuorisoseurojen valistustilaisuuksilla oli suuri merkitys etenkin sellaisissa kylissä, joissa ei ollut vielä koulua. Nuorisoseuroja tarvittiin paitsi sivistyksen, myös esiintymiskokemuksen kartuttamiseen. Yleinen ajan kehitys vaati esiintymistaitoisia ja yleissivistystä hankkineita talonpoikia ajamaan omia asioitaan. Nuorisoseuraliike oli kansanvalistusliike, joka syntyi muun muassa maan poliittisen kehityksen tuomasta tarpeesta. (Isohökana-Asunmaa 1980, 37–38.)

Nuorisoseurojen kaltaisen toiminnan sivistysvaikutuksia on vaikea arvioida. Opetushallituksen asettama työryhmä pohti järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden arviointia vuonna 1994. Työryhmä määritteli järjestöllisen sivistystyön identiteetin osiksi muun muassa sidoksellisuuden erilaisiin kansanliikkeisiin ja yhteisöllisyyttä ja itseohjautuvuutta korostavan pedagogiikan. Sivistystyön tuloksellisuuden arvioinnissa saataisiin työryhmän mukaan parhaat tulokset kehittämällä sivistysjärjestöjen itsearviointia sekä valtion tuen käytön arviointia. (Järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden arviointi 1994, 8–9.)

Sivistysjärjestöille on ominaista tiettyihin tehtäviin eriytyminen sekä tiettyjen kansalaisryhmien sivistystarpeiden pitäminen ensisijaisena. Nuorisoseuratoiminnasta on kasvanut Vapaan Sivistystoiminnan Liitto, sen toiminnan kohteena on ihmisen kasvu yksilönä ja yhteisön jäsenenä. (Järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden arviointi 1994, 10, 13.) Nuorisoseuraliikkeen alkuaikoina sen tavoitteina oli maaseudun elämän parantaminen sivistyksen kautta. Nuorisoseuratoiminta herättäisi nuorissa halun itsekasvatukseen ja toisi väylän, jonka avulla omia taitojaan voisi kehittää. (Alkio 1897.)

Nuorisoseurojen sivistysvaikutuksia pohdittaessa täytyy muistaa, etteivät nuorisoseuralaiset olleet yksin maaseutua sivistämässä, vaan koulujen perustaminen maaseudulle yleistyi samoihin aikoihin kuin nuorisoseuroja perustettiin. Todennäköisesti näillä onkin ollut toisiaan vahvistava vaikutus. Kumpi paikkakunnalla onkin ollut aiemmin, on se helpottanut toisen tuloa. Tätä todistaa varsinkin opettajien ahkera toiminta nuorisoseuroissa.

Opetushallituksen työryhmä lainaa muistiossaan ruotsalaisen Inge Johanssonin (1985) tekemää yhteenvetoa kansanliikkeiden sivistystyön perusteista. Yhteenvetossa näkyy hyvin sivistystyön erityispiirteet muuhun koulutukseen verrattaessa. (Järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden arviointi 1994, 21.)

1. Aatteellinen ankkuroituminen puolueettomuuden sijasta
2. Yhteistyö ja yhteisölliset pyrkimykset yksilökeskeisyyden ja kilpailujärjestelmän sijasta
3. Kansanliikkeiden sisäinen kiinteys ja itsenäisyys riippuvuuden ja ulkoista tulevan ohjauksen sijasta
4. Itsekasvatustyö opettamisen sijasta
5. Yhteiskunnan ja ihmisten elinehtojen muutos annettuun yhteiskuntajärjestykseen sopeutumisen sijasta.

Ruotsalaisella aikuiskoulutusjärjestelmällä on eronsa suomalaiseen verrattuna, mutta tätä yhteenvetoa voi käyttää pohdinnan apuna. Suurin ero suomalaisen ja ruotsalaisen järjestelmän välillä on Suomessa kunnallisen kansalais- ja työväenopisto-organisaation toimenkuvaan lukeutuvan toiminnan kuulumisen sivistysjärjestöjen piiriin Ruotsissa. Toinen ero on siinä, että Ruotsissa korostetaan enemmän kansanliikettä ja arvolähtökohtia. (Järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden arviointi 1994, 21.) Tarkastelen seuraavassa yleensä nuorisoseuraliikkeen sekä Ala-Temmeksen nuorisoseuran sivistystyötä Johanssonin yhteenvetoon pohjalta.

1. *Aatteellinen ankkuroituminen puolueettomuuden sijasta.* Aatteellisella ankkuroitumisella tarkoitetaan sivistysjärjestön arvoperustaan sopivaa sivistystyötä. (Mt. 22.) Nuorisoseuratoiminta sopii tähän teesiin hyvin, koska se tähtäsi juuri maaseudun sivistämiseen ja olojen parantamiseen sekä suomenkielisten nuorten hyvinvointiin. Ala-Temmeksellä toimittiin oman kylän nuorten hyväksi, haluttiin edistää raittiutta, luku- ja kirjoitusharrastusta sekä muita hyödylliseksi katsottuja toimintamuotoja, kuten laulamista ja näyttelemistä. Maanviljelykseen liittyviä arvoja ja taitoja korostettiin.
2. *Yhteistyö ja yhteiset pyrkimykset.* Kansalaisjärjestöjen opiskelutoiminnan tavoitteena oli yksinopiskelun sijasta asioiden pohdinta yhdessä sekä yhteistyön kehittäminen yhteisön sisällä. (Järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden ar-

viointi 1994, 22.) Alkion nuorisoseuroille asettama päämäärä oli kasvattaa ”kelpo kansalaisia”. Tämä on voimakkaasti yhteisöön sidottu tavoite. Toinen nuorisoseurojen tärkeimmistä tavoitteista oli luoda ihmisille yhdessä toimimisen muoto, jolla saataisiin hyvää aikaan. Juhlat ja muu toiminta toteutettiin talkootoiminnalla. Ala-Temmekselläkin nuorisoseurantalo rakennettiin talkoovoimin. Sen lisäksi talkoilla järjestettiin juhlia ja kerättiin varoja seuralle. Vähäinen yksilöllisyyden korostus näkyy myös siinä, että Oras-lehden kirjoituksissa on harvoin oma nimi alla – mikä viittaa kyllä muuhunkin kuin vähäiseen yksilöllisyyteen. Nimimerkillä kirjoittaminen oli yleinen ajan tapa. Töitä tehtiin nuorisoseuran puolesta ja sen nimissä, eikä omaa panosta ja nimeä ylettömästi korostettu. Yhteishenki toki koki joskus kolauksiakin, sillä esimerkiksi Oraassa 1/1896 valiteltiin, etteivät kaikki päässeet harjoittamaan taitojaan seurassa. ”Etevämmät” pilkkasivat vääristä sanavalinnoista taitamatonta puhujaa ja saivat näin muut vaiennettua ja puheenvuoron itselleen. Näiden tilanteiden välttämiseksi Oraassa muistuteltiin yhteisistä pyrkimyksistä sekä siitä, miten niihin päästäisiin. Kaikkien tuli päästä harjoittamaan kykyjään kirjoittajana ja puhujana.

3. *Kansanliikkeiden sisäinen kiinteys ja itsenäisyys.* Yhteinen arvoperusta loi sisäistä kiinteyttä, mutta tässä sillä tarkoitetaan myös sitä, että kansalaisjärjestöjen sivistystyö oli myös pitkälti heitä itseään varten. (Järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden arviointi 1994, 22.) Ala-Temmeksellä osa toiminnasta oli tarkoitettu vain jäsenille, esimerkiksi lehden toimittaminen ja näytelmiin osallistuminen. Toimintaa pääsi seuraamaan kuitenkin myös muut, koska kokoukset ja osa huvi-iltamistakin oli avoimia kaikille. Varsinainen osallistuminen oli rajattu seuran jäseniin. Nuorisoseurantaloa oli rakentamassa myös muita kyläläisiä, ja taloa käytettiinkin myös muihin tarkoituksiin. Nuorisoseura oli kiinteä liike, mutta halusi olla hyödyksi myös muille ihmisille.
4. *Itsekasvatustyö opettamisen sijasta.* Itsekasvatustyö on kuulunut vahvasti Suomen sivistystyön traditioon. Se on voitu ilmaista eri sanoin, esimerkiksi omaehtoisuudella tai itseohjautuvuudella, mutta tarkoitus on sama. Itsekasvatus korostaa ihmisyyttä, ihmistä itseään oppijana, subjektina, eikä ulkoisen toiminnan objektina. Oppimisen päämäärä lähtee ihmisestä itsestään, eikä ympäröivän yhteiskunnan paineista. (Järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden arviointi 1994, 22.) Nuorisoseuratyössä itsekasvatus on hyvin keskeisellä sijal-

la, Alkion tärkeimpänä tavoitteena, johon kaikki toiminta tähtää. Tästä päämäärästä kirjoitettiin paljon myös Ala-Temmeksen Oras-lehdessä.

5. *Yhteiskunnan ja ihmisten elinehtojen muutos annettuun yhteiskuntajärjestykseen sopeutumisen sijasta.* Sivistystyöllä on aina ollut myös yhteiskunnallisia muutospyrkimyksiä. Useat yhteiskunnan kehittämiseen pyrkivät aatteelliset suuntaukset löysivät sivistyksen keinoksi päämääriensä saavuttamiseen. (Järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden arviointi 1994, 22.) Nuorisoseuroilla oli hyvin selkeä pyrkimys yhteiskunnan olojen muuttamiseksi. Se näkyy jo Juho Hietasen ”nuorisoseurojen syntysanoissa”, joissa kehoitetaan perustamaan nuorisoyhdistyksiä, jotta päästäisiin eroon säätyrajoituksista (ks. luku 4).

Vertailu kansanliikkeiden sivistystyön perusteisiin osoittaa, että nuorisoseuraliikkeen sivistyspyrkimykset olivat nykyisen aikuiskasvatustyön mukaiset jo toiminnan alkaessa 1880-luvulla. Toinen kysymys on, mitä *tuloksia* sivistystyöllä saatiin aikaan. Yllä esitin jo toimintamuotoja, joilla tavoitteisiin pyrittiin. Tuloksellisuuden arviointi on vaikeaa, koska tuloksellisuus on abstraktio (Mt. 34). Erityisen vaikeaa on tuloksellisuuden arvioiminen sata vuotta toiminnan jälkeen. En voi asettaa toiminnalle tavoitteita jälkikäteen ja katsoa, miten ne täyttyivät. Jotta Ala-Temmeksen nuorisoseuran sivistyspyrkimysten täyttymistä voi arvioida, täytyy ensin saada selville, mitä ne olivat. Tuloksellisuuden konkretisoinnissa voi käyttää hyväksi Silja Hiironniemen (1992) kunnallisen palvelutuotannon arvioimiseksi kehittämää listaa tuloksellisuuteen vaikuttavista tekijöistä (Mt. 34). Tuloksellisuus rakentuu Hiironniemen (1992, Järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden arviointi, 1994, 34) mukaan 1. ihmisten tarpeista, odotuksista ja vaateista; 2. strategioista, avaintuloksista, suunnitelmista ja ohjelmista; 3. panoksista; 4. prosesseista; 5. suoritteista ja 6. vaikutuksista ihmisten elämään.

Mitä ihmisten tarpeet, odotukset ja vaatimukset olivat 1890-luvun Ala-Temmeksellä? Oras-lehtien kirjoitusten perusteella alatemmesläiset olivat hyvin sisäistäneet Santeri Alkion asettamat tavoitteet sivistyksen levittämisestä. Oraan sivuilla kirjoitettiin usein sivistyksen levittämisestä ja koulunkäynnin tärkeydestä. Näistä asioista yksimielisyyteen pääseminen ja ihmisten yhdenvertaisuus asetettiin Oras-lehden tavoitteiksi vuonna 1893. Näiden perusteella voi sanoa, että ihmisten tarve ja odotus oli sivistyksen saaminen ja lasten kouluun pääseminen.

Strategiat näiden tavoitteiden saavuttamiseksi olivat Ala-Temmeksellä selkeät. Kylän oma koulu oli toiminut jo seitsemän vuotta kun nuorisoseura perustettiin.

Koulun tukeminen oli tärkeä osa seuran toimintaa. Myös oman sunnuntaikoulun, pyhäkoulutoiminnan aloittaminen ja ylläpitäminen kuvasti sivistystavoitteeseen pyrkimistä koulunkäyntiä edistämällä. Palvelusväenkin kouluttaminen nähtiin tarpeellisena. He olivat osa yhteisöä, ja kaikkien yhteisön jäsenten sivistäminen oli tärkeää. Nimimerkki Kataja kirjoittaa nimenomaan palvelusväen koulutuksentarpeesta Oraassa 7/1895: ”Toivottava vaan olisi, että vastaisuudessakin väsymättä työskenneltäisiin siihen suuntaan, sillä mitä korkeammalle kansansivistys voi kohota, sitä mukaa kasvaa myös työväenki varallisuus ja kaikkien yhteinen hyvin vointi. Sillä jos yksi jäsen kituu, niin siitä kärsii koko ruumis.”

Panoksella Hiironniemi (1992, Järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden arviointi, 1994, 34) tarkoitti henkilöstöä ja pääomaa kunnallisissa palveluissa. Tässä yhteydessä seuran panostuksena sivistyksen levittämiseen oli talkootyö, seuran jäsenten tekemä työpanos. Työ piti sisällään niin konkreettisen rakennustyön kuin aktiivisen keskustelun kokouksissa, seuran toimintaan osallistumisen ja hyvänä esimerkkinä toimimisen.

Hiironniemi (Mt. 34) tarkoittaa prosessilla palveluiden tuottamista ja suoritteilla itse palveluita. Nuorisoseuratoiminnassa nämä nivoutuvat yhteen, koska ”palveluksi” voidaan lukea seuratoiminta. Oras-lehden toimittaminen oli palvelun tuottamista, ja valmis lehti oli palvelu, joka tuotiin julki kokouksessa tai iltamassa, jotka olivat myös palveluita. Kaikki seuran järjestämä toiminta oli palvelun tuottamista ja käyttämistä yhteistä tavoitetta, sivistyksen levittämistä varten.

Vaikutusta ihmisten elämään on vaikea tarkastella muuten kuin Oras-lehtien kirjoitusten perusteella. Vaikutus on luettava välillä ”rivien välistä”, tavoitteiden ja niiden saavutusarvioiden perusteella. Oraista löytyy paljon perusteluita sille, miksi kaikkien pitäisi osallistua toimintaan enemmän. Näitä kehotuksia voidaan myös käyttää todisteina vaikutuksesta ihmisten elämään. Jos he, jotka aktiivisesti toimivat, näkivät toiminnan niin tärkeäksi, että muidenkin tulisi olla aktiivisia, olivat he kokeneet toiminnan jollain tapaa hyödylliseksi itselleen. Silloin tällöin Oraassa kiiteltiin seuran vaikutusta kylän nuorisoon. Silloin kirjoittaja piti seuran toimintaa hyödyllisenä ja opettavaisena. (Esim. Oras 1/1899.)

Kriittisiäkin Oraaseen kirjoittajia löytyi. Seuran tarkoitus oli ”kasvattaa nuorisossa halua kaiken hyvän harrastukseen henkisessäkin suhteessa” (Oras 10.12.1899). Kirjoittajan mielestä seuran tulokset eivät olleet kehuttavia, koska lukutupaa oli käytetty liian vähän ja kokousten keskustelut olivat ikäviä, koska niihin ei otettu

osaa. Tämäkin tavoite on ilmaistu hyvin abstraktisti, mutta sen saavuttamista arvosteltiin konkreettisten ilmiöiden perusteella. Lukutuvan käyttö ja puheenvuorojen käyttäminen kokouksissa olivat ikään kuin mittareita, joilla nuorten henkisiä harrastuksia voitiin mitata. Tämäkään kirjoittaja ei ole kuitenkaan niin toivoton, ettei uskoisi seuran pystyvän parantamaan tilannetta. Paras keino toiminnan elvyttämiseksi oli hänen mielestään oman nuorisoseurantalonsa hankkiminen.

Työni tarkoituksena on todistaa, että nuorisoseuroilla oli suuri merkitys maaseudun sivistämisessä, koululaitoksen leviämisen ohella. Koulut ja seurakunnat helpottivat toinen toisensa työtä, kun vakuutettiin maaseudun vanhoillista väkeä siitä, että sivistys on ainoastaan hyväksi ihmiselle. Ala-Temmeksen nuorisoseuran Oraassa 4/1894 oli juuri tätä yhteistyön voimaa todistava kirjoitus:

”Nuorison toimi kansan sivistykselle hyötyksi.

Kansan sivistys on se vahva tuki ja turva, johon meidän kansamme nykyisissä vaikeissa oloissaan voi perustaa tulevaisuutensa. Wasta sitten kun jokainen Suomen kansalainen olipa hän mies tahi nainen, ylhäinen tahi alhainen, herrasmies, talonpoika, torppari tahi palkollinen, käsittää täydelleen merkityksen Arvitsonin ylevissä sanoissa ’Ruotsalaisia emme ole, venäläisiksi emme voi tulla; siis täytyy meidän olla suomalaisia’, vasta silloin voimme luottavaisuudella katsella tulevaisuutta kohden; silloin ovat kaikki ulkoapäin tulevat rynnäköt kansallisuutemme hävittämiseksi turhaan raukeava.

Että tämä kansan sivistyksen suuri merkitys on tajuttu ja käsitetty kaikkialla maassamme, sen huomaa niistä innokkaista pyrinnoista joihin nykyään on ryhdytty entistä tulisemmalla innolla kansan sivistyksen kohottamiseksi. Tähän ei tarvitse todistukseksi muuta mainita kuin ne ponnistukset joita sivistyksen ystävät valtiopäivillä ovat tehneet saadakseen kansakoulujen perustamisen pakolliseksi, ja innokkaat toimet joihin kaikkialla maassamme on ryhdytty kansanopistojen aikaan saamiseksi. Waikka siis tällä varsinaisen kasvatuksen alalla jo ollaanki virkeissä toimissa joista voi odottaa hyvinkin runsaita tuloksia, on vielä muitakin keinoja joilla kansan-sivistystä voidaan kartuttaa ja jotka voivat varsin suuresti vaikuttaa siihen nuorisoon, joka nyt jo on kerennyt yli varsinaisen oppiijan ja joille siis kansanopistot eivät oppiansa antaa voi vaan joiden käsiin isänmaan kohtalo on vuorostaan joutuva.

Eräs noista keinoista olisi nuo niin sanotut ’Nuorisoseurat’. Ja niiden tarkoituskin joka on lausuttu sanoissa ’herättää ja vireillä pitää kansassa jaloja harrastuksia sekä työskennellä tapain puhtauden, valistuksen ja isänmaan rakkauden kohottamiseksi’ ilman pitemmittä selityksittä osoittaa kuinka tärkeitä kansanvalistuksen välikappaleita ne oikein järjestettyinä voivat olla ne todistaa että valon tulkkeja nousee syvistä ääristä ja kansakoulujen penkeiltä. Jos valo jota nämä sytyttävät ei olekkaan yhtä kauas näkyvä yhtä loistava kuin opiskelevän nuorison valo, niin on se kuitenkin niin lämmintä ettei sille liene verran vetävää. Isänmaalla on syytä

iloita siitä. Se näkee tässä aseissa uskollisimmat reservijoukot mitä koskaan kotaan sillä ne ovat palavan halun pakottamina aseisiin tarttuneet ja heillä on kyllä siksi käsitystä että he tietävät tekonsa tulevan yhteisen, kalliin kovia kokevan isänmaan ja kansan hyväksi.

Nostaa päänsä suomen kansa
 Käy valon tietä astumaan,
 Irstaisuuden, tavoillansa
 Käy miehuullisesti poistamaan,

 Että vala kirkas loistas
 Yli maamme kallihin,
 Että kansa riemun voittais
 Tulis tunto mielihin,

 Ihmisyyden arvo nousis
 Kansan lapsiin siskoihin
 Joka siunauksen toisi
 Suomen maalle kallihin.”
 -Joku

On hyvin epätodennäköistä, että tämän nimimerkin ”Joku” takana olisi Ala-Temmeksen nuorisoseuran jäsen. Silloin kirjoituksessa mainittaisiin omia toimijoita tai oman kylän koulu ja seura. Kirjoitus on varmaankin kopioitu jostain seuralle tulleetta lehdestä. Kirjoitus ilmentää aikakauttaan erinomaisesti. Siinä korostetaan kaikille annettavan sivistyksen merkitystä. Niin kouluissa annettava kuin nuorisoseuroissakin levitettävä sivistys on tärkeää. Kirjoituksessa osoitetaan myös, etteivät koulu ja nuorisoseura ole toistensa kilpailijoita, vaan samaa hyvää asiaa ajavia tahoja, jotka voivat saada eri ihmisiä sivistyksen piiriin. Koulun ja opiskelun tärkeyttä ei missään nimessä aliarvioida, vaan opiskelevan nuorison valo on kirkkaampi.

Sivistyksen tärkeys kansallisuusaatteelle tulee myös hyvin esille. Sivistystä verrataan aseeseen, jolla isänmaata puolustetaan. Sivistynyt kansa on arvokas reservi, joka tarvittaessa torjuu vihollisen sortoyritykset. Ihmisiin vedotaan hyvin tunnepitoisesti, jotta he ymmärtäisivät lukutaidon ja yhteiskunnallisen tilanteen tuntemisen tärkeyden. Isänmaallisuuteen vetoaminen on varmasti ollut tehokas keino, koska tuohon aikaan se on ollut hyvin voimakas tunne, eikä kukaan ole halunnut vaarantaa kansallisvaltion kehitystä.

Talous

Ala-Temmeksen nuorisoseura on aina vuosikokouksessaan valinnut seuralle rahastonhoitajan ja taloudenhoitajan. Rahaa on kerätty jäsenmaksuilla, jotka ovat nousseet jonkin verran muutamassa vuodessa. Aloitusvuonna 1893 jäsenmaksu oli 50 penniä vuodessa. Muita maksutapoja ei ollut. Vuoden 1903 säännöissä jäsenmaksu oli ”kerta kaikkiaan 4 smk tai vuosittain 50 penniä kunnes hänen suorittamansa summa nousee 5 smk, jolloin hän kirjoitetaan vakinaiseksi jäseneksi”. Seitsemässä vuodessa, vuoteen 1910, jäsenmaksu on noussut kertamaksuna kymmeneen markkaan. Vuosittain maksettuna maksu oli yksi markka viidentoista vuoden ajan. Alatemmesläiset ovat ottaneet sääntökirjaan mallia Limingan nuorisoseuran vuoden 1907 säännöistä, jotka on käsin jäljennetty ja jäljennös oikeaksi todistettu. Limingassa jäsenmaksu on tuolloin ollut sama kuin Ala-Temmeksellä vuonna 1910. Rahastonhoitajille annettiin silloin tällöin tehtäväksi muistuttaa maksamattomista jäsenmaksuista. Maksamattomien jäsenten nimet saatettiin myös julkaista Oraassa. (Oras 4/1897.)

Papereissa on säilynyt myös yksi sääntöehdotus, ilman vuosimerkintää. Siinä jäsenmaksuksi on määrätty ensin kolme markkaa, sekä kertamaksuna että 50 pennin vuosimaksulla kerrytettäväksi, mutta summat on jälkeinpäin muutettu kahdeksi markaksi. Summan perusteella sääntöehdotus on vuosien 1893 ja 1903 väliltä.

Vuoden 1903 säännöissä mainitaan, että ”Paitsi näitä (jäsen)maksuja on seuralla oikeus vastaan ottaa ja tarkoituksiinsa käyttää lahjoituksia ja testamenttejä”. Omaa taloa varten saatujen lahjoitusten varainkeräyslistoja oli vuonna 1903 hukattu, ja toimikunta asetettiin laittamaan uudet listat kiertämään, jotta entiset ja uudetkin lahjoitukset saataisiin tietoon. Varoja kerättiin myös näytelmä- ja iltahuveilla, mistä raportoitiin muun muassa Oraassa 1/1894. Rahaa oli tienattu 212 markkaa ja 40 penniä ja menoja oli jo maksettu 39 markkaa 95 penniä. Maksamatta oli vielä huvi-ilmoitus ja pääsyliput. Varainkeruu oli tärkeää toiminnan ylläpitämiseksi.

7 ORAS-LEHTI

Ala-Temmeksen nuorisoseura julkaisi toimintansa alusta lähtien omaa lehteä, Orasta. Lehti kirjoitettiin mustekynällä käsin, ja ainakin seuran 10-vuotisjuhlaan juhlanumeroa tehtiin myös myyntiin. Tavallisesti ”painos” oli kuitenkin yksi kappale, ja se ”painettiin seuran omassa nyrkkipainossa”. (Oras 1/1897.) Alkuaikoina kukin seuran jäsen toimi vuorollaan lehden toimittajana, ja heille määrättiin avustajat niin ikään jäsenten keskuudesta. Toimittajat sovittiin jokaiselle lehdelle erikseen. Vuonna 1903 seura jakoi jäsenensä toimintaryhmiin. Sen jälkeen oli helppo valita kaksi ryhmää toimittamaan lehteä. Lehdet olivat usein varsinaisia taidonnäytteitä, huolellisella käsialalla kirjoitettuja ja niissä oli taidokkaasti piirretty kansi. Seuran jäsenet olivat syystäkin ylpeitä lehdestään, jonka sivuilta lukijat saivat tietoa maailman asioista, huvitusta sekä kannustusta hyveellisyyteen. Oraassa julkaistiin mielipidekirjoituksia, runoja, sananlaskuja, kaskuja, yleisivistäviä kirjoituksia ja novellityyppisiä kirjoitelmia. Tyypillisessä kirjoituksessa oli vanha sananlasku, joka johdatteli aiheeseen. Sananlaskun sisältämää opetusta pohdittiin kirjoituksessa, ja lopuksi kirjoittaja usein antoi elämänohjeen, jonka avulla lukija voisi elää sananlaskun antaman viisauden kanssa. Vuodenaikojen ja varsinkin vuoden vaihtuminen on joka kerta innostanut toimittajia pohtimaan mennyttä ja tulevaa sekä luonnon kiertokulkua.

Lehden tarkoitus ja siihen kohdistuvat suuret odotukset tulevat kauniisti esille ensimmäisen Oraan ensimmäisessä kirjoituksessa. (Oras 1/1893.)

”Orahasta tou’ on tunnen

Oraasta touko tunnetaan, sanoo vanha sananlasku ja se pitääkin paikkansa. Mutta, jos tunnemme oraasta mitä lajia toukoa siitä on tuleva, vaan tunnemme, eli voimmeko edeltä käsin päättää minkälaisen sadon tulemme siitä saamaan? Emme, sitä kykyä meillä ei ole.

Useinhan sattuu, että hyvinkin lupaavan näköinen orasvainio antaa kyllä sadon, vaan minkälaisen? Tyhjän kuoren, sydäntä vailla ja siis aivan kelpaamatointa siksi, miksi se aijottu oli nim. ravinnoksi.

Woisi kysyä, mikä teki sitte pilan, että ei sato ollut hyvä, vaikka oraalla ollessaan niin lupaavalta näytti. Syyn tuohon onnettomuuteen tietää jokainen, sillä sehän oli tuo pohjan puhuri poika ’halla’.

Meilläkin on nyt oraalla toukomme. Seuramme lehti, joka nimekseen on saanut: ’Oras’, on ujona, mutta samalla hyvin lupaavan näköisenä rohennut kohottaa ensimmäiset oraansa ihailtavaksemme. Näyttää, kuin vaimamme olisi jo tullut palkituksi. Mutta älkäämme luottako ’Toukoomme’,

sen vielä oraana ollessa. Emmehän vielä tiedä, saammeko niittää sitä, mitä kylvimme. Tietysti jokainen meistä toivoi silloin, kuin 'Lehden' ilmestymisestä oli kysymys, että siitä olisi meille, jotakin hyötyä.

Ja hyötyä siitä olisi silloin, kuin se rehellisesti ilmi toisi itsekunkin mielipiteen kysymyksenä olevista asioista, sekä muilla huvittavilla pikku kirjoituksilla.

Sanotaan, että hyvä siemen kylvettynä hyvään maahan on kantava hedelmän, jos ei aikuisin niin ainakin myöhemmin. Minkäkaltainen lienee se maa johon meidän 'Oras' on kylvetty. Seura keskuudessaan on maa ja, jos maa kerran on hyvin muokattu, joka paikasta samankaltaiseksi, niin voimmehan toivoa, että 'Oras' on kasvava pitkäksi, tukevaksi oljeksi, joka vielä kerran on ilahduttava meitä runfaalla sadolla.

Toivotan vielä siunausta sille maalle, josta tuo 'Oras' on kasvuvoimansa saapa, että se pehmeässä povessaan suojelisi tuota heikkoa kasvin alkua. Suojelisin sitä itsekkäisyyden ja eripuraisuuden kylmiltä tuulilta, niin toden teolla silloin voimme toivoa sen kantavan meille runsaan sadon. Ja tuo sato olisi yksimielisyys ja yhdenvertaisuus". (Ei kirjoittajan nimeä)

Orasta käytettiin ilmoitusten ja mielipiteiden julkaisuun, samaan tapaan kuin nykyään sanomalehdissä olevia mielipidepalstoja. Tammikuussa 1894 nuorisoseura oli pitänyt iltahuvit kansakoululla. Iltamaan oli tullut yleisöä kaikilta ilmansuunnilta ja nuoriso oli hyvin edustettuna. Kaikki ei kuitenkaan ollut mennyt ihan sivistyneeseen tapaan, sillä "Harmillista on, että miehet on vielä niin osattomia valan tervehdyksestä, että tämmöisissä tilaisuuksissa ovat vielä lakki päässä, varmasti päättäen, että pää on lakin naula." Tällaisen viestin paikkakunnan nuorille miehille lähetti Oraan välityksellä nimimerkki Tyttönen. (Oras 1/1894.) Hyvä ja sivistynyt ihminen osasi käyttäytyä monenlaisissa tilanteissa, ja huono käytös oli häpeäksi koko nuorisoseuralle. Seuran jäsenten katsottiinkin olevan esimerkkejä muille nuorille, eikä heidän sopinut käyttäytyä sivistymättömästi. Silloin koko seura joutui arvostelun alaiseksi. Samaa tapaan tyytymättömyydestä kirjoitetaan nykyään paikallislehtien yleisöpalstoilla. Oras oli myös kanava, jossa ihmiset pääsivät nimettömästi kysymään, miksei jokin hyvä aikomus ole toteutunut. Näin julkisen muistutuksen myötä moni toiminta virisikin uudelleen, näin esimerkiksi sunnuntaikoulutoiminta vuonna 1895.

Seuralehdet Suomen nuorisoseuroissa vaihtelivat runsaasti sisällöltään. Numminen (1961) kertoo tasoerojen olleen suuria. Pääsisältönä kaikissa lehdissä ovat olleet aatteelliset ja ihanteelliset kirjoitukset, alkuaikoina leikillisiä tekstejä on päässyt lehtiin vain harvoin. Parhaissa lehdissä mainitaan olleen myös kaunokirjallisia aineksia sekä runoutta. Siveellisyys ja raittius ovat olleet kestoaiheita useissa lehdissä. Numminen (1961) kuvaa edistykselliseksi luonnehditun Kauhavan nuorisoseuran Taimi-lehden

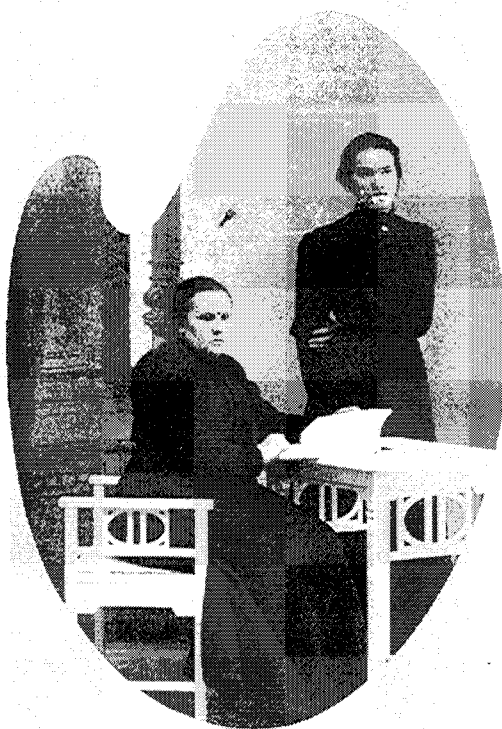
aiheita. Taimi-lehdessä on esitetty 1890-luvulla kaunokirjallista ainesta, käsitelty sivee-
töntä elämää (eli juoppoutta, tupakointia ja kortinpeluuta) useissa kirjoituksissa, kerrottu
uutisia seuran toiminnasta sekä arvosteltu sitä, selostettu matkakertomuksia muihin ko-
kouksiin, pohdittu nuorison yhteiskunnallista kasvatusta sekä maailmankatsomuksellisia
kysymyksiä. Lehdessä on myös kirjoitettu säätyennakkoluuloista pääsemisen puolesta.
Numminen pitää lehteä radikaalina, koska se uskalsi arvostella niinkin vankkaa yhteis-
kunnallista järjestystä kuin säätyerottelu oli. (Numminen 1961, 468–472.) Kirjoitusten
määriä aiheittain Numminen ei erottele.

Tässä valossa Ala-Temmeksen Oras on ollut varsin edistysellinen lehti,
koska kylän ulkopuolisten asioiden käsittely on ollut harvinaista pienten kylien lehdissä.
Kaskut, runot ja muun maailman menosta kertovat kirjoitukset ovat olleet luettavissa
Ala-Temmeksen Oraan sivuilta jo 1890-luvulla. Kasvatukselliset asiat on usein puettu
maanläheiseen muotoon, viljan kasvuun verraten. Lehden kirjoitukset olivat kirjoittajien
omin sanoin arvokkaita nuorison rientoja koskevia, johtavia kirjoituksia. Erään toimitta-
jan mielestä lehden tarkoituksena oli olla kanava, jossa ”juteltaisiin hauskoja juttuja,
väliin pistettäisi pieniä runonpätkiäkin y.m., kaikki alkuperäistä suomalaista humooria”.
Sensuurin ulottumattomissa oleminen oli tärkeä asia seuralehdille. Niissä uskallettaisiin
tuoda julki syvimmit tunnot sekä pitää yllä isänmaallisuutta ja kansallistunnetta. Muissa
julkaisuissa tämä ei ollut mahdollista.

Nummisen (1961) teoksessa ei ole lainauksia Kauhavan Taimi-lehdestä
eikä siinä kerrota, kuinka paljon esimerkiksi maailmankatsomuksellisia kirjoituksia oli.
Esimerkkinä hän mainitsee yhden kirjoituksen ihmissuvun alkuperästä. Näillä tiedoilla
on mahdotonta tehdä tarkkaa vertailua Ala-Temmeksen Oraan ja Kauhavan Taimi-
lehden välillä, mutta Nummisen luonnehdinnan mukaan lehdet ovat olleet samankaltai-
sia. Ainoana erona yllä kerrottuun Taimi-lehden aiheisiin on se, että Ala-Temmeksen
Oraassa ei pohdittu yhteiskunnallista kasvatusta, vaan keskityttiin oman yhteisön asioi-
hin.

Jyväskylän yliopistossa historian laitoksella nuorisoseurojen historiasta
tehtyissä pro graduissa ei eritellä tarkemmin kirjoitusten aiheita. Viitasalo (1975) mai-
nitsee Pohjois-Pohjanmaan keskusseuraa koskevassa tutkimuksessaan, että lehdissä oli
kirjoituksia kansanomaisista tavoista, kertomuksia, runoja, historiallisia sekä nuoriso-
seuratyötä koskevia kirjoituksia. Kirjoituksissa saatettiin myös käsitellä ajan poliittisia
kysymyksiä. (Viitasalo 1975, 133.) Kirjoitukset ovat olleet ilmeisesti samansuuntaisia
kuin Ala-Temmeksen Oraankin kirjoitukset, paitsi ettei Viitasalon mukaan lehdissä ol-

lut yleensä viihteellisiä kirjoituksia. Niiden määrä Oraassa oli kuitenkin aika suuri. Ahonen (1985) kertoo vain lehtien ilmestymistiheyden eikä kerro mitään kirjoitusten aiheista. Kunnollisen vertailun tekeminen vaatisi, että jonkin muunkin seuran lehtien aiheet kirjattaisiin samanlaisella taulukolla kuin Ala-Temmeksen Oraan.

KUVIO 8. Oras-lehteä vuoroillaan toimittaneet Rouva Pakonen ja neiti Elli Yli-Elsilä.

Oras-lehdestä kirjoitettaessa sitä verrattiin viljasatoon, joka ahkeralla hoidolla ja hyvässä maaperässä tuottaisi toivotun sadon. Vuosikertomuksessa vuodelta 1902 Oras kertoo terveisiään näin: ”’Oras’ rohkenee näin vuoden vaihteessa toivottaa onnea kaikille sen lukijoille ja avustajille, kehoittaen jokaista muistamaan pientä ’Oras-ta’ kirjoituksillaan, sillä ilman äidillistä huolenpitoa ’Oras’ lakastuu, kuihtuu ja kuolee.” Vuosikertomuksen kirjoittaja oli opettaja Liisa Seikkula. Uusia kehotuksia, patistuksia ja moitteitakin oli jokaisessa vuosikertomuksessa. Lehden toimittaminen on vaatinut

työtä, vaivaa ja aikaa, ja sen ilmestymättömyydestä tuli muistutuksia toimitusvuorossa olleille. Kuvassa on kaksi seuran jäsentä, jotka ovat myös toimittaneet lehteä vuoroiltaan (kuvio 8).

Oraassa otettiin kantaa yhteiskunnallisiin asioihin. Vuonna 1896 pohdittiin pääoman karttumista, mikä oli Alkiotakin mietityttänyt kysymys. Oraassa rikkauspääoman katsottiin olevan säästöön pantua työn hedelmää ja siten oikeutettua sille, joka sitä kykeni kartuttamaan. Varsinaista politikointia tai puoluekeskustelua ei esiinny, koska Alkion tavoite oli pitää politiikka ja nuorisoseuratoiminta erillään. Lehden alkuperäinen tarkoitus oli, että kirjoitukset olisivat seuralaisten omia hengentuotteita. Usein toimittajat kuitenkin lainasivat muiden tekstejä lehteen. Vuonna 1895 tästä nousi suuri kysymys. Lainaamista paheksuttiin, koska se nosti kynnystä kirjoittaa itse. Oma tekstiä ei mielellään asetettu kuuluisien kirjailijoiden tekstien rinnalle, koska lukijat arvostelivat niitä samalla tavalla.

Keskustelun seurauksena ei Oraaseen enää uskallettu kirjoittaa juuri mitään, koska kaikesta oli jo joku kirjoittanut. Eräs kirjoittaja mietti mistä kirjoittaa, kun naapuri muisti aina jonkun, joka oli aiemmin puhunut aiheesta, josta hän suunnitteli kirjoittavansa. Keskustelussa mentiin äärilaidasta toiseen, kun ruvettiin jo etsimään aiheita, josta kukaan ei olisi puhunutkaan aiemmin, jotta välttyttäisiin kopiointisyytteeltä. Oma lehti otettiin vakavasti, vaikka kaikki toimittajat joutuivatkin patistamaan muita seuralaisia tuomaan kirjoituksia lehteä varten. 1900-luvun alussa lehden ilmestyminen harventui, ja vuosina 1908 ja 1912 Oras ei ilmestynyt ollenkaan. Ainakaan näiltä vuosilta ei ollut yhtään lehteä siinä säilytyspaikassa, josta lehdet löytyivät. Koska lehtiä oli tallella toiminnan alusta alkaen, on luultavaa että kaikki ilmestyneet lehdet on talletettu samaan paikkaan. Tutkimukseni aikakaudella lehdellä oli suurin merkitys kymmenen ensimmäisen toimintavuoden aikana, jolloin lehti ilmestyi yleensä 6–8 kertaa vuodessa.

Helena Ahosen (1985, 116) mukaan Lapuan alueen nuorisoseuroissa ilmestyi seuralehti ”ainakin ajoittain”. Säännöllisimmillään lehti ilmestyi neljästä kuuteen kertaa vuodessa. Yksi hänen tutkimuksensa seuroista julkaisi kokonaisuudessaan vain kahdeksan lehteä, nekin 1930-luvulla. Lapuan nuorisoseuran Oras-lehti ilmestyi 1890-luvulla 10–12 kertaa vuodessa, seuraavalla vuosisadalla enää kahdesta kuuteen kertaa vuodessa. Lehden ilmestyminen on noudattanut samaa kaavaa Ala-Temmeksellä ja Lapualla.

Oraan tarkoitus pysyi samana koko tutkimukseni aikakauden. Oraassa 1/1914 seuran jäseniä kehotetaan toimimaan sinäkin vuonna ahkerasti seuran hyväksi,

järjestämään tilaisuuksia yhteisen aatteen eteenpäinviemiseksi. Seuran tärkeisiin tehtäviin kuului yhteishengen kehittäminen jäsenten keskuuteen. Oras-lehti tarjosi kanavan kehittämään jäsenistä ”yksilöitä, jotka voivat saada ajatuksensa lauseiksi. Yksilöitä, jotka voivat arkielämänsä aherruksien keskellä mieleen tulleita ajatuksia sanoiksi pukea, sanoista lauseita rakennella ja niitä toveri seurassa toisille jutella.” Seuran tulisi järjestää tulevaisuudessakin tilaisuuksia, joissa nuorten ajatuksia johdetaan kohti korkeita ihanteita ja joissa pyritään tulemaan hyviksi, sivistyneiksi kansalaisiksi. Lehden alkuperäinen ajatus olla jäsenten mielipiteiden ilmaisun ja kirjallisen ilmaisun harjoittelun kanava säilyi ainakin parin vuosikymmenen ajan. Mitä ilmeisimmin yhteiskunnallisista levottomuuksista ja sodista johtuen Oras-lehden ilmestymisessä oli tauko vuodesta 1914 vuoteen 1918 saakka. Oras-lehtien osalta tutkimukseni päättyy siis vuoteen 1914.

Seura pyrki vaalimaan lehteään, ja sen ilmestymisestä oltiin ylpeitä. Lehden teko oli kuitenkin aikaa ja vaivaa vaativaa puuhaa, ja toimittajat saivat usein moitteita lehden viivästymisestä. Toimittajat puolestaan moittivat muita seuran jäseniä, jotka eivät olleet tuoneet heille tekstejä Oraaseen kirjattaviksi. Lehti oli seuralaisille myös taakka ja riitakapula. Usein Oras (omassa persoonassaan) valitteli huonoa kohtaloaan. Näin kävi myös vuoden 1895 viidennelle numerolle:

”Pidettyään kuukausi viitisen lomaa,
Oraan tulisi sisältää paljon hyvää ja somaa
Waan sen täytyy heti vaikeroida,
Ett, ei seura virkeästi orastansa hoita.
Sillä sisältöni on läpikin luettuna pian.
Olen vaan arkin toista melkeen puhdasta paperia.”

Oras-lehden teemat

Luettuani lähdeaineiston läpi jaoin kirjoitusten aiheet neljäksi teemaksi: 1) Työ, isänmaa ja maanviljelys, 2) Sivistys ja kasvatus, 3) Hyvä ihminen ja 4) Raittius. Lukumääräisesti raittiuskirjoituksia oli loppujen lopuksi aika vähän, mutta kirjoitukset olivat niin voimakkaasti raittiuden puolella, että se nousi tärkeäksi teemaksi. Raittiutta käsiteltiin enemmän kokouksissa, siitä keskusteltiin ja siitä pidettiin puheita. Raittiuden hyvettä ja juoppouden pahetta myös sivuttiin monissa Oraan kirjoituksissa ja runoissa, joissa ei varsinaisesti käsitelty raittiutta.

Raittiuskirjoituksia oli määrällisesti eniten 1900-luvun alussa, mikä kuvastaa aikakautta koko Suomessa. Raittiusliike oli suurimmillaan tuolloin, ja Ala-

Temmeksen nuorisoseurakin perusti raittiusosaston vuonna 1902. Siksi raittius on ainoa teema-alue, jonka kirjoitusmäärät ovat nousseet 1900-luvulle tultaessa. Raittiudesta on jo oma kappaleensa raittiusosaston yhteydessä, joten tässä luvussa sille ei enää tarvita omaa kappaletta. Lehtien ja kirjoitusten lukumäärä laski jyrkästi 1900-luvulle tultaessa. Kenties se johtuu siitä, että seuran ja lehden perustajajäsenet alkoivat vetäytyä aktiivisesta toiminnasta, eikä seuraajista löytynyt enää niin innokkaita lehdentekijöitä. Uskon sen kuitenkin johtuvan myös siitä, että viime vuosisadalla sanomalehdet ja muu kirjallisuus yleistyivät, eikä seuralehdellä ollut enää niin suurta merkitystä lukemisen harjoittajana. Muutakin luettavaa sai jo helpommin käsiinsä.

TAULUKKO 5. Tärkeimmät teemat ja kirjoitusten määrät

Vuosi	Työ & isänmaa	Sivistys & kasvatus	Hyvä ihminen	Raittius
1893–1899	20 ooooooooooooo 15+	34 ooo +	23 ooooo 16+	5 oo
1900–1905	11 ooooooooo++++	19 ooooo +++++	14 oo +	9 o +
1906–1914	6 ooooo +++++++	3	3 oo	3 o

Taulukossa (taulukko 5) numero tarkoittaa aiheesta kirjoitettujen kirjoitusten määrää, o tarkoittaa runoa ja + tarkoittaa sananlaskua (esim. "34 ooo +" tarkoittaa 34 kirjoitusta, kolme runoa ja yksi sananlasku aiheesta). Maanviljelys, isänmaa ja työ ovat yhtenä teemana siitä syystä, että niiden erottaminen olisi ollut keinotekoisia. Työ, mitä seuran jäsenet tekivät, oli lähinnä maanviljelystä ja sen tukitöitä, ja työtä tehtiin isänmaan hyväksi. Jos kirjoitukset käsittelivät jotakin näistä aiheista, käsittelivät ne lähes poikkeuksetta kaikkia näitä kolmea aihepiiriä. Myös "hyvä ihminen" -teema liittyy isänmaallisuuteen ja työhön, ja kokoavasti voin sanoa, että Oraassa esiintyneiden kirjoitusten perusteella hyvän ihmisen ihanne oli "sivistynyt, kovaa työtä isänmaan hyväksi tekevä ihminen". Tätä ideaalia kohti seurassa pyrittiin.

Isänmaallisuus, vapaus ja työ

Oraassa julkaistiin varsin runsaasti isänmaallisia kirjoituksia. Sensuuriasetuksen vuoksi niitä ei sortovuosina voitu painaa virallisiin sanomalehtiin, joten pienet seuralehdet olivat hyvä kanava saattaa niitä luettavaksi. Oraassa 1/1897 kiitelläänkin oman lehden mahdollisuutta, koska se oli yksi niistä vapaan sanan julkituojista, joihin sensuurin karsiva käsi ei ulottunut. Jumalaa ylistäen kirjoituksissa kiitettiin omasta isänmaasta, vaikka Suomi tuolloin olikin Venäjän vallan alla. Isänmaalla tarkoitettiin silti Suomea, ei missään tapauksessa Venäjää. Oraassa tammikuussa 1894 on pitkä kirjoitus Suomen ihmeellisyydestä ja ihanuudesta muiden maiden joukossa, ja suomalaisten isänmaallisuudesta ja sitkeydestä sodan ja sorron alla.

”... Mutta on kuitenkin huomattu, että toiset kansat rakastavat isänmaatansa paljon suuremmalla lemmellä, uhraavaisuudella kuin toiset. Me olemme niitä onnellisia joiden isänmaanrakkaus on kuuluisa, uskallan sanoa, ympäri maailman. Maamme pohjolassa on pieni, köyhä, mutta kuitenkin rakastettu. Sen on korkein käsi niin ihmeellisesti varustanut meidän luonteen mukaiseksi. Kultaa kaipaava, hopeita himoitseva, ei täällä tyydytystään löydä. Mutta luonnon rakkautta ja ihanuutta on meillä yllin kyllin. (...) Esimerkiksi Amerikan aineelliset ihmiset ne eivät suinkaan tällaiselle aineelle minkäänlaista arvoa panisi, jopa nauraisivat meille jos uskaltaisimme puhua heille koskistamme kuohuineen, hongistamme huminoineen, tähtisistä öistämme.”

Kirjoituksesta käy ilmi, että kansoilla on katsottu olevan ominaispiirteensä, jotka toistuvat sen jäsenissä. Tiedostettiin myös se, että itselle tärkeistä asioista oli turha mennä puhumaan toisesta kulttuurista tulevalle, hän ei ymmärtäisi niiden ihanuutta. Kirjoituksesta paistaa läpi hienoinen halveksunta amerikkalaista aineellisuutta kohtaan, mutta tuskin amerikkalainen siitä piittäisi. Hän pitäisi tätä kateutena. Eri kansojen erilaisuuden korostaminen oli hyvä keino oman kansallisen identiteetin vahvistamiseksi. Kun yhdessä naureskellaan amerikkalaisten kulttuurille, ei haittaa vaikka he nauraisivat meille takaisin. Tärkeintä on, että identifioidutaan vahvasti suomalaisiksi. Oman suomalaisen identiteetin uskottiin olevan maailmankuulu.

Miehen kunnian mitta oli tuohon aikaan hänen työnsä. Työtä vieroksuvalle ei katsottu olevan paljon arvoa, koska hän ei täyttänyt velvollisuuttaan yhteiskunnan hyväksi. Oraassa 5/1894 muistutettiin rehellisyyden, huolellisuuden ja nöyryyden tärkeyttä kansakunnan eteen tehtävässä työssä. Tuli pyrkiä siihen, että työn kunnia Suomessa pysyy arvossansa. Työn kunniaan perustuivat yksityisen varallisuuden kehittyminen,

yhteiskunnan kehittyminen sekä ihmiskunnan sivistyksen suuri eteenpäin pääseminen. Sivistyksen tärkeys isänmaan luomisessa tuli esille monessa kirjoituksessa. ”Työhön kaikki, vanhat, nuoret, tosi työhön, toimintaan!” alkaa saman Oraan tarmokas runo työn tärkeydestä. Työhön tuli tarttua maan lasten ja rauhan vuoksi, ja uuttera työ oli keino taistella synnyinmaan sortoa vastaan. Lehtien ja kirjoitusten vähentyessä työstä ja isänmaasta kertovat kirjoitukset ja runot eivät vähentyneet. Vaikka historiaa kiiteltiin siitä, että Suomi oli päässyt ”Ruotsin ikeen alta Venäjän suojelukseseen” (Oras 1/1907), alkoi vuonna 1909 ilmaantua kuvauksia idän tummenevista pilvistä ja idästä päin näkyvästä myrskystä. Venäjän sortotoimien alla unelma itsenäistymisestä kasvoi, mikä heijastui vahvasti myös Oraan kirjoituksiin.

”Kansojen omaisuus

Jokainen ihminen pitää itselleen rakkaampana toista kuin toista. Hän esim. rakastaa vanhempiaan, tahi muita omaisiaan enemmän kuin muita. Mutta näin ei ole ainoastaan yksilön laita, vaan koko kansojenkin. Nekin rakastavat jotakin koko kansalle yhteistä ja hyödyllistä.

Yleensä on kaikilla kansoilla muutamia yhteisiä kalleuksia, joista he eivät luovu muutoin kuin miekka kädessä. Niinpä jokainen kansa kansana pitää suurimpana kalleutenaan vapautta ja uhraa sen eteen kaiken, mitä vaan voipi. (...) mutta kultainen keskitie! Ei vapauskaan yksin ollen voisi olla hyvä; sillekin täytyy olla jotakin oikeudenmukaista vastapainoa. Kaikilla kansoilla onkin laki sille välttämättömänä vastapainona sillä jollei olisi lakia ei olisi vapauttakaan. Niinpä, ilman sitä, täytyisi aina peljätä henkeäänkin vihamieheltään, joka, vapautta käyttäen, viekkaan pedon tavoin sitä vaanisi. Tämän epäkohdan poistaakin laki, tuottaen suojaa ja turvaa niin köyhälle kuin rikkaallekin, samalla huutaen yhdenarvoisuutta. Sempätähden pitävätkin kansat lakia kalleutenaan, mutta sinä ollen, täytyy sen olla kansan itsensä luoma ja aina ajan vaatimusten mukaan korjaama perintö.

Wielä kansat pitävät pyhänä synnyinmaataan, josta kukin kansa puolestaan huudahtaa omalla tuttavallisella äidinkielellään melkein samaan tapaan: ’Oma maa mansikka, muu maa mustikka!’ Juuri tuo oma maa ja kieli ovatkin ne välineet, jotka voivat viedä kansan tietoon ja sivistykseen, joita ne kumminkin aina kaipaa ja tahtoo itselleen ja ilman niitä sairaana horjuu hautansa ympärillä.

Tästä esityksestäni jo voinee huomata kansojen pääkalleutena olevan vapauden ja senohessa vapaan uskonnon ja vapaan sanan, sekä myöskin kansan itsensä laatiman la’in. Mutta järkähtämättömällä sitkeydellä he pitävät kiinni vanhoista isiltä perityistä tavoistaan ja äidinkielestään ja tuntevat ihmeellisen voiman yhdistävän heidät isänmaahansa, ja sen he tekevätkin syystä, sillä mitäpä muuta voinee olla kansalle hyödyllisempää, kuin nämä, joista oikein käytettyinä riippuu kansan pitempi aikainen olemassaolo. Pitäköön siis meidänkin kansa lujasti näistä kiinni, silloin kuin niitä siltä riistetään!!”

E. Y. P.

E. Y. Pehkonen vertaa isänmaanrakkautta ihmisten väliseen rakkauteen. Koko kansa kykenee rakastamaan omaa maataan samalla tavalla kuin ihminen rakastaa toista ihmistä. Hän korostaa vapauden tärkeyttä, kansakunta kuolee ellei sillä ole oikeutta säätää itse sääntöjään ja lakejaan. Lait ovat tärkeitä, liiallinen vapaus vie myös turmiin. Omaa päätäntävaltaa tulee jokaisen puolustaa viimeiseen asti. Kuten aiemmin on todettu, sensuuriasetuksen aikana seuralehdet olivat ainoita julkaisumahdollisuuksia tällaisille kirjoituksille. Virallinen sanomalehti olisi ilman muuta lakkautettu näin kansalliskiihkoisen kirjoituksen takia. Yleisesti kirjoituksista välittyy selkeästi ajatus, että me olemme olemassa yhteiskuntaa varten, eikä yhteiskunta meitä varten, kuten ajatusmalli tuntuu nykyään olevan. Isänmaasta puhuttiin muun muassa Oraassa 3/1904 Suomiäitinä, joka rakasti lapsiaan kuin vain äiti voi lastaan rakastaa. Suomiäiti toivoi lapsistaan hyvää kuten oma äiti toivoi. Lapsen velvollisuus oli tuottaa maalle iloa ja hyötyä, kuten oli velvollinen vanhempiaankin kohtaan.

Sivistys ja kasvatus

Oraan kirjoittajien mukaan kasvatuksen tarkoitus on antaa lapselle elämän eväät, joiden avulla hän voi kerätä itselleen sivistystä eikä joudu huonoille poluille. Aikuisen itsekasvatusta pidettiin Alkion oppien mukaan hyvin tärkeänä, jopa kansalaisvelvollisuutena. Oraassa kirjoitettiin myös suoranaisia sivistäviä kirjoituksia, jotka kertoivat maailman asioista ja varsinkin omista suurista kirjailijoista ja historiasta. Osa kirjoituksista taas puuttui kylällä huomattuihin epäkohtiin, joihin sivistyksen nimissä haluttiin muutosta.

Oraassa ihaillaan kirjallisuutta ja kauneutta. Aatto Rautio (Oras 3/1894) kirjoittaa ihmisen tylsistymisen tilasta. Tuossa tilassa muiden nauru ja riemu suututtavat ja tuntuvat kevytmieliseltä turhuudelta. Ihminen etsii silloin yksinäisyyttä, jotta voisi heittäytyä täysin välinpitämättömään tilaan. Raution mukaan ihmisellä ei ole kuitenkaan oikeutta vetäytyä yksinäisyyteen. Koska ihminen on luomakunnan kruunu, täytyy hänen hallita tunteensa ja sydämensä. Tylsyyden voittaessa tulee mennä Jumalan luomaan kauniiseen luontoon ja ammentaa sieltä elinvoimaa ja -tahtoa. Rautio siteeraa Goethen runoa todistaessaan, että luonto on ihmisen sielun tyyneyden lähde. Ellei ole mahdollisuutta hakea voimaa luonnosta, sitä voi hakea kirjallisuudesta. Oikein viisas ihminen erottaa kirjallisuudestakin turmiollisen ja kehittävän materiaalin. Raution kirjoitus oli harvinainen sikäli, että se oli kirjoitettu omalla nimellä. Kieli oli erittäin kaunista, runollista. Kirjallisesta harrastuneisuudesta ja sivistyksestä kertoo myös Goethen runon lainaaminen. Kunnioitus luontoa ja sen kauneutta kohtaan tulee selvästi esille.

Niin paljon kuin seuralahdessa lukemiseen ja sivistykseen rohkaistaankin, siitä myös ajan hengen mukaisesti varoitellaan. Ihan ensimmäisessä Oraassa, joulukuussa 1893, nimimerkki Sormi kirjoittaa romaaneista. ”Jokainen ehkä tämän meidänkin pienen seuramme jäsen lienee lukenut niin kutsuttuja ’romaneja’”. Hän luettelee erityyppisiä romaaneja olevan muun muassa sankaritarinat, kaunotarten nuoruudesta kertovat kirjat sekä köyhien elämästä kertovat teokset. Sormi muistuttaa, että jokaisen ihmisen elämäkerta on kuin pieni romaani. Hän toteaa, että etenkin nuoriso lukee paljon romaaneja. Ja mitä enemmän luetaan, sitä enemmän tekee mieli lukea. Lukuhalu voi kasvaa jopa niin suureksi, ettei enää ”jouda tekemään työtä, ei lystä ruoka, eikä uni. Eli toisin sanoen, tulee ikäänkuin sairaaksi ja tätä tautia nimitetään romaanitaudiksi.” Tästä varoituksesta tulee väistämättä mieleen kaiken uuden pitäminen vaarallisena. Huonon kirjallisuuden todettiin myös olevan kaiken pahan alku. (Oras 3/1903.) Samanlainen varoituskeskustelu on käyty romaanien, television ja tietokoneiden yleistyessä. Joka sukupolvella näyttäisi olevan omat ”peikkonsa” nuorisoa laiskistuttamassa.

Kasvatus oli tärkeä aihe varsinkin Oraan alkuaikoina. 1900-luvulle tultaessa kasvatuskirjoitukset jäivät lähes kokonaan, kirjoitusten muutenkin vähentyessä huomattavasti. Ei voida tulkita, että kirjoitusten väheneminen merkitsisi sitä, etteivät seuralaiset enää pitäneet kasvatusta tärkeänä tehtävänä. Niin koulu- kuin kotikasvatuksen merkitys tiedostettiin myöhemminkin. Kylään saatiin oma koulu vuonna 1886. Alkuaikoina se saattoi kohdata vastustusta ja oli muutenkin esillä ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Toiminnan vakiinnuttua ja vanhempien vakuututtua lasten koulunkäynnin tärkeydestä kasvatuskysymykset eivät nousseet keskustelunaiheiksi niin usein. Asia oli jo hoidossa. Kymmenen vuoden koulutoiminnan jälkeen voitiin myös nähdä, ettei kansakoulun käyminen vieraannuttanut lapsia ja nuoria työnteosta, kuten alkuaikoina usein pelättiin.

Oraassa (4/1894) muistutetaan opettajia ja vanhempia hyvän esimerkin tärkeydestä. Lapsen herkkä mieli omaksuu ympäristöstään sekä hyvän että pahan, ja kasvattajien velvollisuus on opettaa hyvyttä lapsille. Kirjoittaja korostaa nimenomaan velvollisuutta, sillä kansakunnan toivo on lapsissa. Kasvattajat voisivat viettää vanhuutensa hyvällä omalla tunnolla vain, jos ovat olleet hyvänä esimerkkinä lapsille koko elämänsä ajan. Tämä esimerkin vastuu koskee kaikkia aikuisia, ei vain vanhempia ja opettajia. Samassa lehdessä myös nimimerkki Wilho kirjoittaa kodin merkityksestä kasvatustyössä. Köyhän kodin ei tule väheksyä asemaansa kasvattajana, sillä vaikka lapselle ei olisi kodistaan taloudellista hyötyä tulevaisuudessa, kantaa hän mukanaan neuvot

ja opetukset, joita kodissa jaettiin. Vanhempien velvollisuus on kasvattaa ja neuvoa lastaan. Lapsen lähdettyä kotoa olisi hänen kohtalonsa palvella varakkaampia. Yleensä ylhäisempiä ei kiinnostanut palvelijoidensa elämä ja kohtalo, eikä säätyjen välistä kasvatusta ollut. Elämä olisi köyhän kodin lapselle kova koulu, jossa hän oppisi oman paikkansa. Nuorisoseura oli nyt muuttamassa tätä synkkää kuvaa köyhän lapsen tulevaisuudesta. Säätyrajoitukset alkoivat rikkoutua, ja seuratoiminnassa kuka vain pääsi sivistyksen pariin. Nuorisoseurojen työ oli arvokkaampaa kuin kaiken maailman rikkaudet.

Parempiosaisten katsottiin olevan velvollisia jakamaan sivistystä myös köyhemmille yhteisön jäsenille. Oraassa 5/1894 kirjoitettiin lapsen luontaisesta tiedonhalusta. Sivistyneiden lapsilla oli hyvät eväät elämään, mutta kirjoittajan huoli oli vähäosaisten lapsissa. Heillä oli samanlainen halu oppia, kyky ihmetellä ja oikeus sivistykseen kuin muillakin. Aikuisilla oli velvollisuutensa myös palvelusväen lapsista. Kirjoitus loppuu vetoomukseen:

”Ystäväni! Jos tapaat sellaisen lapsen, kuin tässä on esitetty, niin älä pakene, jos hän Aapinen kainalossa tulee sinun luoksesi pyytäen ohjausta ja selvitystä noille koukeroille, vaan neuvo häntä. Älä pane korviasi umpeen, vaikkapa hän voisi jo omaksi hyödyksesi tehdä muutakin. Älä anna itsekkäisyytesi ja ahneutesi voittaa omantuntosi ääntä. Waan jos suinkin olet tilaisuudessa, niin auta häntä pääsemään sinne, mihin kaikki muutkin tiedonhaluiset rientävät nim. kouluun.”

Hyvä ihminen

”Puolen työtä vaan on se tehnyt, joka valkeuven sytyttää, kokonaisen tekee se, joka myöskin jakaa muille tietojansa.” (Oras 4/1894.)

Nuorisoseuratoiminnan alkuperäiset ihanteet tulevat hyvin esille Oraan kirjoituksissa. Niissä ihannoidaan sivistystä ja ihmisen hyvyyttä, joka sisältää monenlaisia siveellisyyden ja käytöksen vaatimuksia. Hyvään ihmisyyteen liittyy myös raittius, koska hyvä ihminen ei alistu juoppouden paheeseen. Siveellisyyteen sisältyi paljon asioita, mutta hyväksi ihmiseksi tulemiseen vaadittiin myös kristinuskoa. Vasta uskon avulla siveellisyys sai oikean suunnan, sisällön ja päämäärän. Ihminen saattoi saavuttaa totuuden valon vain hankkimalla sivistystä, käyttäytymällä siveellisesti ja elämällä kristinuskon oppien mukaisesti. (Oras 3/1909.)

Nimimerkki Wieras (Oras 3/1894) miettii, ”Mihin me pyrimme?” Hänen mielestään pyrkimyksillä täytyy olla päämäärät, ei riitä, että pyrkii ”eteenpäin”, kuten usein tarkemmin miettimättä todettiin. Jokainen yksilö yrittää ensisijaisesti täyttää elä-

mälle tärkeimmät vaatimukset, koska rakastamme elämää. Sen jälkeen voidaan asettaa tavoitteita, ihanteita. Ihminen voi saavuttaa ihanteensa ja onnen, jos hänen kaikki jäsenensä ovat terveitä ja pystyvät työskentelemään tuon tavoitteen eteen. Tämän vertauksen kautta pääsemme sivistykseen. Kun kansa on varmistanut toimeentulon, se voi asettaa korkeampia ihanteita. Suomen kansan ihanne on kristillissiveellisen tiedon ja taidon kehittämä kansanvaltaisuus ja tasa-arvoisuus. Tähän voidaan päästä vain, jos jokainen jäsen on terve, eli ”jokaisen eri yksilön, tai jäsenen, [on] kehittyminen siveellisissä tiedoissa niin, että hän voi toimia itsenäisenä kansalaisena, kansamme ihanteen saavuttamiseksi.” Tämä kaikkien kansalaisten sivistykseen kohottaminen katsotaan tässä kirjoituksessa nuorisoseurojen tehtäväksi, ja kirjoittaja kannustaa jatkamaan sitä työtä. Tässäkin näemme, että sivistys ja hyvä ihmisyyys kulkevat käsi kädessä. Tiedoilla ja taidoilla pyrittiin korkeampaan ihmisyyteen, jotta kansakunta saavuttaisi jotain parempaa tulevaisuudessa.

Runot ja viihteelliset kirjoitukset

Lähes jokaisessa Oraassa on ajatelmia, sananlaskuja tai runoja, vaihteleva määrä. Runot liittyvät usein luontoon ja vapauteen mutta myös rakkauteen. Runojen julkaisu kertoo seuralaisten harrastuneisuudesta sekä halusta lukea monipuolista kirjallisuutta. Runot olivat yleisimmin isänmaa- ja rakkausaiheisia. Runojen julkaisu on ollut vaihtelevaa, joinakin vuosina on ollut runsaasti runoja, toisinaan ei yhtään. 1800-luvulla julkaistiin runsaasti isänmaallisia runoja ja vuonna 1900 erittäin paljon rakkausrunoja. Tällaisen ”piikin” pääsee aiheuttamaan jo yksi aktiivinen toimija, joka lähettää lehden toimittajille runoja julkaistavaksi. Runoissa on sekä kuuluisien runoilijoiden julkaistuja runoja että seuralaisten itse kirjoittamia hengentuotteita.

Työntekoon, kansallisuuteen ja luontoon liittyviin runoihin sisältyy usein joko opetus tai kehoitus hyviin tapoihin, luonnon kunnioitukseen tai isänmaallisuuteen. ”Kansa – nuori kuni kuusen kerkkä – Wiell’ et jouda öiseen unholaan.” Oraassa 8/1894 on useita aforismeja rakkaudesta sekä rakkauden määritelmä: ”Rakkaus on persoonalliseen eroitukseen nojautuva keskinäisen antamisen ja vastaan ottamisen elämänyhteys. Rakkaus on kaikkein perusaatteiden perusaate, mailmankaikkian yhteys, ihmis-olon ja eläm ijankaikkinen laki.” Joidenkin oudompien lisäksi mietelauseissa oli useita nykyäänkin paljon siteerattuja ajatelmia. Seuran jäsen Samuli Salo on kirjoittanut lehteen runon omalla nimellään lehden toimitusvuorossa ollessaan.

Onni.

Ihmis-sielu tuo
 Se janoo, ja se juo
 Elämän lähteistä

 Lähteet, joista uhkuu
 Eloa, voimaa pulppuaa
 Ovat: tieto, rakkaus ja työ.

 Ne kolme yhdessä ovat
 Woimat, jotka tuovat
 Onnen ihmiselle!
 - Samuli Salo

Mitäpä lisättävää tähän runoon keksisi? Jos ihmisellä on tietoa, rakkautta ja työtä, mitä onnelliseen elämään enää tarvitsee? Tässäkin tulee esiin sivistyneen, työteliiän ihmisen ihannointi. Oras-lehden kirjoitustyyli oli hyvin runollinen, myös novelleissa ja muissa kirjoituksissa. Nimimerkki ”Alotteleva” kuvaa kevään heräämistä Oraassa 3/1910: ”Armas aurinkoinen painaa lämpöisen suutelonsa nukkuvan maan jäiseen kamaraan.” Kevään ihmettä ihasteltiin runoin ja kirjoituksin lähes joka kevät. Luonnon herääminen oli vuoden tärkein tapahtuma maatalousyhteisössä. Pimeä ja kylmä talvi oli ohitse ja lämpö ja valo saapuivat. Ei ole ihme, että kevään alkaminen innoitti runoilemaan.

Jo ihan ensimmäisessä Oraassa oli viihteellisiä kirjoituksia. Alatemmeksen Oras on ollut viihdyttävyydessä edelläkävijä, koska viihteelliset kirjoitukset olivat seuralehtien alkuaikana harvinaisia. Kaunokirjallisten ja huvittavien kirjoitusten ilmestyminen lehdessä kertoo siitä, ettei kylällä tai ainakaan seuran keskuudessa ollut niin vanhoillisia ihmisiä, jotka olisivat pitäneet näitä kirjoitelmia vaarallisina. Ankarasta vastustus olisi pitänyt lehden linjan tiukempana, isänmaallisten ja uskonnollisten kirjoitusten julkaisukanavana. Kaskun muodossa kirjoittaja, jonka nimeä ei mainita, ottaa kantaa Oulun seudulla kilpailleiden sanomalehtien kirjoituksiin (Oras 1/1893):

”Sekasanomia

Tosi tapahtuma. Tässä taannoin erään talon isäntä luki sanomalehtien Kaskun ja Louhen välisiä riita kirjoituksia myöhään illalla ja kun sai ne luetuksi, laski ne mainitut sanomalehdet päälletysten sänkynsä viereen tuolille, ja itse antautuen unen herttaiseen helmaan. Mutta kas kummaa! Isännän herättääki sanomalehdet rapinallaan unestaan, ja tuota rupeaa illallinen luki miettimään että jo peijakkaat rupesivat keskenään tappelemaan, mainitut sanomalehdet pitivät siksi isoa liikettä keskenään että isännän täytyi sytyttää kynttilä ja ruveta tarkasti tutkimaan syytä tähän kinastukseen. Tem-

mattuaan tuolilta toisen lehden pois, lausuen etteköön herkeä taistelemasta kun vien toisen toiseen huoneeseen, vaan samalla syöksyikin joukko rusakoita sanomalehdien välistä pakosalle jotka olivatki syypäät lehtien rapisemiseen.”

Oulun seudulla oli tuohon aikaan kova kilpailu sanomalehtien kesken. Sanomalehtiä julkaistiin useita, mutta lukijakunta oli suhteellisen pieni. Sanomalehtiä perustettiin ja lakkautettiin. Esimerkkinä vanhemmalta ajalta voi mainita liminkalaisen Juho Rännärin perustaman Pohjan Tähdän, josta kerroin jo aiemmin. Pohjan Tähti ilmestyi vain vuoden, koska ei pystynyt kilpailemaan Oulun Viikko-sanomien kanssa. (Vahtola 1977, 264–265.) Jutussa mainittu Kaiku-lehti aloitti toimintansa vuonna 1878, samana vuonna Oulun Viikko-sanomat joutui lopettamaan ilmestymisen. Sekasanomiais-
kirjoitus katsoo huvittuneena sivusta, kun kaksi sanomalehteä kilpailee paremmuudestaan.

Hauska kirjoitus on myös Oraassa 1/1894, jossa nimimerkki Kiekara kirjoittaa pitkät säännöt juorukerholle. Juoruilun periaatteet on oivaltavasti koottu sääntöjen muotoon, ja juorujen levittäjän luonnehditaan nostavan itsensä muiden yläpuolelle. Otan tähän esimerkiksi muutaman ensimmäisen sääntökohdan.

”Otteita melkein joka kylän keskuudessa olevan lörpäkö seuran säännöistä.

Seuran tarkoituksena on tehdä kaikki, mitä valkeata on, mustaksi ja mitä ennestään mustaa on vieläkin mustemmaksi, sekä kääntää kaikki asiat paholle päin niin paljon kuin sillä voimia riittää.

II Seuran jäseneksi pääsee jokainen, joka omissa silmissään on parempi kaikkia muita ihmisiä itse seuran omat jäsenetkin lukuun otettuina.

III Seuran jäsen, joka todistetaan tietävän omista enemmän, kuin muiden ihmisten asioista, on seurasta erotettava.”

Viihteellisissä kirjoituksissa oli usein taustalla opettavainen tarina, ja kirjoitukset olivat usein hauskoja oivalluksissaan. Juoruilu oli pahe, joka pääsi usein pilkan kohteeksi. Viihdyttäviin kirjoituksiin voi laskea myös rakkaustarinat, joita oli säännöllisesti. Tarinoissa haaveiltiin romanttisesta rakkaudesta, varoiteltiin uskomasta rakkauteen, kirjoitettiin sydänsuruista ja pohdittiin yleensä rakkautta, kuten kaikki nuoret, aikakaudesta riippumatta, tekevät. Poikkeava piirre nykyisiin nuorten rakkaustarinoihin verrattuna oli rakastetun kuoleman yleisyys. Rakkaustarinoilla ei ollut aina onnellista loppua, vaan se saattoi päättyä nuorukaisen katkeriin kyyneliin morsiamen menehdyttyä keuhkotautiin. Tarinat kuvasivat aikakauden luonnetta. Kuoleman yleisyys ja keuhko-

taudin vaarallisuus löivät pelon leiman nuorten mieliin. Ei voinut olla varma, että onni kestäisi vanhuuteen saakka. Lasten ja nuorten kuoleman tuskallisuutta purettiin kirjoitelmien muotoon.

Yksi Oras-lehden tehtävistä oli viihdyttää seuralaisia. Lehti luettiin ääneen kokouksissa. Lukutilanteista olisi helposti voinut muodostua tuskallisen vakavia, ellei väliin olisi ollut hauskojakin juttuja luettavana. Tarinat ja novellit olivat niin elävää elämää, että lukiessani niitä kykenin eläytymään aikakauteen ja itkemään ja nauramaan tarinoiden mukana.

8 POHDINTA

Ala-Temmeksen nuorisoseurassa on tehty paljon työtä kylän sivistämisen eteen. Sivistysharrastukset, kuten lukeminen, näkyvät Oraan teksteissä kieliopin paranemisena. 1800-luvun lopun kirjoituksissa on paljon kirjoitusvirheitä ja kielioppivirheitä. 1900-luvulle tultaessa ne vähenevät huomattavasti, ja jotkut kirjoittavat lähes virheetöntäkin kieltä. Tietysti kieli muuttuu eikä kirjoituksia voi sinänsä arvostella tämän päivän kieliopin perusteella. Lauserakenteissa ja sanojen taivutuksessa voi huomata kuitenkin eron ymmärrettävämpään suuntaan ajan kuluessa.

Tutkimukseni tärkeimpiä tavoitteita oli saada selville, mitä mieltä nuorisoseuratoimijat itse olivat toimintansa sivistysvaikutuksista. Oraassa 1/1899 kirjoittaja pohtii tätä merkitystä. Hän on varma, ettei seuran työ ole mennyt hukkaan. Vaikutukset näkyvät oman kylän nuorissa. Nuoret eivät ole saaneet korkeaa kansansivistystä, mutta he eivät silti ole tietämättömiä. Seuratoiminta on antanut heille tietoja ja taitoja, joita he eivät olisi muuten voineet saada. Toiminnan takaaminen vaati kuitenkin koulutettujakin toimijoita, ja samalla koulutuksen ulkopuolelle jääneetkin nuoret saavat sivistystä ja oppivat asioita. Nuorison tunnuslause hänen mukaansa on: ”tietoa ja valoa alempiinkin kansankerrokseen”.

Päämäärän saavutusta pohdittiin myös seuran huvi-iltamassa pidetyssä puheessa 23.3.1913 (Oras 1/1914). Tunnuslause kuului silloin ”Vapautta, valoa ja sivistystä kansallemme”. Puhujan (jonka nimeä ei mainita) mielestä päämäärä oli vielä saavuttamatta. Seuran jäsenet eivät olleet vielä tarpeeksi sivistyneitä ”valon lapsia”, että taistelun pimeyttä vastaan voisi lopettaa. Kylältä löytyi yhä nuorisoa, jotka pelasivat korttia ja joivat alkoholia. Heidän joukossaan oli myös seuran jäseniä. Tämä todisti sitä, että työtä on jatkettava. Vapautta nuoriso oli jo saavuttanut, he saivat kokoontua, tanssia ja keskustella rauhassa. Mutta valoa kohti tuli yhä kulkea. Siinä mielessä ihminen ei tulisi koskaan valmiiksi.

Yhteiskunnallisen tilanteen vaikutus näkyy Oraan kirjoituksissa. Sortotoimien aikaan, vuonna 1905, jolloin toteutettiin suurlakkokin, Suomen kansa koki monenlaista murhetta ja puutetta. Tämä näkyi Oraan teksteissä kirjoituksina nälästä, kuolemasta ja perheen kurjuudesta. Monia kohdanneen kurjuuden jakaminen lehden sivuilla toi tunteen siitä, että puute ja kurjuus koskettaa muitakin eikä vain itseä. Kun syntyi

tunne yhteisestä pahoinvoinnista, syntyi myös halu tehdä asialle jotain, yhteiskunnallisella tasolla.

Kertaan tässä lyhyesti tutkimukseni tulokset eli aineistosta tutkimusongelmiini löytyneet vastaukset.

Miksi nuorisoseuraliike tuli suosituksi?

Nuorisoseuraliike syntyi aikaan, jolloin vapaat kansanliikkeet alkoivat yleistyä. Se synnytti uudenlaisen kokoontumisen ja yhteistoiminnan muodon, joka kiinnosti kansalaisia. 1880-luku oli suurten yhteiskunnallisten muutosten aikaa, ja kaikilla noilla muutoksilla oli osansa myös nuorisoseuraliikkeen synnyssä. Ihmisillä alkoi olla hieman enemmän vapaa-aikaa, ja yhdistystoiminta oli hyvä ja arvostettu harrastus vapaa-ajan kuluttamiseen. Sivistys oli tärkeä toiminnan innoittaja. Aktiiviset nuorisoseuratoimijat halusivat lisätä omaa sivistystään sekä levittää sitä sellaisille, joilla sitä ei vielä ollut. Lukutaidon levittäminen sekä tietojen ja taitojen lisääminen olivat asioita, joilla nuoria houkuteltiin seuroihin, ja joiden takia niitä perustettiin.

Mitä aiheita Oras-lehden kirjoituksissa käsiteltiin?

Tähän kysymykseen etsin vastauksen kirjaamalla ylös kirjoitukset, runot ja sananlaskut aiheittain ja vuosittain. Jakaumat ovat näkyvissä liitteessä 2. Kylä oli maatalousvaltainen, ja osasin olettaa maanviljelyksen olevan yleinen teema. Näin olikin, mutta maanviljelykseen liittyvät kirjoitukset käsittelivät hyvin usein työn tekemisen tärkeyttä ja isänmaallisuutta, ja nämä täytyikin liittää yhdeksi suureksi teemaksi. Yksittäisistä teemoista suurimmaksi nousi kuitenkin sivistys ja kasvatusta. Lasten ja nuorten sivistäminen ja kasvattaminen innostivat seuralaisia kirjoittamaan eniten. Ennakko-oletuksenani jostain syystä oli, että kirjoitukset olisivat vakavahenkisiä ja asiapitoisia. Kuitenkin rakkauskirjoitukset, novellit sekä pitkät, luontoa kuvailevat suorastaan runolliset kirjoitukset olivat hyvin yleisiä. Sisällöltään kirjoitukset olivat vaihtelevia, eivätkä missään nimessä kovin vakavia, vaan proosallisuus ja huumori olivat mukana. Nuorisoseuran toiminnan ja tutkimukseni kannalta tärkeimmiksi teemoiksi nousivat 1. Työ, isänmaa ja maanviljelys, 2. Sivistys ja kasvatusta, 3. Hyvä ihminen ja 4. Raittius. Näissä kirjoituksissa oli vakavampi ja opettavampi sävy kuin monissa muissa, esimerkiksi luonnosta kertovissa kirjoituksissa.

Miten toimijat itse mielsivät toimintansa ja miten sitä toteutettiin?

Seuran toimijat kuvasivat toimintaansa ”valon tuomisella pimeyteen”, he pyrkivät itse ”valon lapsiksi”. Valoon pääsemiseen kuului siveellinen elämäntapa. Juopuminen ja kortinpeluu eivät olleet sopivaa käytöstä. Luku- ja kirjoitusharrastusten ylläpitäminen ja lisääminen olivat seuran keskeisiä tavoitteita. Seura pyrki parantamaan kylän oloja sivistyksen kautta. Hyödyllisillä toimintamuodoilla, kuten laulamisella, näyttelemisellä ja lehden toimittamisella haluttiin herättää nuorissa pyrkimys itsekasvatukseen. Tärkeää oli myös seuran toimiminen väylänä, jonka avulla nuoret pystyivät kehittämään itseään. Kaikki seuran toiminta, varsinkin koulujen perustaminen ja ylläpito olivat suoranaista sivistystoimintaa. Esiintyminen hyvänä esimerkkinä kylän lapsille ja muille nuorille oli tärkeää.

Miksi nuorisoseuratoiminta oli tärkeää yksilöille?

Nuorisoseurassa maaseudun ihmiset tutustuivat yhdistyksen perustamisen kiemuroihin. Pöytäkirjojen laatiminen ja kokousten toimeen paneminen sääntöjen mukaan sekä monien erilaisten tilaisuuksien järjestäminen opetti hyödyllisiä taitoja. Toiminta opetti paljon myös kirjallisuuden ja muun harrastuneisuuden aloilta, esimerkiksi lehden toimittamisen ja näyttelemisen avulla. Tärkeää oli myös toimiminen yhdessä. Maaseudulla oli totuttu auttamaan naapureita, ja nuorisoseurat toivat uuden yhdessä toimimisen muodon. Toimittiin yhteisen hyvän eteen. Ensimmäisten nuorisoseurojen perustajat korostivat hyödyllisten vapaa-ajanviettotapojen tärkeyttä. Nuorille tuli olla hyväksyttäviä harrastuksia, että he pysyisivät poissa huonoista piireistä.

Millainen merkitys nuorisoseuralla oli kylän sivistämisessä?

Tähän kysymykseen vastaukset löytyvät tutkimusteemojeni sisältä. Maanviljelyksestä kirjoitettiin luonnollisesti paljon. Oli suoria ohjeita, miten pellon hallanarkuutta vähennetään (esim. runo Oraassa 1/1893) sekä pohdintoja maanviljelyksen tulevaisuudesta. Uusista menetelmistä ja koneista kirjoitettiin lehdessä. Hyvän maanviljelijän tarmokkuus ja tunnollisuus tuotiin esille niin, että se iskostuisi lukijoiden mieliin. Oras-lehti sivistä kyläläisiä maanviljelykseen liittyvillä asioilla.

Sivistyksestä ja kasvatuksesta kirjoitettiin myös ohjaavaan tapaan. Esitettiin esimerkkejä lapsen huonosta ja hyvästä kohtelusta, sekä mitä niistä seuraa. Lapsi tulisi kasvattaa rakastavassa ilmapiirissä ja hyvällä esimerkillä, niin hänestäkin kasvaisi hyvä ihminen. Oraassa 30.5.1898 kirjoitettiin, ettei lapsen luonnetta saa sortaa kasvatuksen nimissä. Sorretuista lapsista kasvaa itsekkäitä ja heikkotahtoisia. Lehti antoi lukijoilleen ajattelemisen aihetta kasvatuskysymyksissä. Koulun ja koulunkäynnin tukemi-

nen oli tietysti konkreettisin tapa levittää sivistystä kylälle, ja siinä seuralla oli suuri merkitys. Oraassa 3/1896 todetaan, että usean lapsen koulunkäynti perustuu nuorisoseuran avustuksen varaan. Kirjoituksissa otettiin myös kantaa yhteisön vastuuseen lasten kasvatuksessa. Yhteiskuntaa ei vielä tuolloin vaadittu mukaan lasten kasvatukseen muuten kuin koulujen rahoituksen myötä, mutta kyläyhteisön ja nuorisoseuran jäsenten tuli muistaa vastuunsa yhteisön kaikista lapsista.

Oraassa kirjoitettiin runsaasti hyvästä ihmisyydestä ja annettiin ohjeita, kuinka tulee toimia jotta tulisi hyväksi ihmiseksi. Raitis ja hyveellinen seuran jäsen olisi hyvänä esimerkkinä kylän lapsille ja nuorille, ja saisi nämäkin harjoittamaan hyveitä. esimerkin voimaa korostettiin paljon, ja seuran jäsenet tiesivät olevansa kuin suurennuslasin alla. Heidän käyttäytymisensä luettaisiin aina seuran käyttäytymiseksi, oli se hyvää tai huonoa. Jäsenten tuli olla kunniaksi seuralleen. Seuran tehtäviin katsottiin myös kylän rauhan takaaminen. Virkeämpi seuratoiminta saisi loppumaan maantiellä tapahtuvat nuorten piiritanssit ja muut ”urheilut”, jotka kauhistuttavat matkalaisia. (Oras 1/1909.)

Miten toimijat ymmärsivät sivistyksen? Miten sivistyksen levittämisessä onnistuttiin?

Alatemesläiset määrittelivät sivistystä Oras-lehdessä hyvin konkreettisesti. Sivistynyt taistelee paheita (eli juoppoutta, siveettömyyttä ja juoruilua) vastaan. Sivistyksen sanottiinkin olevan panettelun vastakohta. Kouluja käymällä ja kirjoja lukemalla ei automaattisesti tule sivistyneeksi, vaan siihen tarvitaan sydäntä ja kristinuskoa. Vain hyvä ihminen voi olla sivistynyt. Kyläläiset olivat tyytyväisiä toimintaansa ja nuorisoonsa. Vuonna 1902 seuran nuorten todettiin olevan raittiita ja vanhempi väki voisi olla heistä ylpeä. Sivistyksellinen tilanne kylällä parani, mutta vuonna 1914 katsottiin, että paljon on vielä tekemättä. Kukapa voisi sanoa olevansa niin sivistynyt, ettei voisi enää työskennellä sen eteen?

Oliko Ala-Temmeksen nuorisoseuran toiminta kansansivistystyötä?

Tarkastelin nuorisoseuran työtä kansansivistystyön arvioinnin näkökulmasta kappaleessa Nuorisoseuraliike maaseudun sivistäjänä (s.69). Opetushallituksen asettaman, järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden arviointia pohtineen, työryhmän mallin pohjalta arvioiden Ala-Temmeksen nuorisoseuran toiminta täyttää kansansivistystyölle asetetut vaatimukset ja ominaisuudet. Nuorisoseuran sivistystyöt lähtivät vahvasti maaseudun arvoperustasta. Yhteistyön voima ymmärrettiin päämääriin pyrittäessä. Pieni yhteisö oli kiinteä, mutta Ala-Temmeksellä muita kyläläisiä ei jätetty kaiken toiminnan ulkopuolel-

le. Olihan pieni kylä jo yhteisö sinänsä. Seura ei pyrkinyt opettamaan, vaan antamaan mahdollisuuden herätä itse kehittämään itseään. Maaseudun elinolojen parantaminen sivistyksen ja säätyrajoituksen poistamisen kautta olivat alkuaikoina tärkeitä tavoitteita.

Kuinka tutkimusprosessini onnistui? Aineistosta olisi voinut tehdä kvantitatiivisenkin tutkimuksen, tutkia sivistyksen ja kasvatuksen mainintojen määriä. Silloin tutkimuskysymykset olisi pitänyt asettaa täysin eri tavalla. Halusin päästä toiminnan taakse, niihin syihin, joista toiminta sai alkunsa. Tämänäyttöisestä tutkimussuunnasta lähtien kvalitatiivinen tutkimus oli oikea valinta. Myös idiografinen suuntaus, ymmärtävä selittäminen, soveltui hyvin tutkimuskysymyksiini.

Kiinnitin koko ajan huomiota siihen, etten arvioisi toimintaa liikaa tämän päivän näkökulmasta. Jonkin verran tein niin tietoisesti, kuten kansansivistystyön tuloksellisuuden arvioinnin yhteydessä. Arviointimalli oli suunniteltu tämän päivän järjestöjen arviointiin. Tämä ei kuitenkaan ollut ongelma, vaan mallin perusteella pystyi hyvin arvioimaan myös mennyttä toimintaa. Pyrin myös välttämään ylitulkintoja. Hain tietoisesti konkreettisia määrittelyjä tavoitteille sekä kirjoittajien arviointeja tavoitteisiin pääsystä. Otin huomioon kaikki kriittiset kirjoitukset, jotka arvostelivat seuraa toimettomuudesta tai siitä, ettei se ole päässyt tavoitteisiinsa. Näistä eriävistä mielipiteistä huolimatta sanon, että Ala-Temmeksen nuorisoseura teki merkittävää työtä ja sai paljon aikaan kylän nuorten keskuudessa. Seuralaiset itse arvostelivat välillä toimintaan osallistuvan väkeä liian vähän, lukutuvassa käyvän liian vähän lukijoita, ja Oraaseen tulevan liian vähän kirjoituksia. Edistystä tapahtui silti koko ajan, tulokset eivät olleet ehkä niin nopeasti havaittavissa, kuin toimijat olisivat halunneet. Tietysti seuralaiset vaativat itseltään lisää myös sen takia, ettei toiminta jäisi paikalleen vaan aina luotaisiin uutta. Usein seuran toimijat myös ”onnittelivat itseään” suuresta työstä mitä olivat jo tehneet, ja kannustivat toinen toistaan jatkamaan työtä kylän sivistyksen eteen.

Tämänäyttöistä nuorisoseuratutkimusta ei ole ainakaan Jyväskylän yliopistossa tehty aiemmin pro gradu-työnä. Tutkimukset ovat usein laajemman alueen tutkimuksia, eivätkä tutkijat ole siten tarkastelleet seuralehteä niin tarkasti kuin tässä työssä on tehty. Vertailu muihin graduihin on siten vaikeaa, koska aineistoista on nostettu esiin eri asioita. Tämä osoittaa juuri sen, että samantyyppisistä aineistoista voi tehdä erityyppisiä tutkimuksia.

Jatkotutkimuksena tämän työn jälkeen voisi tutkia Ala-Temmeksen kylän kehitystä tarkemmin, ja liittää nuorisoseuran työ siihen. Myös samankokoisen kylän ja seuran toimintaan vertaaminen olisi mielenkiintoinen tutkimuskohde. Kasvatustieteissä voisi ottaa nykyistä enemmän huomioon nuorisoseurat lasten ja nuorten kasvattajina, eikä vain aikuiskasvatuksen näkökulmasta. Oliko nuorisoseuroilla merkitystä lasten ja nuorten elämään sata vuotta sitten? Onko niillä merkitystä tämän päivän yhteiskunnassa? Voisiko niillä olla enemmän merkitystä arvojen antajana nykyisessä yhteiskunnassa, kun yhteiskunnan arvot tuntuvat kovenevan koko ajan?

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Aaltonen, Rainer. 1991. Fennomaanit kansansivistystyössä: Vapaan kansansivistystyön synty Suomessa. Teoksessa: Rainer Aaltonen & Jukka Tuomisto (toim.) Valistus, sivistys, kasvatus. Vapaan sivistystyön XXXII vuosikirja. Jyväskylä: Gummerus, 10–29.
- Ahonen, Helena. 1985. Lapuan nuorisoseurat 1892–1939. Jyväskylän yliopiston historian laitos. Pro gradu -työ.
- Alanen, Aulis J. 1976. Santeri Alkio. Porvoo: WSOY.
- Alapuro, Risto & Stenius, Henrik. 1989. Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa: Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds & Henrik Stenius (toim.) Kansa liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä, 7–53.
- Alkio, Santeri. 1897. Nuorison sivistystarve ja nuorisoseuraliike. Porvoo: Werner Söderström.
- Alkio, Santeri. 1905. Nuorisoseurakirja. Kirjoitelmia nuorisoseura-asiasta. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Alkio, Santeri. 1991. Kansannuorison sivistystarve ja nuorisoseuraliike. Teoksessa: Rainer Aaltonen & Jukka Tuomisto (toim.) Valistus, sivistys, kasvatus. Vapaan sivistystyön XXXII vuosikirja. Jyväskylä: Gummerus, 202–210.
- Harva, Urpo. 1942. Vapaa kansansivistystyö. Helsinki: Oy Suomen Kirja.
- Harva, Urpo. 1948. Kansansivistäjä. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun julkaisuja nro 4. Helsinki: Otava.
- Harva, Urpo. 1955. Aikuiskasvatus Johdatus aikuiskasvatuksen teoriaan ja työmuotoihin Suomessa. Helsinki: Otava.
- Hautamäki, Kustaa. 1945. Pohjois-Pohjanmaan nuorisoseuratyö. Oulu: Oy Liiton kirjapaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Iisalo, Taimo. 1988. Kouluopetuksen vaihteita. Keskiajan katedraalikouluista nykyisiin kouluihin. Helsinki: Otava.
- Isohookana-Asunmaa, Tytti. 1980. Maalaisliitto Pohjois-Suomessa. Kehitysjakso vuosina 1906–1939. Turku: Turun yliopisto.
- Jussila, Osmo. 1987. Maakunnasta valtioksi. Juva: WSOY.
- Järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuuden arviointi. 1994. Opetushallituksen asettaman työryhmän muistio. Opetushallituksen julkaisuja, raporttisarja 68/1994. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Kalela, Jorma. 2000. Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

- Karisto, Antti. 1988. Yhteiskunnan ja elintason muutos. Teoksessa: Antti Karisto, Pentti Takala & Ilkka Haapola (toim.) Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka – suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta. Juva: WSOY.
- Kuikka, Martti T. 1991. Johdatus kasvatuksen historian tutkimukseen. Helsinki: Otava.
- Kuisma, Juha & Niemelä, Seppo. 1983. Kasvatus. Teoksessa: Juha Kuisma & Seppo Niemelä (toim.) Santeri Alkio Ituja. Helsinki: Kirjayhtymä, 103–145.
- Launonen, Leevi. 2000. Eettinen kasvatusajattelu suomalaisen koulun pedagogisissa teksteissä 1860-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Liikanen, Ilkka. 1995. Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty. Historiallisia tutkimuksia 191. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Melin, Vuokko. 1980. Alkuopetus Suomen maaseudulla ennen oppivelvollisuuslakia 1866–1921. II Alkuopetuksen liittäminen kunnalliseen oppivelvollisuuskouluun 1906–1921. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Murhu, Rae. 1988. Sata vuotta nuorisoseuratyötä Pohjois-Pohjanmaalla. Pohjois-Pohjanmaan Nuorisoseurojen Liitto. Oulu: Kaleva.
- Mällinen, Teuvo. 1981. (toim.) Kaleva 80. Kahdeksankymmentä vuotta sanomalehteä ja maailmanmenoa. Oulu: Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva.
- Määttä, Viljo S. 1997. Maakuntaa rakentamassa. Sata vuotta keskipohjalaista nuorisoseuratyötä. Keski-Pohjanmaan Nuorisoseura r.y. Kokkola: KPPaino.
- Numminen, Jaakko. 1961. Suomen nuorisoseuraliikkeen historia I. Helsinki: Otava.
- Nurmi, Veli. 1981. Maamme koulutusjärjestelmä. Porvoo: WSOY.
- Peltonen, Matti. 1992. Sivistyneet, 20-luku ja kieltolaki. Teoksessa: Tapio Onnela (toim.) Vampyyrinainen ja Kenkuinniemen sauna. Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus. Jyväskylä: Gummerus, 61–78.
- Ruonavaara, Hannu. 1998. ”Vanhat” yhteiskunnalliset liikkeet moraalisaatteen projektina. Teoksessa: Kaj Ilmonen & Martti Siisiäinen (toim.) Uudet ja vanhat liikkeet. Tampere: Vastapaino, 43–57.
- Siisiäinen, Martti. 1979. Kansallisen kulttuurin nousu ja maaseutu. Tutkimus Pohjois-Karjalan henkisen kulttuurin organisoitumisesta vuosina 1860–1918. Joensuun korkeakoulu: Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja, nro 40.
- Siisiäinen, Martti. 1988. Nuorisojärjestöt itsenäisessä Suomessa. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja, nro 40.
- Smeds, Kerstin. 1989. Nuorisoseurat ”kunnon kansalaisen” kasvattajina. Teoksessa: Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds & Henrik Stenius (toim.) Kansa liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä, 154–156.
- Sulkunen, Irma & Alapuro, Risto. 1989. Raittiusliike ja työväestön järjestäytyminen. Teoksessa: Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds & Henrik Stenius (toim.) Kansa liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä, 142–153.
- Tuomari, Paavo. 1971. Santeri Alkion yhteiskunnalliset aatteet. Kokemäki: Satakunnan maakunta Oy.

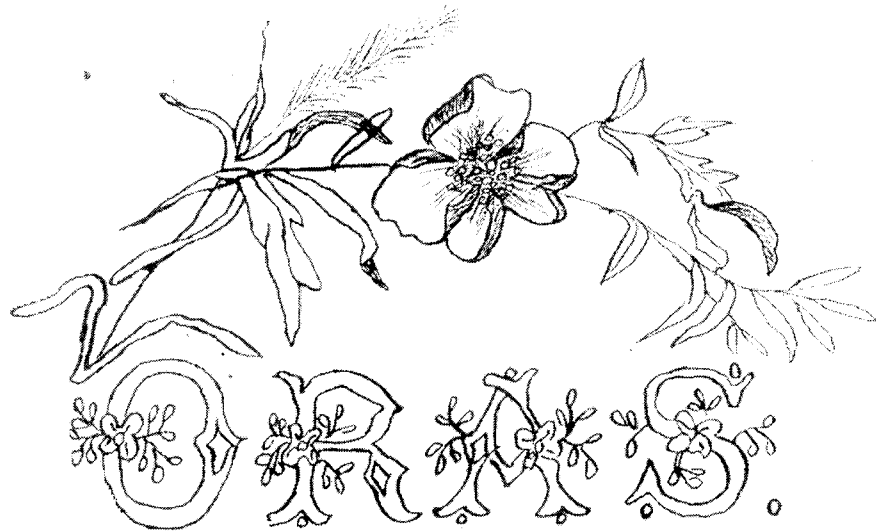
- Tähtinen, Juhani. 1993. Askel menneisyyteen. Näkökulmia kasvatuksen historialliseen tutkimukseen. Turku: Painosalama Oy.
- Vahtola, Jouko. 1977. Liminkalaisten historiaa. Teoksessa: Seija Korte (toim.) Liminka 1477–1977. Oulu: Liiton kirjapaino, 77–306.
- Vahtola, Jouko. 1991. Oulujokilaakson historia keskiajalta 1860-luvulle. Teoksessa: Matti Huurre & Jouko Vahtola (toim.) Oulujokilaakson historia. Oulu: Osakeyhtiö Liiton Kirjapaino, 71–544.
- Viitasalo, Maire. 1975. Nuorisoseuraliike Pohjois-Pohjanmaalla. Viisikymmentä vuotta itsenäisen keskusseuran toimintaa 1906–1956. Jyväskylän yliopiston historian laitos. Pro gradu -työ.
- Virtanen, Matti. 2001. Laadulliset lähteet ja niiden edustavuus. Sosiologia 28, 81–92.

Muut lähteet

- E. Y. Pehkosen työura. Kansallisbiografia, henkilöhistoria. Saatavilla WWW-muodossa
[<URL:http://haku.kansallisbiografia.fi/FMPro?-db=kbnet.fp5&-format=kb%2frecord%5fdetail.htm&-lay=www&-sortfield=LAJITTELUKENTT%c4&initiaali=P&-max=2147483647&-recid=35375&-find=>](http://haku.kansallisbiografia.fi/FMPro?-db=kbnet.fp5&-format=kb%2frecord%5fdetail.htm&-lay=www&-sortfield=LAJITTELUKENTT%c4&initiaali=P&-max=2147483647&-recid=35375&-find=>).20.7.2002.
- MMTA. Maanmittaustoimiston arkisto. Oulu. Karttoja ja taloluettelo. Kopioitu 4.3.2002. Säilytysnumerot: i - I - i 1⁸C; i - I - i 1⁸B; i I - i 1⁸B.
- Pehkonen Annikki. Kalevalan 50-vuotisjuhla Limingan Ala-Temmeksellä 27.6.1885.
- Punttala Kyllikki & Punttala Airikki. Punttalan suvun vaihteita 1700-luvun alusta 1900-luvun lopulle.
- Yli-Elsilä, Elsa. Henkilökohtainen tiedonanto 7.6.2002.

LIITTEET

Liite 1. Oras-lehden kansi

1899

Perustettu jo St. Gabrielin

Oraassa alku toukon

*Nimen väärennys eli
lois kasvi.*

Tunnettu on kuinka kärke-
käästi rikka ruohoja kas-
vaa oikean viljan sekaan
pellolla. Aljastelennatta
ne julkavat tukeuttaa
sen siemenen, joka pel-
toon kylvetty on ja jota
varten maa on muokattu
ja lannoitettu. Laatusa
ja näkönsä puolesta te-
keentyvät vielä nuo
loiskasvit huomattavan
maksu kuin itse vilja.

Sama on sivistyksen-
käsillä kasvi runon

hyvin tunnettu loiskasvi
nimeltä "Tuineys".

Ottakaamme esimerkiksi
maamme matalaissa majas-
sa puutettien keskellä arme-
jalaisilla kasvanut lapsi ja
ka vähän kynnetty kyytys
on hyvin kiitollinen saada-
saan tehdä tavallisia tala-
projan töitä ja syödä vat-
sansa täyteen yksinkertai-
ta maalais ruokaa.

Aikaa on kulunut muutam-
vuosia. Tapaamme hänen
jossaakin maamme kaupun-
gissa, parhassa tapaukses-
lakki huusin asemasta praas-
ja vanhtuut kansakabin-
soihdettuna.

Liite 2: Teemarunko (1/2)

Työ&isänm. = työ, isänmaa ja maanviljelys

Siv.&kasv. = sivistys ja kasvatus

Hyvä ih. = hyvä ihminen

Yleissiv. = yleissivistys ja muut aiheet; sisältöjä

Raittius

Seura = seuran ja Oraan ”hoito”, kokoukset

Vuosi	Työ&isänm.	Siv.&kasv.	Hyvä ih.	Yleissiv.	Raittius	Seura
1893–94	3 0000 +++	12 oo	8 o 7+	6 000 +		13 o +
1895	2 +++++	7	7 oo	16 o		6 00
1896	5 000 +++	5 +	2 o	7 000 +++	1 o	7 o
1897	2 000 +++	6	1 6+	2	1	7 o
1898	2 o	1	2 ++		1 o	2
1899	6 oo ++	3 o	4 o +	3	2	4
1900	4 0000 +++	8 000 +	5 +	4	2	6
1901	o +	+				1
1902	3 o	5 o ++	2	3	5 o	3
1903	2 o	2 o	3	2	3	4 000
1904	1 o	3	3 o	3	1	6 000
1905	1	1	1 o	+		3

Taulukossa numero ilmaisee kirjoitusten määrän, o ilmaisee runojen määrän ja + merkitsee sananlaskua. ”8 o 7+” tarkoittaa seuraavaa: aiheesta ”hyvä ihminen” on vuosien 1893 ja 1894 lehdissä ollut kahdeksan kirjoitusta, yksi runo ja seitsemän sananlaskua. 1900-luvulla kirjoitusten määrä laski niin paljon, etten enää kirjaa tähän ylös kaikkia kirjoituksia. Määrän vähetessä suhteet eri aiheiden välillä pysyivät kuitenkin samoina.

(Jatkuu)

Liite 2: Teemarunko (2/2)

(Jatkuu)

Luonto	= luontoon ja vuodenaikojen vaihteluun liittyvät sisällöt
Rakkaus	= rakkaudesta kertovat novellit, runot ja muut kirjoitukset
Hupikirj.	= novellit muista aiheista, kaskut
Opetukset	= opetukset ja ”varoitukset”
Uskonto	= uskonnolliset opetukset ja muut kirjoitukset, kuolema
Koti	= kodista kertovat kirjoitukset

Vuosi	Luonto	Rakkaus	Hupikirj.	Opetukset	Uskonto	Koti
1893–94	6 00000	4 000 16+	8	8 ++	1 00	3 o
1895	2 00	2 o	3		o +	1 o
1896	3 000	o	8 00	1 ++	1	
1897	1	000	15 00		1	+
1898	1	2	9			
1899	3 o	2 o	6	2 o	2 o	2
1900	2 o	8 9o ++	4 +	2 +	4 o +	3
1901			o +	1	1 o +	1
1902	2	00	2 o		2 ++	1
1903	o	2	1		1 +	+
1904	3 00	o	o	2		2
1905	o		1 o		3 00	

Liite 3: Ala-Temmeksen nuorisoseuran Oras-lehden toimittajat ja avustajat vuonna 1894.

Elsilä Pekka
Heikkilä Anna
Juustila Aappo
Juustila Maria
Kanniainen I.
Mikkola Jaakko
Mikkola Juho
Mikkola Maria
Moukka Anna
Moukka Iikka
Moukka Jaakko
Ollila Heikki
Ollila Liisa
Ollila Maria
Ollila Sofia
Pehkonen Anna (Anni?)
Pehkonen Juho
Pietilä Emmi
Pietilä Jaakko
Pietilä Pekka
Puhakka M.
Pääkkö Liisa
Pääkkö Riitta
Salmela Greeta
Salmela Heikki
Sipola Antti
Teppo I.
Teppo Jaakko
Teppo Juho

Liite 4. Ala-Temmeksen kyläraittia 1890-luvulla (Koottu MMTA:n tiedoista.)

